

ГЛАСНИК

4

ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ

ГЛАСНИК

ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ

● БРОЈ 4 ● ГОДИНА 1980 ●

Часопис је ослобођен пореза на промет на основу решења Републичког секретаријата за културу број: 413-73/78-02, од 14.04.1978.

САДРЖАЈ

ПРОСЛАВА ДАНА ЗАШТИТЕ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ 1979.

- ПОЗДРАВНА РЕЧ ПРЕДСЕДНИКА
Арх. Светислава Вученовића 1
- ИЗВЕШТАЈ ОДБОРА ЗА ДОДЕЉИВАЊЕ НАГРАДА ДРУШТВА
КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ ЗА 1979. ГОДИНУ
Јован Секулић 3

КУЛТУРНА БАШТИНА И ДРУШТВО

- УЗ ПРОБЛЕМ ЗАШТИТЕ СПОМЕНИКА
КАРАЂОРЂЕВОГ ВРЕМЕНА
Радомир Станић 9
- САРАДЊА И КООРДИНАЦИЈА НА ПОСЛОВИМА
ОД ЗАЈЕДНИЧКОГ ИНТЕРЕСА
Јован Секулић 12
- СПОМЕНИЦИ И СТИХИЈА
Радомир Станић 13
- КУЛТУРНА ДОБРА У СИСТЕМУ ОПШТЕ
НАРОДНЕ ОДБРАНЕ И ДРУШТВЕНЕ
САМОЗАШТИТЕ
Милорад Миљковић 15
- САМОУПРАВНО УДРУЖИВАЊЕ СРЕДСТАВА
ЗА ЗАШТИТУ СМЕДЕРЕВСКЕ ТВРЂАВЕ
Арх. М.Митровић и Р.Станић 17
- ДЕЛЕГАЦИЈА КУЛТУРНИХ И ЈАВНИХ
РАДНИКА СР СРБИЈЕ ПОСЕТИЛА
СПОМЕНИКЕ У ГРЧКОЈ
Радомир Станић 19
- СПОРАЗУМ О ЗАШТИТИ КУЛТУРНИХ
ДОБАРА НА ПОДРУЧЈУ ЂЕРДАП 2''
Мирјана Сретеновић 19

ПОГЛЕД И МИШЉЕЊА

- БИЛО БИ КОРИСНО
Радомир Николић 21
- ЗАШТИТА УСТАНИЧКИХ ГРОВОВА И БЕЛЕГА
Бранко Вујовић 22
- ТРАДИЦИЈА И СТВАРАЛАШТВО
Милка Чанак-Медић 24
- ИСТРАЖИВАЊЕ "СЕКУНДАРНЕ ИКОНО-
ГРАФИЈЕ" СРЕДЊОВЕКОВНОГ ЖИВОПИСА
Срђан Ђурић 25
- НЕКИ ПРОБЛЕМИ У ПРИМЕНИ ЗАКОНА
О ЗАШТИТИ КУЛТУРНИХ ДОБАРА
Драган Милуновић 26
- НЕКА ПИТАЊА ОКО СПРОВОЂЕЊА
МЕЂУНАРОДНИХ КОНВЕНЦИЈА
Марко Омчикус 29

БИБЛИОГРАФИЈА

- ИЗБОР ИЗ БИБЛИОГРАФИЈЕ (1978-1979.) — 31
- КЊИГА КОЈУ ВАМ ПРЕПОРУЧУЈЕМО _____ 38
- ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА _____ 45
- КОНГРЕСИ И САВЕТОВАЊА _____ 51
- ВЕСТИ И БЕЛЕШКЕ
- СА КОНЗЕРВАТОРСКИХ РАДИЛИШТА _____ 55
- ПРИЗНАЊА _____ 62
- У НЕКОЛИКО РЕДОВА _____ 62
- СТРУЧНА УСАВРШАВАЊА _____ 64

IN MEMORIAM

- РАДИВОЈЕ ЉУБИНКОВИЋ
- ЗДРАВКО ЕЛАЖИЋ
- ОСКАР ХРАБОВСКИ

ПРОСЛАВА ДАНА ЗАШТИТЕ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

ПОЗДРАВНА РЕЧ ПРЕДСЕДНИКА
ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ

Арх. Светислава Вученовића

Другарице и другови,
Поштовани гости,
Драге колеге.

Од пионирских послератних акција тек формиране делатности заштите, од 1945. године, деле нас већ скоро три и по деценије. Суочена са безбројним отвореним питањима истраживања, вредновања и заштите наслеђа конзерваторска служба се и сама развијала; растао је број установа које су покривале терен и квалификованих специјалиста у њима; искуства стечена многим обављеним задацима обогаћена праћењем резултата у другим срединама доводила су постепено

до сталожене методологије рада и доприноса савременим теоријама заштите наслеђа, које су уграђиване у домаће законодавство и међународне повеће пречко UNESCO-а, ICOMOS-а и др. тела.

У том временском распону мењао се појам културног наслеђа, а с њим и опсег заштите. Од појединачних споменика културе изузетног значаја који су давно стекли такво место у друштвеној свести, заштита се све више ширила обухватајући и непосредну околину споменика, а потом агломерације градске и сеоске, просторно историјске целине у којима су сједињене вредности природе и људске заједнице.

Од некадашњег херметизованог односа споменик културе - конзерваторска служба, од такозване пасивне заштите која је понекад умела да се изолира и супротстави другим у својој професионалној искључивости, доспели смо до активне заштите културних добара, Заштитарско мисионарство превладавано је интердисциплинарним радом и уклапањем културног наслеђа у друштвене планове укупног преображаја.

Тако растворени хоризонти наслеђа и нашег обзирног односа према њему довели су нас до трагања за новим синтезама савременог живота и материјализованих порука прошлости. Показало се врло брзо и

Код нас као и у осталом свету дужих искустава да се морају изнаћи активне улоге бројним објектима градитељства, посебно онима који су и настали да задовоље утилитарне функције. Све бројније реализације храбре наше уверење да се могу довести у равнотежу практичне делатности данашњег друштва са просторним оквирима старе архитектуре и њеним квалитетима којима је надживела своје ствараоце.

Неретко, мора се прећи тежак пут усаглашавања разних захтева и супротстављених интереса корисника и других заинтересованих да би се стигло до жељеног циља: међусобног прожимања данашњег живота и споменика градитељства, економског диктата свакидашњице и култивисаног обуздавања директне користи ради очувања статуса и достојанства споменика.

Увођење наслеђа у токове свакидашњег живота доводи у непосредан доживљајни однос широке слојеве становништва са градитељским наслеђем. То је од посебног значаја за најмлађе генерације које ће ускоро преузети улогу носиоца бриге о наслеђу. Јер споменике културе штити пре свега сазнање о њиховим непролазним вредностима и ненадокнадивим улогама у нашем животу. Из такве свести и опредељења ствара се слика правих приоритета.

Пред нама су тек замашне акције у историјским градским центрима са великим бројем стамбених и пословних објеката грађанске архитектуре, са оронулим структурама, превазиђеним технологијама и замућеним ликом првобитне архитектуре. Досадашњи радови нису још прешли границу појединачних захвата са мањим или већим практичним дејством. Тек увођење заштите наслеђа у урбанистичке планове са поузданом економском подлогом и дугорочним акционим програмима ставља ове огромне подухвате на праве стартне линије. Циљеви ће понекад прећи домаћаје наше генерације.

Савремено друштво суочено је са све чешћим и обимнијим поремећајима животне средине који прете да се претворе у трајна стања. Растући степен загађености тла, воде, ваздуха хемијска испарења, смог, бука јављају се као данак технолошком прогресу. У нестрпљивом ходу ка техничком напретку и материјалном благостању, понекад се сметну с ума могуће негативне последице на дужи рок, које оставамо у наслеђе будућим генерацијама.

Од првих апела да се сачува еколошка равнотежа, после драматичних збивања и хаварија, прелази се све више на друштвену превентиву која интересима шире заједнице и дугорочним циљевима даје превагу над локалним добитима и тренутним стањима. Великим подухватима изградње привредних капацитета, енергетских постројења, саобраћајне мреже претходе разноврсна истраживања међу којима и она чији су објекти културна добра: споменици културе, стара насеља, археолошки локалитети. Као резултат рада број-

них екипа откривени су, конзервирани на истим или новим локацијама многи споменици - непоновљива сведочанства богате прошлости нашег подручја.

У таквим захватима посебно одговорну улогу имала је конзерваторска служба, Тешкоће које је притом требало савлађивати: ограничена средства, кратки рокови, састави екипа, увеле су је у нове улоге и сложеније односе интердисциплинарног рада и хватања корака са привредом.

Мада је конзерваторска делатност само један од чинилаца у заштити наслеђа као трајне бриге читавог друштва, не можемо јој одрећи примат одговорности у њеној предходничкој улози: да истражује, проучава и вреднује наслеђе и утврђује мере његове обраде и заштите.

Да би у тој одговорној улози досегла квалитет материје којом се бави, она мора непрекидно да обнавља сопствена знања из области хуманистичких и техничких наука, да унапређује методологију и технике конзервације. Пратећи развој наше делатности опажа се бројчани раст акција, повећани обим уложених средстава и ангажовање све већег броја стручњака. Упркос томе свему као да заостаје сопствена научно-истраживачка основа, посебно у специфичним конзерваторским доменима који се односе на истраживања заштите старих материјала и структура, на овладавање савременим производима технологије и њихову примену у градитељском наслеђу.

Не улазећи у разноврсне узорке и случајеве који илуструју такво стање, можемо се сагласити у оцени да раскорак између праксе и истраживања води у практицизам, да заостајање у обновни знања сопственим истраживачким радом тражи излаз у рутини. Статистички показатељи раста бројева, количина и средстава не могу бити надокнада за релативно заостајање у развијању научне подлоге конзерваторске теорије и праксе. Тражење и налажење правних одговора на оваква питања трајна је мисија Друштва конзерватора.

Једна од сталних активности Друштва конзерватора мора стога бити покретање разноврсних облика проширења знања, и размене искустава. Одржавање симпозијума посвећених проблемским чвориштима струке, дискусионни скупови на развијеним градилиштима и екскурзије могући су облици продуженог професионалног образовања. Упоредо са тим је систематско публикување стручних и научних прилога.

Природно да Друштво конзерватора нема сопствених средства која би му омогућила да све своје замисли претвори у акцију. Између зачетка идеје до њене примене биће као и увек потребно да се пређе сложен пут обезбеђења средстава и усаглашавања различитих гледишта. Притом, као и досада највећу помоћ пружаће нам сопствено убеђење о брзом застаревању знања у свету свеопштег кретања и нових открића.

Сузбијајући инерцију у нама самима и око нас морамо претворити у праксу наша професионална убеђења да савремено конзерваторство развијамо до степена научне дисциплине, у којој се стапају разне области науке и технике. На то нас обавезује сложеност задатака и одговорност мисије коју нам је друштво поверило.

ДРУГАРИЦЕ И ДРУГОВИ,

Дан заштите споменика културе за нас конзерваторе је моменат предаха, одвајања од дневних задатака и обавеза, да би се у сусретима са колегама успоставио унутрашњи биланс пређеног пута и наше улоге у њему.

Овакви тренутци свечаног расположења помажу нам да са мисаоне траке избришемо епизоде и пролазност које нас дневно заокупљају и да успоставимо ретроспекцију битних догађаја и значајних достигнућа која ће издржати мерила времена.

Прослава Дана заштите споменика културе за нас је и морална обавеза да у оствареном раду откријемо доприносе који су уграђени у темеље наше струке историју и развоја службе заштите споменика културе.

Друштво конзерватора Србије и ове као и претходних година одаће јавно признање својим заслужним члановима доделом диплома и новчаних награда. У том циљу на Скупштини Друштва одржаној 12. јануара ове године формиран је Одбор за доделу награда.

Молим председника Одбора друга Јована Секулића да нас упозна са Одлуком одбора и преда награде заслужним конзерваторима Србије.

Јован Секулић

ИЗВЕШТАЈ
ОДБОРА ЗА ДОДЕЉИВАЊЕ НАГРАДА ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА
СРБИЈЕ ЗА 1979. ГОДИНУ

Одбор за додељивање награда Друштва конзерватора Србије, изабран на Скупштини Друштва конзерватора Србије 12. јануара 1979. године, у саставу: председник Јован Секулић, директор Републичког завода за заштиту споменика културе, и чланови арх. Светислав Вученовић, председник Друштва конзерватора Србије, арх. Момчило Митровић, подпредседник Друштва конзерватора Србије, арх. Милка Чанак-Медић, саветник-конзерватор у Републичком заводу за заштиту споменика културе, Гојко Суботић, директор Музеја примењених уметности у Београду, Михаило Вуњак, саветник-конзерватор у Народном музеју у Београду и Радомир Станић, помоћник директора Републичког завода за заштиту споменика културе, на својој седници одржаној 30. јануара 1979. године прегледао је примљене предлоге и утврдио:

- да из 1976/77. године Одбору остаје да поново разматра 8 приспелих предлога о којима су чланови Одбора расправљали у 1977. и 1978. години;

- да су Одбору од стране једне радне организације и два појединца у 1978. години предложена три кандидата за награду, што је укупно са претходних 8 формирало 11 предлога за разматрање.

Одбор је разматрање ових предлога засновао на позицијама садржаним у Одлуци о награди Друштва конзерватора Србије, држећи се нарочито члана 2, Одлуке по коме се ова награда додељује "за дугогодишњи успешан рад на заштити споменика културе, за објављене значајне стручне радове и научна дела која су допринела унапређењу заштите споменика културе и за изузетно успешно организоване или изведене конзерваторске и рестаураторске радове на споменицима културе."

Изражавајући своје пуно поштовање за сваку предложену личност, Одбор је стао на становиште, с обзиром да је ово тек трећа година како Друштво конзерватора Србије додељује награде својим заслужним члановима, да награде и у овој години добију они који су најдуже били суочени са деликатним и тешким питањима и проблемима заштите споменика културе и, лично се залажући, успешно их решавали.

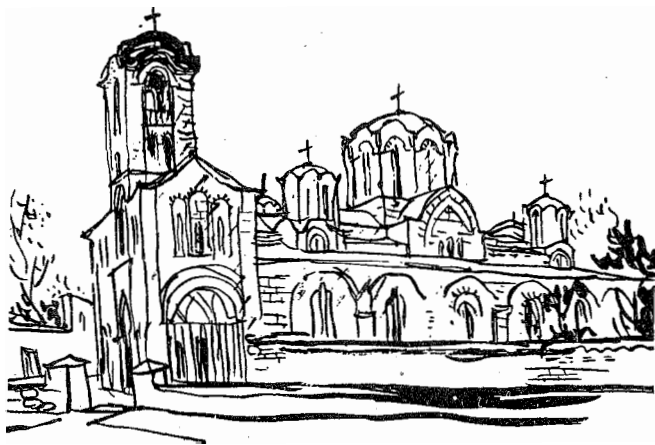
Одбор је, такође, констатовао да је у 1978. години стигао мали број предлога од стране радних организација и појединаца. Полазећи од Правилника и Одлука о наградама у нашој земљи, Одбор је закључио да предложи Управи Друштва конзерватора Србије, да члан 5. Одлуке о наградама Друштва конзерватора Србије, који говори о томе ко све може дати предлог за ову награду, допуни и могућношћу да у списак приспелих кандидата Одбор такође може да укључи и своје кандидате.

Узимајући у обзир већ изречене ставове и критерије, Одбор је у ужи избор узео у разматрање следеће кандидате:

Милана Ивановића, историчара уметности,
Др Слободана Ненадовића, професора Архитектонског факултета у Београду,
Зденку Живковић, сликара-конзерватора,
Борислава Дичевића, високо-квалификованог радника и
Милана Лађевића, сликара-саветника конзерватора.

С обзиром да број кандидата у једној години не може бити већи од три, чланови Одбора једногласно су одлучили да се награда Друштва конзерватора Србије у 1979. години, диплома са новчаном наградом од по 5.000.- динара, додели:

1. Др Слободану Ненадовићу, професору Архитектонског факултета у Београду,
2. Милану Ивановићу, историчару уметности и
3. Милану Лађевићу, сликару - саветнику конзерватору Републичког завода за заштиту споменика културе, у Београду.

СЛОБОДАН НЕНАДОВИЋ

Др Слободан Ненадовић, редовни професор Архитектонског факултета у Београду, шеф катедре за развој архитектуре и уметности и руководилац последипломских студија из заштите, ревитализације и проучавања градитељског наслеђа, више од три деценије свога живота посветио је заштити и проучавању споменика архитектуре прошлости наших народа и подизању стручних кадрова у области архитектуре и заштите.

Са првим данима организовања службе заштите после рата у СР Србији, он почиње свој рад у Републичком заводу за заштиту споменика културе 1947. године и учествује у првим спасилачким акцијама на временом и ратом порушеним и угроженим споменицима: Смедеревској тврђави, Царичином Граду, Грацу, Жичи, Старој и Новој Павлици, Синан-пашиној џамији, као и у првим теренским рекогносцирањима о стању споменика, нарочито на територији САН Косова: Муштушта, Речана, Поповљана, Петра Коришког, Велике Хоче, Зочишта. Иако је у Републичком заводу био само осам година, он је и даље остао у најтежем радном и стручном односу скоро са свима нашим заводима и за све то време пројектовао је, сам или са својим сарадницима, и изводио врло значајне конзерваторско-рестаураторске радове. Међу првим великим радовима треба истаћи рестаурацију цркве Богородице Љевишке у Призрену од 1950-1952. године; затим у Студеници од 1952. до 1956. године; рестаурацију Доњокаменичке цркве од 1956. до 1958. године; радове у Манасији-Ресави од 1956. до 1960. године; рестаурацију старе трпезарије у Дечанима од 1959. до 1961. године; рестаурацију цркве манастира Градац од 1962. до 1966. године; конзервацију археолошког комплекса манастира св. Арханђела код Призрена од 1961. до 1965. године.

После земљотреса у Скопљу 1963. године, којим је била разрушена и скопска тврђава, он узима учешће у великој археолошко-конзерваторској екипи за истраживање и конзервацију Калета и учествује у изради свих главних пројеката за радове, који су већ делимично реализовани.

Више од две деценије проф. Ненадовић је посветио раду на проучавању и заштити манастира Хиландара и учествовао је скоро у свим конзерваторским екипама за санацију његових објеката. Он је урадио низ пројеката за конзервацију или рестаурацију најугроженијих споменика Хиландара, као што су били: пирг

краља Милутина, стара трпезарија, црква Дванаест Апостола, црква св. Саве и Димитрија, пирг св. Саве, конак из XVI и XVIII столећа, скит св. Тројице и најзад за зграду нове библиотеке.

Својим учешће у многим комисијама помогао је да се реализују и врло значајни подухвати, као што су санација старе скопске царшије са свим њеним великим споменицима, рестаурација комплекса манастира Водоче код Струмице или Вуков музеј под ведрим небом у Тршићу,

Осим ове практичне делатности велики допринос конзерваторској теорији дао је проф. Ненадовић својим плодним научним радом. Сав тај рад произашао је из његових истраживања која је обављао током свих конзерваторских радова, те с тога они чине једну заједничку целину. Тиме је теоретски проф. Ненадовић показао да нема и не може бити конзерваторског рада без паралелног рада на научном истраживању. Његова најзначајнија дела, као што су: Студенички проблеми, Богородица Љевишка, Душанова задужбина св. Арханђела код Призрена, архитектура Хиландара и преко 60 студија, чланака и расправа, произашли су из конзерваторско-рестаураторских радова. Заувек ће остати као трајни допринос нашој науци његово утврђивање начина обнове цркве Богородице Љевишке, откривање трпезарије у св. Арханђелима и њене архитектуре, трема студеничке трпезарије и цртежа из XII века студеничких портала, средњовековне фасаде хиландарске трпезарије, фресака XIII века из скита св. Тројице код Хиландара.

Проф. др Слободан Ненадовић дао је најзад свој велики допринос служби заштите нарочито у подизању младих архитеката и њиховом стручном образовању, стварајући код њих и негујући један правилан однос према нашем културном наслеђу. Ти напори су најзад крунисани и отварањем последипломских студија на Архитектонском факултету из области заштите, ревизитализације и проучавања градитељског наслеђа, зашта се он врло живо залагао.

За свој дугогодишњи свестрани рад професор Слободан Ненадовић добитник је Ордена рада II реда, Децембарске награде за науку САН Косова, Јубиларне медаље са дипломом Савеза друштва конзерватора Југославије и многих других јавних признања и награда.

Друштво конзерватора Србије одајући дубоко признање заслугама Слободана Ненадовића, одлучило је да му се додели

Н а г р а д а

за велике заслуге у заштити културног наслеђа, за изведене сложене конзерваторске захвате на српским споменицима у земљи и иностранству од првих дана спасаваљачког рада у ослобођеној земљи, за значајну научну и педагошку делатност и допринос раду Друштва конзерватора Србије.

МИЛАН ИВАНОВИЋ

Припадник напредне средњошколске омладине, секретар актива и члан Језгра СКОЈ-а у Пећи, учесник Народноослободилачког рата од 1941. године, носилац "Партизанске споменице 1941.", Милан Ивановић, као први дипломирани историчар уметности после рата на Косову, у суштини поставља и прве, озбиљне, темеље за организацију и развој службе заштите споменика културе у овој нашој социјалистичкој аутономној покрајини.

Дошавши на положај директора Покрајинског завода за заштиту споменика културе Косова, септембра 1956. године, затиче ову установу само са 4-5 људи, у оронулој згради која је служила као шупа за смештај огрева Обласног комитета КПЈ. Уз пуно разумевање другова у Извршном већу Косова, често његових сабораца, Ивановић откупљује, а потом уз његово лично ангажовање конзервира и адаптира један од најлепших објеката народне архитектуре у Приштини за зграду Завода. За непуних 12 година рада на Косову Ивановић успева да, својим пожртвовањем и бескомпромисном снагом вечитог скојевца, ову установу подигне на висок ниво стручне и научне институције у области заштите нашег културног и историјског наслеђа. Организује веома интензиван конзерваторско-рестаураторски рад на свим споменицима културе, од оних, најстаријих, праисторијских и античких, преко капиталних споменика средњег века, до споменика наше новије историје, радничког покрета, НОБ-а и Револуције, развијајући свестрану сарадњу са свим институцијама из области научног проучавања и заштите споменика културе широм наше земље. Сам лично учествује у сложеним конзерваторским подухватима на многим од њих. Да поменемо само неке: св. Арханђеле, код Призрена, Грачаницу, Богородицу Љевишку, Пећку Патријаршију, Ново Брдо, Испосницу Петра Коришког, Манастир Рђевац-Ајновац, св. Спас, Сашку цркву на Старом тргу у Косовској Митровици, Синан-пашину џамију у Призрену, Царску џамију у Приштини, Тахир-бегов конак у Пећи, Муратово турбе на Косову и многе друге.

Ништа мање није значајан допринос Милана Ивановића на покретању и уређивању стручног и научног годишњака "Старине Косова и Метохије" (издао пет првих свезака). Лично објављује запажене радове (до сада укупно 30 библиографских јединица), од којих се посебно истичу они у којима даје изванредне прегледе изведених конзерваторско-рестаураторских радова на споменицима културе на Косову и Метохи-

ји. Иако пензионисан, маја 1976. године, Ивановић наставља са публицистичком и научном делатношћу.

Маја 1968. године Милан Ивановић изабран је за директора Галерије фресака у Београду. Његово организационо и стручно искуство стечено у раду на заштити споменичког наслеђа на Косову од преко једне деценије, са успехом се преноси и у ову, сасвим специфичну, музејску установу у Београду. Организује велику изложбу "Средњовековне фреске Србије, Црне Горе и Македоније" у Лењинграду, Варшави, Будимпешти, Букурешту и Араду. Пише и текстове за Каталог неке од ових изложби. У кући организује низ тематских изложби, а наставља и са издавањем часописа Галерије фресака "Зоограф".

По интеграцији Галерије фресака са Народним музејом у Београду, маја 1974. па све до 1. јануара 1976. године, када је пензионисан, Милан Ивановић ради као шеф Одељена за документацију Народног музеја, у Београду, у својству саветника.

Значајан предлог развоју службе заштите споменика културе дао је Милан Ивановић својим залагањем у раду наших стручних удружења, као члан Извршног одбора Друштва конзерватора Југославије, члан управе подружнице конзерватора Србије, секретар Одбора конзерватора подружнице за Косово и председник Друштва историчара уметности Србије.

За изванредне заслуге у рату носилац је Ордена заслуге за народ III реда, Ордена за храброст, Партизанске звезде III реда, Ордена братства и јединства II реда и "Партизанске споменице 1941."

За заслуге на заштити споменика културе Косова и Метохије, Покрајинска скупштина Косова и Метохије наградила га је 1962. године својим највећим признањем "Децембарском наградом" која се додељује поводом дана првог заседања Обласног народног одбора за Косово и Метохију. Добитник је и Јубиларне медаље са дипломом Савеза друштава конзерватора Југославије.

Служба заштите споменика културе одаје дубоко признање заслугама Милана Ивановића, сматрајући својим малим, симболичним узвратом, ову награду коју му Друштво конзерватора Србије додељује:

за изузетан допринос у организовању и развоју службе заштите споменика културе на Косову, за истраживање и откривање споменика наше прошлости и плодну стручну и научну делатност, за учешће у раду Друштва конзерватора Југославије.

МИЛАН ЛАЂЕВИЋ

Милан Лађевић улази у најужи круг наших послератних конзерватора који су као учесници Страле, Крајине и других страсника и заљубљеника фреске, постављали темеље у области савремене заштите нашег зидног сликарства и иконописа, његов удео огледа се не само у организовању првих великих конзерваторских подухвата на спасавању наших фреско-ансамбала, већ нарочито у оспособљавању и преношењу искуства на млађе сликаре који су улазили у свет конзерваторства.

У време када је заштита споменика културе у нашој Републици по први пут се организовано сврставала у фронт борбе за обнову земље спасавајући порушене, оштећене и угрожене споменичке вредности, Лађевић се са страшћу младог сликара укључио у прве редове те борбе, започињући један племенити и одговорни посао који је ево савесно, предано и часно обавља више од три деценије.

Још као студент Академије ликовних уметности 1947. године он учествује у спасавању ратом и зубом времена оштећених фресака у манастиру Жичи. Од тада се дефинитивно опредељује за заштиту нашег ликовног наслеђа у којој ће, у оквиру Републичког завода за заштиту и научно проучавање споменика културе од 1950. године, дуго имати предводничку улогу како у организацији тако и извођењу најсложенијих конзерваторско-рестаураторских интервенција. Готово да не постоји ни један споменик на територији наше Републике на коме су конзерватори враћали живот фрескама, а да овај скромни и тихи прегалац није узео учешће. Са заносом и страшћу правога баштинара, он је уложио све своје умне и физичке способности у остваривању првих капиталних конзерваторских захвата на нашим великим фреско-целинама, уводећи у праксу савремене теоретске поставке и методолошке поступке, који ће утемељити и усмерити даљи развој рада на заштити нашег зидног сликарства и иконописа.

Уз само још неколико наших сликара он је сачињавао ону групу конзерватора која је рад на заштити средњовековних српских фресака афирмисала као креативни чин и процес, стварајући тако школу за коју се знало ван граница наше земље и на чијим су се достигнућима и искуствима учили потоњи конзерватори.

Кад се има у виду да је овај конзерватор био носилац таквих потхвата као што су дуготрајни и осет-

љиви конзерваторски поступци и операције у Богородици Љевишкој, Дечанима, Сопћанима, Студеници, Петровој цркви и другим врхунским творевинама наше старе уметничке баштине, онда се може схватити не само обим и садржај његовог опуса, већ онај изразито драгоцен допринос с којим се наша служба заштите може поносити,

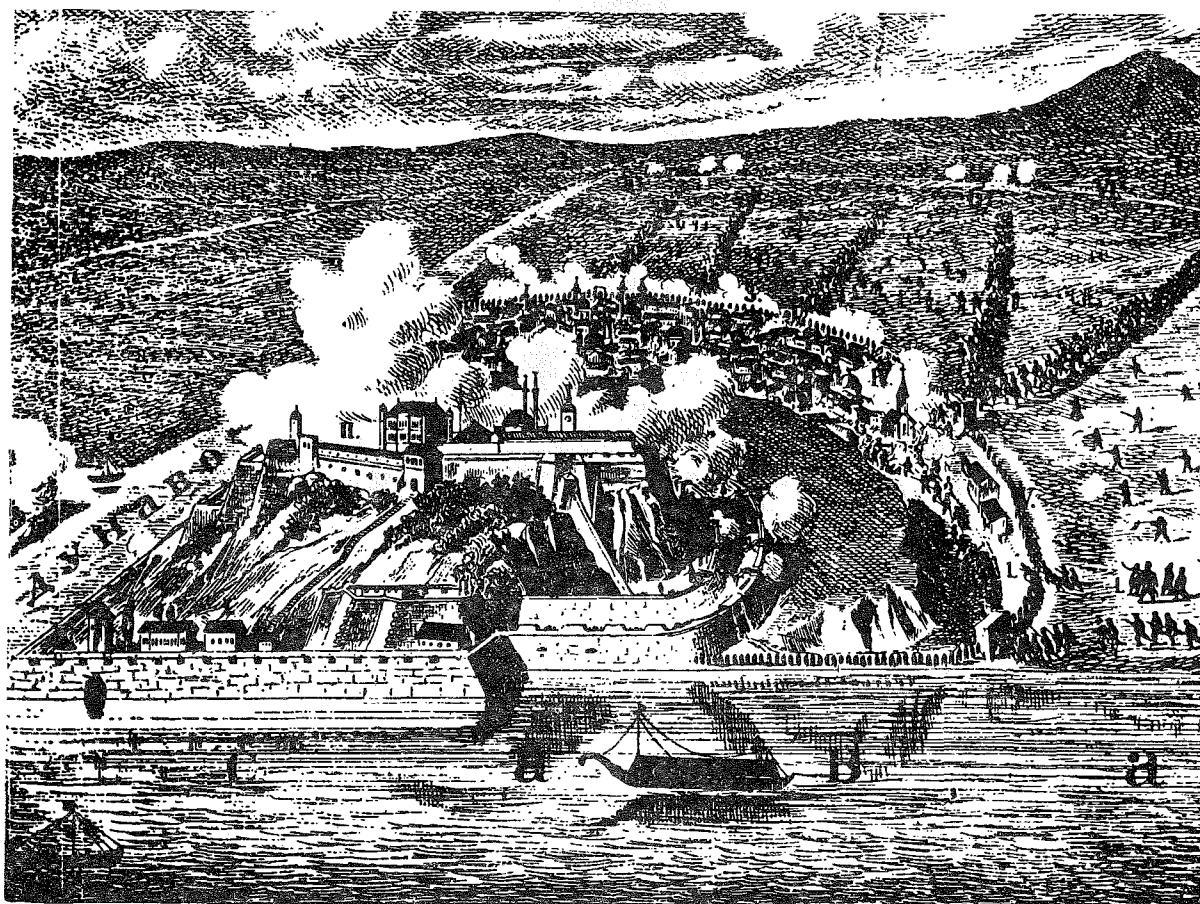
Истрајност, систематичност, прилежност и удубљеност у послове које је као конзерватор практично обављао, уз колегијалну толерантност и присност - одлике су Милана Лађевића, с којим је у својству шефа Сликарско-конзерваторског атељеа Републичког завода успешно усмеравао и упућивао своје младе сараднике у све лепоте и драме делатности заштите нашег уметничког наслеђа. Поред успешних исхода у настојањима да заштиту фресака осавремени и хуманизује стваралачким односом, он је залажући се

за заштиту дела нашег старог иконописа, несумњиво допринео остваривању видних резултата на плану њихове конзервације и рестаурације.

Активни је учесник Народноослободилачке борбе. За дугогодишњи рад на заштити споменика културе додељена му је Јубиларна медаља са дипломом Савеза државта конзерватора Југославије.

Друштво конзерватора Србије додељује ову награду сликару - саветнику конзерватору МИЛАНУ ЛАЂЕВИЋУ

за пионирски рад у спасавању фресака у средњовековним српским манастирима у тешким послератним условима, за откривање многих драгоцених зидних слика међу којима су и оне најстарије, као и за изведене значајне конзерваторске и рестаураторске радове.

КУЛТУРНА БАШТИНА И ДРУШТВО

Радомир Станић

Поводом 175 * годишњице првог српског устанка

УЗ ПРОБЛЕМ ЗАШТИТЕ СПОМЕНИКА КАРАЂОРЂЕВОГ ВРЕМЕНА

Годишњице и јубилеји имају једну добру страну: обновимо сећања на један минули догађај или личност и тим поводом, срећом, откријемо неке ствари које смо већ почели губити из вида или их је прекрио вео заборава. Стоседамдесетпетогодишњица првог српског устанка која је 1979. године прослављена свечаније и садржајније него што се очекивало, била је добра прилика да се као конзерватори запитамо: шта је са споменицима насталим у овом раздобљу од пресудног историјског значаја, у каквом су стању, у којој мери су доступни човеку коме су првенствено намењени, докле смо стигли са њиховим истраживањем и проучавањем, и шта треба предузети у циљу њихове ефикасније и потпуније заштите?

Морамо признати да се у тренутку рађања овакве идеје није могло одговорити одмах на сва ова питања и то из једноставног разлога што није постојала документација која би обезбедила целовитији увид у овај споменички фонд у нашој републици,

Додуше, постојећа документација с којом су располагали заводи, омогућавала је да се само делимично утврде неке чињенице, али оне нису биле довољне да се успостави потпунија представа о овој баштини. Нарочито су недостајали подаци о стању ових споменика из последњих година и то посебно у појединим областима где се служба заштите својом активношћу, стицајем околности, мање осећала.

Имајући све ово у виду, наметала се потреба да се организује екипни обилазак најзначајнијих објеката, посебно оних који су утврђени као непокретна културна добра од великог и од изузетног значаја. Циљ овакве акције био је да се оствари непосредан увид у степен угрожености споменика, да се документује њихово стање и да се на бази што исцрпније документације (фотографска, техничка и др.) утврде предлози мера које треба убудуће предузети, како би се најугроженији објекти и њихови културно-историјски, уметнички и други садржаји што ефикасније и потпуније не само заштитили, већ и на одговарајући начин учинили доступнијим човеку. Уз овај задатак требало је извршити извесну рекапитулацију у погледу истражености и проучености овог споменичког фонда, односно да се утврди које и какве захвате остварити да би споменичке вредности Карађорђевог раздобља ушле дубље у средиште нашег научног интересовања, јер је, наиме, познато да су оне у овом погледу биле прилично запостављене.

Захваљујући разумевању и подршци Републичке заједнице културе, обезбеђена су извесна средства, која, додуше, нису била довољна, али су омогућила да се најважнији послови на једном делу терена СР Србије (без САП) углавном успешно обаве. Као носилац овог задатка, Републички завод за заштиту спомени-

ка културе је преко својих стручних екипа организовао обилазак ових споменика, њихово снимање и прикупљање одговарајућих података.

Стручне екипе овог Завода обишле су сва непокретна културна добра од изузетног и од великог значаја која су настала у периоду од 1791. до 1839. године и то на подручју следећих региона: Подрињско-Колубарског, Шумадијско-Поморавског, Нишког, Лесковачког и Зајечарског. При утврђивању концепције овог пројекта пошло се од чињенице да су споменици Карађорђево епохе (1804-1813.) само један део хронолошко-стилистичке споменичке целине коју омеђавају два историјска догађаја: Свиштовски мир 1791. и крај прве владавине кнеза Милоша - 1839. година, па се из тих разлога констатовало да би требало све споменике из овог хронолошког оквира, а не само оне везане непосредно за Карађорђево време, захватити овим пројектом, што је и учињено. Разуме се, екипе се овом приликом нису само задржавале на споменицима од изузетног и од великог значаја, већ и на осталим па и на објектима који су временски излазили из овог периода, ма да је, као што је наглашено, превасходно био циљ најзначајнији споменици који су Одлуком Скупштине СР Србије утврђени као непокретна културна добра од великог и од изузетног значаја,

Иако су на само једном делу наше републике обиђени споменици, јер су недостајала средства за целовитију акцију, ипак се могло на основу прикупљене документације стећи доста потпуна слика не само о стању посећених и прегледаних објеката, већ и оних других за које постоје релативно скорашњи подаци. Одмах се мора рећи да се већина споменика и других непокретних културних добара из овог периода налази у забрињавајућем стању, Постоје извесне разлике у погледу угрожености појединих врста културних добара. Како су споменици културе најбројнија културна добра, то је и степен њихове угрожености врло неједнак и разнолик. Док се, на пример, изврстан број цркава и манастира из овог раздобља налази у задовољавајућем стању, много је већи број оних који упозоравају високим степеном угрожености како архитектонских вредности, тако и уметничких инвентара у њиховим ентеријерима. Нарочито су у независном, а понекад и критичном стању, цркве брвнаре. Поједине међу њима због дотрајалости кровног покривача и опште запушености, прокишавају при чему рапидно пропадају њихови архитектонски склопови, конструкције и елементи. Посебно је упадливо готово безнадежно стање иконостаса и икона и то не само у црквама брвнарама, већ и другим храмовима. Оваква поразна слика о стању иконостаса и икона и другог материјала у овим грађевинама добија у драматичности кад се има у виду чињеница да пропадају ретки или чак и последња очувана дела домаћих иконописаца и сликара који су живели и радили у време првог српског устанка. У питању су необично значајне уметничке личности и њихова дела као што су: Петар Николајевић - Молер Хаџи Рувим,

Никола Апостоловић и низ других чија делатност још увек није довољно истражена нити проучена. Упоредо са иконописним делима незадрживо пропадају предмети примењене уметности, штампане књиге, а посебно дрвени намештај - творевине извесних дрводеља и дуборезаца, даровитих и маштовитих народних неимара, који су понекад знали да дискретно, на својим руркарадама, урежу своје име.

Знаменита места са споменичким обележјима посвећеним личностима и догађајима из првог српског устанка, били су предмет посебне пажње стручних екипа Завода. Могло се без тешкоћа запазити да су ова културна добра такође у незавидној ситуацији. Сасвим су ретки примери који говоре у прилог томе да су нека знаменита места пристојно уређена и да се на задовољавајући начин одржавају. Ако су, рецимо, споменичким обележја у задовољавајућем стању, онда је простор око њих неуређен или је прилазни пут неадекватан. Шанчеви као аутентични документи чувених битка и бојева све више ишчежавају из разлога што су потпуно запуштени и што још увек није пронађен односно примењен целисходан начин да се заштите. У неколико случајева било је очевидно да су поједини шанчеви потпуно нестали и да се сада не могу убицирати. Посебно је непријатно сазнање што су последњих година неки шанчеви упропашћени приликом изградње комуналних и привредних објеката или обрађивањем земљишта.

Просторне културно-историјске целине са објектима из овог времена карактерише слично стање чија је одлика готово свих комплекс ове врсте. Објекти који имају савремену намену (музејску, културну или неку другу друштвену функцију) знатно се боље одржавају и налазе се у релативно добром стању. У далеко су тежем положају објекти без функције или у које су унесени мање витални садржаји.

Споменици народног градитељства за које су везане поједине личности из устанка, као што су стамбене куће и друге грађевине, такође није мимоишла опасност од пропадања. Конзерваторски радови који су изведени на родној кући Станоја Главаша у Грабовцу код Свилајнца, могу да послуже као пример како се овакви објекти могу ефикасно и комплетно спасти.

Посебно је дирљив податак у којој мери су угрожени надгробни споменици Карађорђевих устаника. Ови изузетни и прелепи белези могу се видети оборени, зарасли у коров, поломљени чији се делови уграђују у савремене гробнице од бетона. Неки од њих су пренешени у лапидаријуме музеја, али се мора констатовати да ни ту нису у бољем стању.

Општа је, дакле, оцена да су све врсте непокретних културних добара, насталих у времену од 1791. до 1839. године, без обзира што је последњих година рађено на њиховој заштити, веома угрожене и да је стање појединих објеката и њихових целина озбиљно и узнемиравајуће.

Што се тиче њиховог проучавања и истраживања, може се рећи да се већ дуже времена запажа извесна стагнација. После лепих почетака везаних за неколико наших историчара и историчара уметности, настало је, на жалост, затишје које и сада траје. Појединачни и усамљени случајеви рада на проучавању ове баштине, пример су који указује на опште стање с којим се не можемо мирити,

Период српских устанака велика је епоха у нашој историји, с тим значајем у корак иду и споменици тог доба, без обзира што са уметничке тачке гледишта не би могли да их сврстамо у сам врх наше баштине. Са аспекта њихове историјске и друштвене вредности то су споменици од прворазредног значаја. Стога, кад је у питању њихово очување и заштита, мора се у нашим критеријумима и односима према њима нешто мењати. Сачувати ова знамења дуг је нашег времена и наших генерација, јер она потичу из прекретничког раздобља, чије су тековине уграђене у нашу слободу и наше време.

Служба заштите налази се пред озбиљним и врло одговорним задацима у погледу мера које треба предузети да се споменичке вредности Карађорђевог времена комплексније заштите. Налазећи се пред доношењем средњорочног плана рада и развоја за период од 1981. до 1985. године, конзерваторска служба мора културним добрима, насталим крајем XVIII и почетком XIX века, да посвети пуну пажњу. Ово тим пре што су они много мање до сада били у средишту њене бриге и интересовања, него што је требало. Не улазећи у разлоге такве оријентације, ваља констатовати да је заиста време да се латимо послова како би заштитили онај део нашег културног наслеђа који је непосредно везан за наш етнички идентитет. А споменици Карађорђевог времена управо су најдубље повезани са судбином народа који је био спреман да се потпуно жртвује у борби за слободу. Да нема тих споменика много би мање имали доказа да је народ стварао не бојећи се смрти. Сачувати их - значи заштитити сведочанства о томе да су борба за слободу српског народа и тежња за стварањем две његове велике и светле врлине.

Јован Секулић

САРАДЊА И КООРДИНАЦИЈА НА ПОСЛОВИМА ОД ЗАЈЕДНИЧКОГ ИНТЕРЕСА

Инспирисани и подстакнути ставовима и закључцима Саветовања у Херцег Новом и Председништва Савезне конференције ССРНЈ, Секретаријат и Извршни одбор СДКЈ једнодушни су у томе да пред конзерваторе свих наших република и покрајина изнесу нека од приоритетних питања и тема које су од ширег интереса у области заштите културних добара за све републике и покрајине.

Обзиром на сву деликатност и сложеност ове проблематике мишљења смо да ову материју изложимо у оквиру три уводна реферата који ће покушати да укажу на нека од питања у области законодавно-правне и самоуправно нормативне делатности, стручно-методолошке делатности и остваривања обавеза из међународних конвенција о заштити културних добара у нашим друштвеним условима. Сигурни смо да оваквом делом, уоченом још на разговорима новембра месеца 1975. године, у Београду, нисмо исцрпили инвентар и свих других тема и питања о којима ће бити речи на овом Саветовању. С друге стране, није нам била намера да полазећи од свега до сада изложеног унифицирамо сва питања из богате области заштите нашег историјског и културног наслеђа, већ напротив да, остављајући довољно простора за све специфичности и посебности којих иначе има и треба да има у свакој средини, у свакој општини, републици или покрајини, покушамо да постигнемо сагласност о оним основним питањима и садржајима која би даљим, заједничким радом и договарањем уграђивали у своје конкретне дугорочније задатке, акције и програме.

У очекивању да ћемо не само у уводним рефератима, већ и у прилозима конзерватора и других јавних и културних радника из свих наших република и покрајина који учествују и прате ово Саветовање добити значајне сугестије и мишљења у вези даље обраде и изучавања ове проблематике, сигуран сам да ће Саветовање дати пуну подршку свим конзерваторима Југославије да нека од питања, која су у области заштите културних добара на Саветовању не само истакнута као стручни и друштвени интерес свих република и покрајина, већ добила и одређен приоритет у домену научно-истраживачких акција у циљу њихове што потпуније стручне и научне обраде и изучавања, ставе као свој заједнички задатак у средњорочне планове свих република и покрајина у области заштите културних добара за период 1981-1985. година.

Није без значаја указати и на потребу да Саветовање размотри и проблем, заправо потребу оснивања заједничког тела на нивоу Федерације које би, не само пратило већ и подстицало сарадњу и координацију послова и акција од заједничког интереса за све републике и покрајине. О овоме је било речи још 1975. године на Одбору за прославу обележавања 30-годишњице заштите споменика културе у Југославији и Симпозијуму који је одржан у оквиру овог јубилеја. На Саветовању у Херцег Новом, маја 1978. године, у закључку који се односи на овај проблем каже се: "Саветовање даје подршку и предлаже да се у свим републикама и покрајинама до краја реализује иницијатива за оснивање друштвених тела која ће подстицати, усмеравати и координирати рад свих друштвених субјеката у чијој су функцији и делокругу послови истраживања, заштите, презентације и ревитализације културних добара. Отуда је потребно дати иницијативу да се путем договора република, покрајина и Федерације, на самоуправној основи, конституише заједничко тело које ће радити на подстицању и развијању сарадње и координације на пословима од заједничког интереса. Ово тело би могло обављати и оне функције које су сада у делокругу Комисије СИБ-а за координацију рада на спровођењу међународних конвенција о заштити културних добара".

Комисија СИБ-а за координацију рада на спровођењу конвенција о заштити културних добара на својој седници у јуну месецу ове године, поред осталог, разматрала је и Преднацрт Друштвеног договора о координацији рада у области заштите културних добара и категоризацији културних добара." О овом Друштвеном договору биће сигурно много више речи и на Саветовању. Међутим, треба истаћи да се овим Договором, поред категоризације културних добара, ради остваривања координације рада у области заштите културних добара, праћења и спровођења овог друштвеног договора као и ради утврђивања јединствене примене међународних конвенција у области заштите културних добара у СФРЈ, образује Комисија за координацију рада у области заштите културних добара. Послови ове Комисије такође су утврђени овим Договором. Између осталог, Комисија на предлог република, односно покрајина, предлаже Савезном извршном већу културна добра за упис у Списак светске културне и природне баштине, Списак културних добара у опасности и стављање под специјалну заштиту одређених културних добара. Ово истичем из разлога, што је на истој седници Комисије СИБ-а за координацију рада на спровођењу конвенција о заштити културних добара, одржаној јуна месеца, разматран и "Поступак пријављивања културних и природних добара Југославије за упис у списак светске баштине" Савета СИБ-а за човекову средину и просторно уређење. Овим поступком Савет примљене предлоге даје на разматрање и вредновање својој Комисији за градитељско наслеђе која, у сарадњи са Комисијом СИБ-а за координацију рада на спровођењу конвенција о заштити културних добара, своје пре-

длоге упућује Одбору за заштиту и уређење природне и градитељске баштине Савета, Истим поступком даље се утврђује процедура између Одбора и Савета.

Из изложеног очигледно се исказују доста оштре неусаглашености између онога што се утврђује "Преднацртом Друштвеног договора о координацији рада у области заштите културних добара и категоризације културних добара", као материјал Комисије СИБ-а за координацију рада на спровођењу конвенција о заштити културних добара, и онога што се утврђује "Поступком пријављивања културних и природних добара Југославије за упис у списак светске баштине", као материјала Савета СИБ-а за човекову средину и просторно уређење. Одређене потешкоће и неусаглашености рада ових двеју комисија биле су присутне и у другим питањима у области заштите културних добара.

С обзиром да нема никаквих дилема о потреби оснивања заједничког тела на нивоу Федерације које би координирало све послове и акције од заједничког интереса за све републике и покрајине, Саветовање би требало да на бази садашњег стања на плану Федерације у области заштите културних добара укаже и на одређена решења. У том смислу за сада се указује две варијанте:

- Комисије СИБ-а за координацију рада у области заштите културних добара (по Друштвеном договору);

- функције постојећег Савета СИБ-а за човекову средину и просторно уређење проширити и на заштиту културних добара, тако да би онда то заједничко тело свих република и покрајина на нивоу Федерације био Савет СИБ-а за заштиту културних добара, човекову средину и просторно уређење.

Сведоци смо тренутка, како сам то већ рекао и на III Скупштини СДКЈ, када се у свим нашим републикама и покрајинама управо у области заштите културних добара врше изузетно значајни напори да се делатност заштите споменика културе са уско професионалног и строго затвореног подручја пренесе на терен најширег друштвеног интереса и договарања. Расправа вођена на седници Председништва Савезне конференције ССРНЈ у то нас је дубоко уверила и охрабрила. "Културна добра, речено је поред осталог, у овој расправи, морају се штитити исто као и људи, јер човек без своје културе, без свога културног порекла и културног наслеђа постаје отуђен човек, изгубљен, погодан за тлачење и подјармљивање." Зато је уводна реч Мирослава Чангаловића, председника Секције Савезне конференције ССРНЈ за образовање, науку и културу на седници Председништва СК ССРНЈ, била не само инспиративна и подстицајна за расправу која се на Председништву водила на тему унапређивања заштите и коришћења културних добара, већ је и за све нас, југословенске конзерваторе дубоко оптимистичка за расправу коју ћемо на овом Саветовању да водимо.

"Напор да културно добро трајно заузме место у свести радног човека, не као наметнута обавеза, него као свесно прихваћена вредност, корисна сваком члану нашег социјалистичког друштва, која обогаћује новим садржајима човеково биће, јесте широко поље на коме Социјалистички савез може и треба да нађе нове садржаје плодне активности милиона радбеника у тежњи да брига о културним добрима постаје трајна свенародна културна акција. Поддржавајући овакву акцију, Социјалистички савез потпомаже, инспирише и афирмише постојеће и нове облике ових активности путем који ће се испољити богати садржаји конкретних послова који предстоје у овој области", рекао је, између осталог, Мирослав Чангаловић у својој уводној речи.

Нека ове речи друга Чангаловића буду управо увод у конкретизацију неких задатака и послова који могу и треба да представљају шири стручни и друштвени интерес у области заштите културних добара за све наше републике и покрајине.

(Извод из реферата са Саветовања одржаног у Загребу новембра 1979. године.)

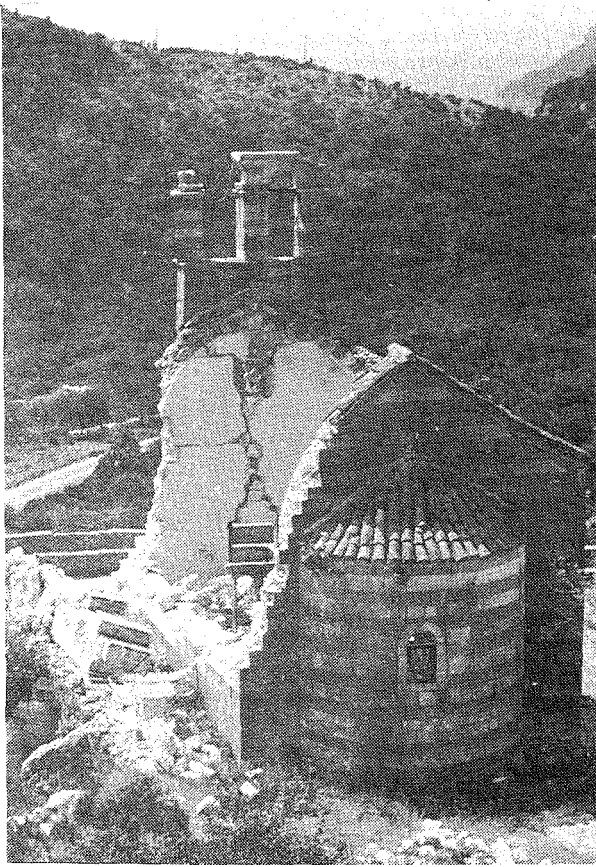

Радомир Станић

СПОМЕНИЦИ И СТИХИЈА

Кад споменици надживе ратове и сличне облике страдалништва онда човек поверује у вечност њиховог трајања, у неуништивост. Нема лепших ни узбудљивијих осећања од оних када се људске очи и мисао наднесу погледом и умом над преосталим лепотама древних споменика које су ратови поштедели. Помисли онда, дивећи им се, да им се ништа не може догодити у ово наше мирно и срећно време. Човек их заволи као старе знанце, и тада, поистовећујући их несвесно са живим бићима, почне да стрепи над њиховом судбином, јер су остарели под притиском векова, са ранама и озледама минулих времена. Узнемири се кад се сети да их чека смрт која долази сама од себе, смрт природна и слична оној која чека човека. Видање конзерваторско мала је нада да се могу заувек спасти. Али они живе и међу нама су као тихи и мудри старци. Ратова нема и ваљда их неће ни бити. Човеку сада служе и сведоче му својом старином. Он их никада више неће уништавати као што је некада несвесно и неуко чинио, и тако, ис-

пуњени задовољством што нам зраче својим присуством, остајемо спокојни и радосни што нам ово наше хумано доба ничим не угрожава њихову егзистенцију. За тренутак поверујемо да су толико много пропатили и да су прошли кроз сва искушења, да их ништа више у време у коме живимо бринући се о њима, не може немилостиво и страшно задесити.

Међутим, природна стихија, тај вечити и сурови човеков непријатељ и сапутник, похрли лета 1979. да се суновратно и паклено поигра са судбином тих безгрешних и достојанствених древника. Катастрофални земљотрес једног пролетњег јутра у Црној Гори, где су више него игде цветале и смењивале се културе и цивилизације, расу многе споменике, обезличи их и уништи. Страшније и безобзирније него било који рат, него било која сила. За само један тренутак разорено је неколико стотина цркава, манастира, палата, двораца, утврђења и других грађевина. Чудесне снаге и огромних размера, турс у Црној Гори нанео је више зла споменицима културе, него што се уопште могло предпоставити. Страдања каква су доживели Улцињ, Бар, Котор, Будва, Тиват, Херцег

Нови - све градови чији су индивидуалитет управо чинили споменици и њихове целине, није забележила наша историја. Било је катастрофа које су доживљавали поједини наши градови, али никада и нигде у оваквом мноштву није страдало градова као што се 15. априла, на Јужном Приморју, догодило. Када се сагледа стање манастира Градишта, Прасквице и још неколико манастирских целина, онда се може схватити у којој мери природна стихија уме неумољиво и страховито да у једном трену уништи оно што је вековима настајало. Црногорска културна баштина је добрим делом страдала од земљотреса и то управо они споменици који су били ратовима и другим несрећама поштеђени. Невероватна истина која свом својом бруталношћу указује на људску немоћ и на непредвидивост догађаја у којима умиру дела наших предака.

Јесен 1979. године била је много суморнија него било која минулих деценија. Поплава - други облик природне стихије, нанела је огромне штете споменицима културе у неким областима наше Републике. Тешко су страдали споменици Косова. Бујица је однела два дивна законом заштићена моста у Призрену, оштетила просторну културно-историјску целину Мараш у истом граду, угрозила Душанове Свете Арханђеле, оштетила стару пећку чаршију, уздрмала комплекс Пећке патријаршије који је срећом одолео помахниталим бујицама. Силне и побеснеле санџачке воде, као никада до сада, нанеле су непроцењиве штете споменичким вредностима. Нарасла и подивљала понорница Црна Река темељно је угрозила Црноречки манастир. Овај комплекс остао је недоступан човеку, јер је вода однела пут којим се манастиру прилазило. Споменици Новог Пазара били су на највећем искушењу. Многе старе вредне куће у једном делу средишта града које су чиниле његово историјско језгро, не само да су се нашле под водом, већ су постале развалине. Споменици Старог Раса: Ђурђеви Ступови, Петрова црква, Градина и Сопоћани, захваљујући својим локацијама, остали су поштеђени. Али зато свом бесомучношћу бујица се сручила на цркву св. Димитрија у Јаначком Пољу наносећи њеним иначе угроженим фрескама тешке ударце, управо у тренутку када су конзерватори све предузимали да их спасу. Ни Милешева није поштеђена: чудљива Милешевка однела је део заштитно-обалног зида излажући овај драгоцен комплекс новим опасностима. У питомај Топлици воде су носиле културне слојеве, бришући са лица земље вредне праисторијске и античке локалитете. Готово да више нема Плочника, бар не оне његове раскоши од праисторијских археолошких налаза, јер је бујица однела око 1.000 м³ културних слојева, који су чекали археологе и конзерваторе...

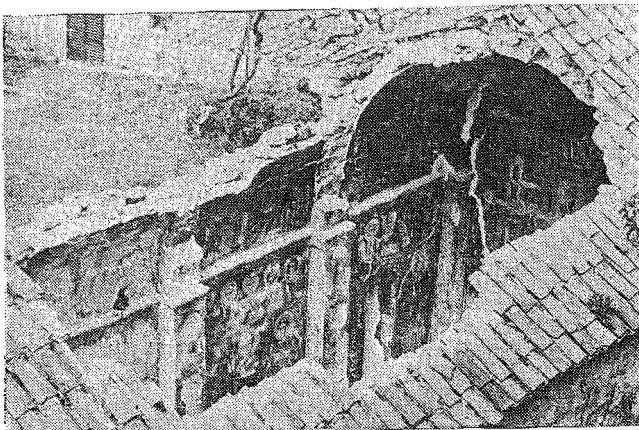
Малобројни конзерватори забављени лечењем споменика којима је зуб времена утиснуо печат трајних и тешких болесника, суочише се са непрегледним последицама стихије. Треба започети сложене и деликатне послове, исте оне, ако не и теже, који су их чекали после рата и његових пустоши. И таман што

су након три и по деценије успели да највећим делом заштите споменике настрадале ратом и људским нехатом, дође стихија која донесе нова страдања. Разорени и осакаћени споменици Црне Горе чекају руку конзерватора да их васпостави и продужи им живот. Конзерватори су већ принуђени на посао да би својим знањем, вештином, умећем и свестраном подршком друштвене заједнице још једном положили велики испит.

Да би доказали своју зрелост, способност, творачке могућности и исцелитељску моћ конзерваторима заиста није потребна стихија. Јер, толико је много било прилика у којима је дошло до изражаја њихово стваралаштво. А, кад је већ стихија дошла у походе споменицима, конзерватори ће новим прегнућима, обогаћени искуствима, радно здружени и наоружани новим знањем започети једну нову, дугу и истрајну борбу да поврате аутентичне лепоте споменицима. Стихија ће бити савладана, а конзерватори обогаћени за још једно драгоцено искуство. Споменици ће опет заблистати својим вредностима.

Остаје ипак једно помало суморно сазнање: стихија нам је окрњила један део наше баштине, ненадно и сурово. Учинила је то у време када смо можда могли више да урадимо у погледу превентивног осигурања споменичких објеката.

Земљотрес у Црној Гори мора бити поука не само конзерваторима, већ читавом друштву. Не смемо више споменике препустити на милост и немилост непредвидивим катастрофама. На све се мора рачунати када се вредна знамења прошлости штите. Превише их је мало и превише су драгоцени да би ризиковали њихов опстанак. Савремена и целовита заштита културне баштине ништа не може нити сме да изгуби из вида. Не рачуна ли на страдања која су доживели споменици Скопља и Црне Горе, свесно превиђа могућност драме у којој ће споменици као трагични јунаци бити жртве после толико "нужних и тешких" векова кроз чије су ветрометине прошли.

Милорад Миљковић

КУЛТУРНА ДОБРА У СИСТЕМУ ОПШТЕНАРОДНЕ ОДБРАНЕ И ДРУШТВЕНЕ САМОЗАШТИТЕ

Културна добра су најфинији продукт људског стваралаштва која су надживела творца. Она сведоче о времену, степену културе и другим факторима који су окруживали и уједно подстицали човека да их ствара. Као таква она су данашњем друштву у целини узор и подстрекач за нова дела у сфери стваралачког. Из тих разлога сва културна добра, ових времена и народа, превазишла су, или то треба да буду, политичке и друге границе. Овај напор друштво чини преко разних међународних институција како би културна добра сачувала сва своја својства која својом постојаношћу садрже.

Наша друштвена заједница дала је свој допринос као чланица и потписница Међународне Хашке конвенције. Овај допринос је резултат нашег схватања и поимања културних добара, који је изражен преко нашег Устава, Закона о народној одбрани, Закона о друштвеној самозаштити, Закона о заштити непокретних културних добара и других закона и прописа.

Дужност и обавеза службе заштите је и да, радом на заштити културних добара, испуњава све законске и моралне обавезе, поверене јој од друштва. Сав свој напор треба да усредсредити на извршавање задатака и тежњи за усавршавањем своје методологије рада, како би у потпуности одговорила својим обавезама.

Сва културна добра, а пре свега она од великог и од изузетног значаја треба да буду у сваком тренутку у таквом стању да спремно дочекају евентуални рат, пожар, елементарну или неку другу непогоду. Када се помиње спремност културног добра не мисли се на то да свако има физичку одбрану од ратних дејстава, елементарних и других непогода. Основно је и битно да културна добра имају документацију и то такву документацију, која би помогла да се у случају оштећења или уништења изврши реконструкција или да она убудуће сведочи о њиховом постојању.

Шта је то што би, на пример, један споменик културе требало да има од документације, односно шта се под основном документацијом подразумева?

Под основном документацијом се подразумевају: фото снимци објекта (фотографије, филмови и сл.); архитектонски, фотограметријски и други технички снимци; правно-административна, историјска, архивска и сл. грађа и микрофилмови (целокупна документација се микрофилмује у два примерка, која се чувају на различитим местима). Израдом и поседовањем основне документације био би решен први и најважнији облик заштите. Искуство нам говори колико је она важна. Јер, после настанка или уништења културног добра за које није постојала документација друштво је, у већини случајева, чинило веома велике напоре да их реконструише.

Друге мере заштите биле би зависне од евентуалних опасности по културна добра. Евентуалне опасности могу бити: пожар, ратна разарања; природне непогоде (олуја, град, снежна лавина, поплава); клизање и одроњавање терена; животиње; вегетација; влага; нагризања; трулења; штетна испаравања и крађа. За сузбијање свих ових узрока потребно је предвидети и техничке мере заштите. Под техничким мерама заштите подразумевају се: обележавање културних добара; конзерваторски и други заштитни радови, мере заштите од директних напада и мере заштите од индиректних напада.

Обележавање културних добара, односно стављање ознака, врши се по одредбама Хашке конвенције и Правилника о стављању ознака на непокретна културна добра уписана у регистар културних добара по врстама.

Од конзерваторских радова предвиђају се најпре они неодложни, који ће заштитити објекат или део објекта од даљег пропадања. Радови се предвиђају елаборатом надлежне установе и они се првенствено уносе у годишње планове рада.

Техничке мере заштите од директних опасности подразумевају: израду заштитних заклона; израду склоништа и израду одговарајуће амбалаже за транспорт или смештај у депо.

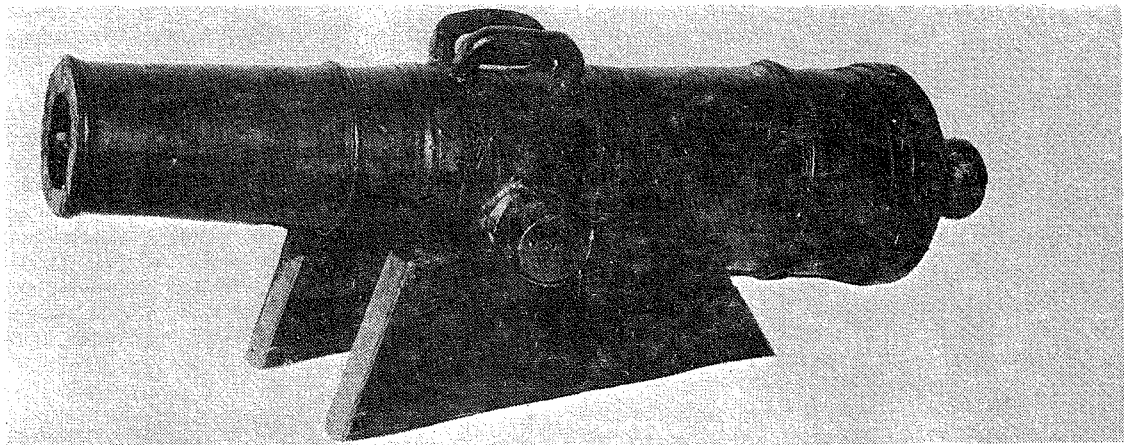
Заштитни заклони се израђују од џакова с песком, бетона, бетонских елемената или другог погодног материјала који би могао да заштити објекат од директног напада.

Склоништа треба предвидети за непокретна културна добра од великог и од изузетног значаја која имају ризнице и друге покретне инвентаре што би требало заштитити на овај начин. За склоништа се може користити и постојеће просторије уз предходну адаптацију.

Ради безбедног транспорта и смештаја покретног инвентара потребно је предходно припремати одговарајућу амбалажу.

Техничке мере заштите од индиректних опасности обухватају набавку уређаја и опреме потребне за заштиту непокретних културних добара, њиховог покретног инвентара при транспорту као и обезбеђење склоништа. Ове врсте мера предузимају се на тај начин што се најпре открију, односно сазнају узроци опасности. Под индиректним опасностима могу да се подразумевају опасности од влаге, воде, биолошких, физичких, хемијских и других фактора.

Поред поменутих и других мера заштите за очување културних добара врло важну улогу треба да одигра наш радни човек свих занимања и професија. Да би ово постигли потребно је културна добра приближити сваком човеку, тако да он осети и сазна њихову културну, историјску, естетку и другу вредност. Приближити га тако да он осети културно добро као своје и наше заједничко добро које нас чини бога-тијим.

Арх. Момчило Митровић
Радомир Станић

САМОУПРАВНО УДРУЖИВАЊЕ СРЕДСТАВА ЗА ЗАШТИТУ СМЕДЕРЕВСКЕ ТВРЂАВЕ

Смедеревска тврђава, најмонументалнији средњовековни споменички комплекс и културно добро од изузетног значаја за СР Србију, стављена је под заштиту закона међу првим споменицима културе, у време настајања и почетка рада наше службе заштите. Она је један од споменичких објеката који су у последњем рату претрпели највећу штету и разарања. Непосредно после ослобођења на Смедеревској тврђави започете су акције заштите, које су се састојале из првих превентивних конзерваторских радова, рашишћавања рушевина и затварању бреша према Дунаву. Ове акције, као и многе после њих, зависиле су од низа чинилаца и имале су неуједначен и неодговарајући ток. Интервенције су биле незнатне према степену оштећености објекта и његовој угрожености, па нису пружале могућност за његову трајнију и квалитетнију заштиту, како то одговара вредности и значају објекта. Исто тако, никакви озбиљнији кораци нису учињени да овај изузетан и вредан комплекс добије и своју нову и савремену одговарајућу намену и буде укључен у животне токове, са свим својим архитектонским, историјским и научним вредностима.

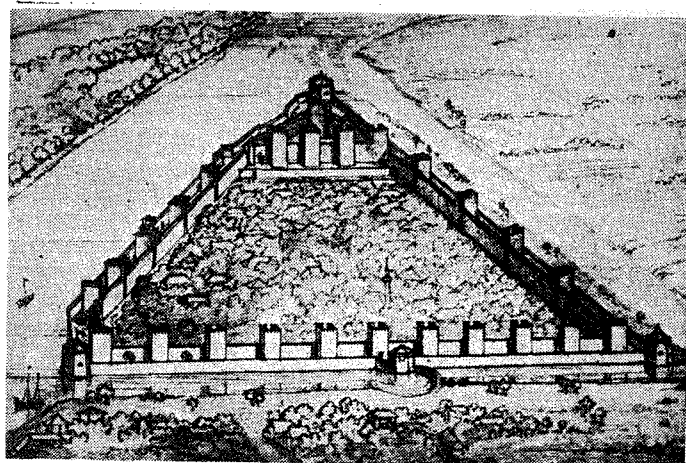
Чести прекиди у обезбеђењу средстава за радове као и њихова недовољност, условљавали су повремена па и дужа одлагања извођења заштитних, предходних, и пратећих истраживачких радова, а и немогућност систематског рада на изради неопходне геодетске, архитектонске и друге техничке и историјске документацију. Услед тога изостала је могућност за израду дугорочнијих програма и детаљних пројеката за конзерваторско-рестаураторске и друге радове. Чињени су покушаји да се утврде трајнији извори средстава, или обезбеде могућности сталних и појачаних интервенција на споменику. Тако је и образовање Фонда за заштиту и уређење Смедеревске тврђаве, у времену између 1970. и 1974. године, због недовољно утврђених критеријума и обавеза за издавање средстава, пружило мале резултате.

Почетком 1975. године, имајући у виду позитивна и негативна искуства у свим до тада уложеним напорима и учињеним покушајима, а добивши ослонац и у новим самоуправним кретањима у нашем друштву, СО Смедерево се определила за нов приступ у изнала-

жењу средстава. Образован је Одбор за заштиту и реконструкцију Смедеревске тврђаве као шире друштвено-политичко тело са задатком да самоуправно организује и окупи све оне који могу бити заинтересовани за акцију заштите Смедеревске тврђаве. Да би деловање било свестраније и ефикасније, председавајуће функције се примио инг. Петар Костић, тадашњи потпредседник Извршног већа Скупштине СР Србије. Овако конституисан, са јасним задацима и жељом да све укључи у договор, Одбор је предузео и развио свестрану и живу активност и најшира консултовања, пре опредељивања за начин формирања средстава. Одлучивши се за обезбеђење средстава путем потписивања самоуправног споразума, Одбор је позвао све радне организације и интересне заједнице Смедерева, СО Смедерево и Републичку заједницу културе да приступе споразуму. Као основа за споразумевање и планирање послужио је усвојени "Акциони програм савезања, конзервације и рестаурације Смедеревске тврђаве од 1976. до 1985. године". Акционим програмом предвиђене су приоритетне фазе радова и то: I - Мали град, II - Дунавски бедем, III - Језавски бедем, IV - Варошки бедем и V - Ров испред великог града. У исто време су утврђена и средства са којима треба реализовати акцију на 150,000,000 динара. Скоро све радне организације и интересне заједнице Смедерева су, крајем 1975. и почетком 1976. године, приступиле Самоуправном споразуму и определиле се да својим средствима допринесу заштити Смедеревске тврђаве, за десет наредних година.

Самоуправно удруживање средстава друштвених чинилаца за заштиту једног споменика културе први пут је практично остварено на великом програму заштите Смедеревске тврђаве, што је и најисправнији пут.

На овај начин радни човек непосредно и свесно доприноси и одваја свој динар за спасавање и заштиту с в о г културног добра, а то је најбољи пут и начин да се превазиђе феномен отуђености

културног добра од средине и људи у којој се налази и којој припада.

Концепција Одбора о начину окупљања свих заинтересованих у формирању средстава већ је у 1976. години дала лепе резултате, практичне и позитивне. Већ наредних година су се ти доприноси повећавали и све се више достигао постављени циљ да се годишње обезбеди 15,000,000.- динара за радове, што је у 1979. години и постигнуто.

Успешну активност Одбора и остваривање читаве акције пратило је и адекватно ангажовање службе заштите на том подручју. Године 1975. сектор за Смедеревску тврђаву, при Заводу за заштиту споменика културе града Београда прерастао је у ООУР са потпуном одговорношћу, да би се већ почетком 1979. године из тог ембриона основао Завод за заштиту споменика културе у Смедереву. ОО Смедерево је учествовала у свим акцијама на трансформацији од сектора, преко ООУР-а, до Завода, пружајући сарадницима велику подршку и помоћ, што су они и оправдали својим залагањем и резултатима рада.

Раду Завода и резултатима његовог ангажовања на заштити овог споменика помогла је и стручна Комисија за Смедеревску тврђаву (проф. Ђурђе Бошковић, др арх. Доброслав Павловић, п. пуковник др Душан Прибаковић, Радомир Станић и арх. Мила Вуловић), као и главни пројектант радова на заштити Смедеревске тврђаве доцент арх. Јован Нешковић.

Новоосновани Завод за заштиту споменика културе у Смедереву, чије је оснивање проишло из објективних друштвених потреба, својом првом годишњицом рада улази у један значајан јубилеј - 550-годишњицу Смедеревске тврђаве.

По свему судећи, самоуправним удруживањем средстава, изузетном ангажованосту стручњака и спољних сарадника овог Завода, који је у досадашњем раду показао пуну организациону способност, завршиће се конзервација и рестаурација свих објеката Малог града. То ће несумњиво бити највећи допринос годишњици овог споменика и обележавању овог великог јубилеја. Верујемо да ће нови односи, који су успостављени према овом драгоценом споменику, нарочито када је у питању самоуправни опредељење радних људи за финансирање његове заштите, бити прави подстицај за даље напоре конзерватора и других друштвених чинилаца у оспособљавању наших споменика да постану места на којима ће радни човек задовољити интересовање за упознавањем своје културно-историјске прошлости, добити одговарајући простор за активни одмор и задовољење својих других културних потреба и жеља.

Пример Смедерева где је по први пут организовано и смисљено и у пракси дошло до остваривања начела ЗУР-а и до првих значајних резултата у области подруштљавања заштите културног наслеђа, указује на

широке могућности повезивања материјалне производње и културне делатности, чиме се остварује један интеграциони процес који изузетно доприноси развоју нових друштвено-економских односа.

Није потребно истицати у којој мери је непосредним самоуправним удруживањем средстава за заштиту и уређење Смедеревске тврђаве квалитативно измењен и унапређен методолошко-стручни конзерваторско-рестаураторски приступ и третман овог нашег великог споменика. За веома кратко време учињен је изванредан преокрет у организацији радова, динамици њиховог извођења, а посебно у погледу примене савремених техничко-технолошких и методолошких поступака. Право је задовољство видети колико је у овој импозантној споменичкој целини у последње време урађено.

Оно што посебно импонује, а то је сазнање да Смедеревска тврђава више није само предмет бриге конзерватора нити усамљених појединаца из редова културних и јавних радника. Она је сада у средишту пажње - пре свега смедеревске јавности. Пробуђен је интерес и покренута радозналост за овај споменик баш у средини из које се и издвајају озбиљна средства за његову заштиту. Тиме је постигнут суштински циљ: успостављена је нужна комуникација између радних људи и споменика у фази његове припреме и оспособљавања, да му служи и да га користи.

Када се то оствари онда се са пуно оптимизма може веровати у бољу сутрашњицу тог споменика,

За конзерваторе је охрабрујућа чињеница што се преко драгоценог примера Смедеревске тврђаве суочавају са новим могућностима друштвеног одређења према заштити споменика и што се на тај начин њихова делатност открива у новом светлу и непосредно уграђује у шире интересе и циљеве друштвеног и културног развоја наше заједнице. Улазећи у средиште пажње друштвене, културне и друге јавности конзерваторско-рестаураторски радови на Смедеревској тврђави, финансирани самоуправним удруживањем средстава од стране радних организација из свих области делатности, добијају једно дубље значење у смислу шире друштвене припадности. У овом случају принцип непосредне и слободне размене рада и удруживања средстава и рада исказује се кроз облик који конзерваторској струци отвара неслуђене могућности за самопотврђивање, друштвено валоризовање и ширу афирмацију, која јој је толико потребна за даљи развој и напредак.

Ваља, на крају, рећи да је изузетан допринос новој друштвеној клими у којој се одвијају радови на овом великом радилишту, пружио новоосновани Завод у Смедереву, који је, захваљујући организаторским искуствима и способностима директора и сарадника, пронашао прави пут у својој активности.

Радомир Станић

ДЕЛЕГАЦИЈА КУЛТУРНИХ И ЈАВНИХ РАДНИКА СР СРБИЈЕ
ПОСЕТИЛА СРПСКЕ СПОМЕНИКЕ У ГРЧКОЈ

делегација културних и јавних радника СР Србије у саставу: Славољуб Рашковић, потпредседник Скупштине СР Србије, Милан Драговић, потпредседник Извршног већа Скупштине СР Србије, Мирко Милорадовић, члан Извршног већа Скупштине СР Србије, Живомир Станковић, председник Комисије Извршног већа за односе са верским заједницама, Владимир Стевановић, управник Народне библиотеке Србије и Јован Секулић, директор Републичког завода за заштиту споменика културе, посетила је Грчку у времену од 18. до 25. јуна 1979. године.

Циљ посете делегације Грчкој био је обилазак манастира Хиландара и споменика српским ратницима из Првог светског рата, као и разговори о даљој сарадњи српске и грчке стране у заштити споменика културе. Чланови делегације које је предводио друг Милан Драговић, посетили су острво Крф где су обišли Споменик у Агиос Матеосу, који су ратници Дринске дивизије подигли 1916. године својим умрлим друговима, затим Маузолеј на Виду, Плаву гробницу и Спомен-обележје у Гувији, где су положили венац и цвеће. У Солуну Делегација је посетила Српско војничко гробље на Зејтинлику где је положила венац, а потом цвеће на француско, енглеско и италијанско војно гробље. Полагање венаца и цвећа обављено је уз највише војне почасте, у присуству војних и политичких представника Солуна, југословенског генералног конзула и других представника нашег Конзулата. Делегација је истог дана положила и венац на грчко-војничко гробље уз све почасте као и на Зејтинлику.

25. јуна делегација је учинила посету манастиру Хиландару. Чланови делегације најпре су се упознали са стањем целог манастирског комплекса, напорима који се улажу у заштиту овог манастира, а посебно са радозима на конзервацији и рестаурацији живописа у старој манастирској трпезарији. После разгледања манастира вођени су и официјелни разговори у присуству грчких представника, друг Милан Драговић је одао дужно признање братству Хиландара за напоре које улажу да сачувају манастирско благо. Он је уручио решење Извршног већа о помоћи Хиландару и предао списак поклона које је Делегација донела братству, Проигуман Никанор се у име братства захвалио на помоћи братству и бризи која се чини из земље у погледу заштите Хиландара.

Делегацију је, током боравка у Атини, примио министар културе Републике Грчке, Њањас. С њиме је поред осталог вођен разговор о тешкоћама око давања сагласности на пројекте који треба да се изведу на заштиту споменика на Крфу, Виду и у Солуну, као и на пројекте за обнову и реконструкцију објеката у Хиландару. Учињена је посета Одељењу за археологију и анастилозу Министарства за културу, где је вођен разговор са директором Одељења и директором Националног археолошког музеја у Атини. Током овог разговора извршена је обострана жеља да се прошири и продуби сарадња између грчких и српских конзерватора. Приликом боравка на Крфу, део делегације је учинио посету градоначелнику и префекту Крфа. Друг Драговић је изразио захвалност властима Крфа за разумевање које показују за наше напоре да се споменици српског порекла из Првог светског рата на Крфу и Виду сачувају и достојно одржавају. Члан делегације Јован Секулић упознао је префекта Крфа са пројектима који су урађени у Републичком заводу за заштиту споменика културе на обнови, уређењу и презентацији Маузолеја на Виду и Споменика ратницима Дринске дивизије у Агиос Матеосу, на Крфу. Префект Крфа лично је изразио своју спремност да се ангажује код надлежних у Атини да се што пре да потребна сагласност на ове пројекте.

За време свог боравка у Солуну, Делегацију је примио министар за Северну Грчку. Шеф делегације друг Драговић, објаснио је сврху посете делегације истичући она питања о којима су вођени разговори и са министром културе у Атини. Посебно се захвалио на очувању наших споменика културе и напорима грчке стране да омогући заштиту тих споменика.

Мирјана Сретеновић

СПОРАЗУМ О ЗАШТИТИ КУЛТУРНИХ ДОБАРА НА ПОДРУЧЈУ
"ЂЕРДАП I I"

Изградњом ХЕ "Ђердап I I" створиће се непрекидни извори електричне енергије у нашој земљи и суседној Румунији, али ће на овој територији бити озбиљно угрожен и потопљен читав низ остатака материјалне културе, у науци познатих или само претпостављених споменика значајних за развој културне историје, не само на тлу Југославије, већ и за већи део Европе, као што су то показала археолошка истраживања на подручју Ђердапа I.

Осим широког круга објеката историјско-археолошког карактера у великој мери се може променити етничка

и етнографска слика овога краја, одласком становништва услед потапања, или изградњом нових центара. Промене захватају насеља, структуру становништва, привреду, народно градитељство, друштвени живот, обичаје и све друге видове живота и рада.

Подручје Ђердапа II је природни наставак националног парка Ђердапа који је у току своје историје одиграо улогу природног резервата у коме се одржале многе биљне и животињске врсте, карактеристичне само за ово подручје.

Комплекс ових сложених проблема захтева обимна научна мултидисциплинарна истраживања, премештање споменика културе и њихову конзервацију, сабирање и спасавање покретног материјала, (археолошког, уметничког, етнографског и природњачког), комплетну документацију и конзервацију са смештајем и дефинитивном презентацијом.

Широким акцијом вођеном од стране заинтересованих друштвено-политичких заједница, друштвено-политичких организација и научних установа, јавности је презентирана сложена проблематика заштите културних добара везаних за потапање. Схватајући значај заштите културних добара на овом подручју: друштвена заједница и поједине привредне организације, показале су спремност да одмоје значајна средства за ову акцију и склопе Самоуправни споразум.

Начин на који се ова акција о заштити спроводи произилази из самоуправних метода рада удружујући снаге и средства путем Самоуправног споразума, који се први пут спроводи у овој грани делатности. Оваквим удруживањем најрационалније ће се искористити научни потенцијали истакнутих научних институција које се окупљају на овом заједничком послу.

Средином децембра прошле године у Народном музеју у Београду потписан је Самоуправни споразум о удруживању средстава за извођење радова ради заштите културних добара на подручју акумулације ХЕ "Ђердап II", Споразум су склопили: ХЕ "Ђердап", Извршно веће Скупштине Србије, Републичка заједница науке, Републичка заједница културе, Основна заједница науке региона Зајечар-седиште Бор, Самоуправне интересне заједнице културе општине Кладово и Неготин, Скупштина општине Кладово, Скупштина општине Неготин, "Генералекспорт" - "Југотурс", туристичка агенција "Центротурист", југословенско туристичко аутобуско предузеће "Путник", туристичка агенција "Инексурист", Републичка конференција Савеза социјалистичке омладине Србије, Туристички савез Србије и Народни музеј у Београду.

Овим Споразумом одређена су међусобна права, обавезе и одговорности у погледу удруживања средстава на заштити културних добара као и ради остваривања заједничких интереса и циљева заштите и коришћења културних добара на подручју акумулације ХЕ "Ђердап II",

Учесници. Споразума су сагласни да се радови изведу у периоду од 1979, до 1983, године у складу са Програмом заштите културних добара, који је сачинила група експерата из круга највиших научних институција: Академије наука, Археолошког института, Етнографског института, Етнографског музеја, Републичког завода за заштиту споменика културе, Републичког завода за заштиту природе и Народног музеја у Београду. Проблем заштите обрађен је у посебним елаборатима. Према предвиђеном Програму ова акција представља један од најзначајнијих подухвата ове врсте у нашој Републици.

Према Споразуму удружена су средства од 92 милиона и 400 хиљада динара, с тим да тај износ може бити увећан највише за 25% у зависности од пораста цена радова и материјала у току остваривања Програма. Републичка конференција Савеза социјалистичке омладине Србије преузела је обавезу да организује омладинске радне акције на подручју Ђердап II. Народни музеј је поред научно-истраживачког посла преузео веома сложenu и одговорну дужност инвеститора у складу са циљевима удруживања. На бази делегатског система регулисано је образовање Одбора за праћење остваривања Споразума.

ПОГЛЕДИ И МИШЉЕЊА

Радомир Николић

БИЛО БИ КОРИСНО

Било би корисно за садашње и будуће младе генерације конзерватора и музеалаца да имају једну књигу коју би често ишчитавали ради развијања самосталног духа и сазнања како да трагају за неиспитаним вредностима нашег културног наслеђа и како да саопште оно што досад није било знано, или је било неуочено и превиђено, или погрешно протумачено. Стечено искуство после скоро тридесетогодишњег рада на заштити разноврсних културних добара указује да би та књига могла бити ДРЕВНИК Светислава Мандића.

Песник Милешевског анђела, најлепше од свих песама о нашим давним сликама и споменицима, сликар-конзерватор, који је својим радовима значајно обогатио ризницу сазнања о нашем старом сликарству, врсни познавалац издавачких и графичких послова, самосталан и независан, радозналост и проницљивог духа, одабрао је прегршт својих објављених и необјављених списа, и у Древетнику их као добар хлеб наменио онима који су гладни духовних и трајних вредности.

Древник треба што чешће и пажљивије проучавати, све дотле док се рука несвесно лати да забележи у свеску за стручно усавршавање знак питања или чуђења. Неком читаоцу то ће се пре догодити, неком мало касније, али то ће се сигурно збити. А Древник управо има ту улогу, да подстакне, укаже и наговести нову мисао, ново трагање и друкчије тумачење. Има нпр. много учених књига о словенским средњовековним натписима, али оно што је у Древнику саопштено о студеничком натпису у куполи Бо-

городичине цркве из 1209. године, можда је најбоље написани текст о једној оштећеној писаној поруци из далеке прошлости.

Древник ће помоћи сваком младом конзерватору и музеалцу да пажљивије и свестраније загледа у културно добро с којим се буде суочио. Он ће га подстаћи да размишља, да поставља питања тамо где нико није то учинио, да покуша да одговори на њих разложно и с пуно опрезности, да нађени камен или ћерамиду више пута окрене са свих страна не би ли угледао неки знак или запис, да икону или фреску не остави све док сваки њен угао не сагледа и испита, као да ништа није чуо ни прочитао о свему с чим се суочио, и да самостално тражи тумачење значаја његових историјских, архитектонских, сликарских и других културних вредности. Он ће му показати да је свако откриће и трагање за трајним белегом у корист човека велика и лепа страст за коју одиста треба живети. Посведочиће му да неодољива снага за сазнањем има све услове да открива нове вратнице иза којих стоје неслућена прострства стваралаштва.

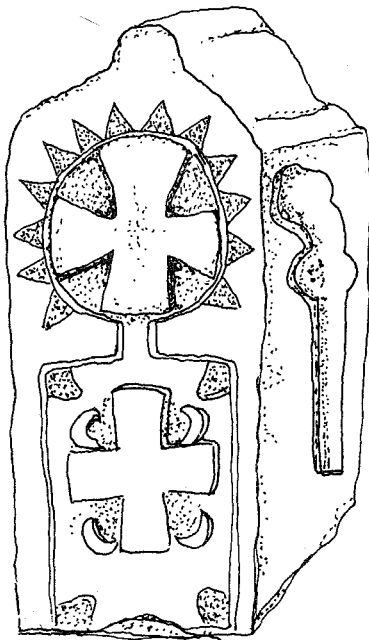
Није лако писати добро, непосредно, јасно и уверљиво. Ма какав да се има дар за писање, то се мора дуго, дуго учити. Древник ће васпитати сваког младог конзерватора и музеалца како треба истину једноставно саопштити.

Овде није реч о приказу Древника. Реч је о потреби да се чешће проучава; да младим конзерваторима и музеалцима буде со и хлеб, и планински извор, кад су гладни и жедни једноставних, топлих и непосредних страница о прошлости своје земље, кад им се прохте да прочитају лепу књигу. Реч је о томе да у тренутку кад им се обрати драг пријатељ или незнаник, без обзира на његов узраст, са њим да се упозна о неким књигама о нашој културној прошлости, али да му буде разумљива као сваком необавештеном човеку, да му без двоумљења најпре понуде Древник. Он ће их још више зближити за прегнућа да се наша културна баштина што боље одржи и сачува.

Откако је света и века увек је била нека књига која је за одређене људске позиве значила "Јеванђеље", основни приручник, ерминију, без које се ништа није могло научити у својој струци. За наше младе конзерваторе и музеалце могао би то бити Древник. Тако бар искуство казује.

Много чега недостаје у нашој конзерваторској и музејској делатности. Нема се завидно сређена документација. Да се не спомене непостојање ниједне црно беле фотографије микроскопског снимка бар ликова из студеничког Распећа и сопоћанског Успења; о фотографијама у боји да се и не говори. Не постоји ни довољно изострени критеријум за валоризовање културних добара. Стручни часописи не излазе стручним гласилима. Да се не набраја више шта све недостаје. Древник би можда помогао и на овом пољу. Разумљиво најпре младима, да их надахне да помно прикупљају и сређују документацију, да чешће завирују у њу, да се свестраније усмере на посленичко прегалаштво ка откривању непознатих споменичких драгоцености. Јер онај ко не скупља нема шта ни да уочи ни да понуди. Древник може бити од вишеструке користи и од далекосежног значаја за васпитање садашњих и будућих генерација младих конзерватора и музеалаца.

Једна генерација заслужних радника на заштити и проучавању нашег културног наслеђа ускоро ће овај рад препустити млађима. Можда ће многи од њих на растанку са младом генерацијом моћи још боље да кажу коју поруку о Древнику.

Бранко Вујовић

ЗАШТИТА УСТАНИЧКИХ ГРОВОВА И НАДГРОБНИХ БЕЛЕГА

У односу на остала непокретна културна добра којима се бави служба заштите споменика културе, гробља, надгробни споменици и друга обележја подигнута у знак сећања на изгинуле или касније преминуле ратнике из српске револуције 1804. и 1815. године, сразмерно су недовољно проучена, а њихова евиденција и заштита знатно заостаје иза степена обраде и начина чувања спомен-обележја из каснијих епоха. Познато је, да обухват заштите и ових последњих није задовољавајући, нити је у сразмери њиховом историјско-културном значају, њиховом стању и степеноу угрожености.

Због ограничености писане историјске грађе, гробна обележја личности предустаничке Србије, као и Карађорђевог и Милошевог времена (1791-1839.), за разлику од сличних обележја из каснијих епоха, поред своје несумњиве етнографске и чисто пластичне вредности, представљају веома често и једина сведочанства о појединим личностима, њиховом учешћу у историјским збивањима у овом драматично историјском раздобљу и на овоме немирном тлу.

Обилазак већине знаменитих места из I и II српског устанка, чији је основни циљ био стварање документације о стању споменика из овог времена, открио је не мали број потпуно непознатих или недовољно познатих споменика. Уједно, јасније су уочени неки проблеми везани за заштиту овог изузетног значајног споменичког фонда.

Најпре треба истаћи чињеницу која говори о недовољној истражености овог фонда. Питање његове детаљне евиденције и документарне обраде мора постати предмет дугорочног рада службе заштите културних добара, путем систематског рекогносцирања терена и проучавања споменика. При томе, имајући у виду недовољност писаних извора и велики број споменика без натписа и година подизања, морају се вршити пажљива претходна истраживања постојеће компаративне грађе, мемоарске и стручне литературе, као и смишљена анкетања месних извора (усмена казивања и предања и сл.), како би се дошло до потпунијих података за идентификацију личности и њихових гробова, односно спомен-обележја подигнутих у њихову част. Познато је да се месна предања веома дуго и са пажњом негују, преносе се са колена на

колени и представљају богату ризницу података о историјским збивањима и истакнутим личностима одређеног краја, али топографска убикација споменика представља доста тежак и сложен посао, који тражи много трагачке упорности. Није редак случај да су у XIX и XX веку приликом изградњи новијих цркава, градитељи користили старе надгробне споменике као приручни грађевински материјал за изградњу темеља, сокла и кружних степеништа (Бранковина, Рабровица, Железник, Вранић и др.). У селу Вранићу, на пример, у прилазно степениште цркве из 1888. године, подигнуте у непосредној близини старе брвнаре са неколико надгробних споменика и плоча погинулих и умрлих устаника (Павла Поповића, Атанасија Поповића и др.) било је уграђено неколико масивних плоча из 1806. и 1809. године, које су приликом последње поправке цркве (1977.) извађене и презентирани уз стару цркву. Из натписа уклесаног на једној од ових плоча сазнаје се да је под њом био сахрањен "Дмитар (који је) погинуо од Турака на Врачару 1. новембра 1806. године". Слични драгоцени подаци садрже и други споменици и њихово откривање се може очекивати и у другим местима широм Србије.

Што се тиче стања документације о овом споменичком фонду, она је веома скромна; у досадашњем раду она се углавном сводила на неколико података и фотографија, са изузетно ретким техничким снимањем споменика или целина. У појединим заводима се последњих година приступило систематском евидентирању са израдом комплетне техничке документације (Београд, Краљево).

Степен очуваности и садашње стање заштите надгробних споменика је веома забрињавајуће, јер, са знатним изузецима, велики број обележја налази се у саставу и данас постојећих сеоских гробаља, која су, због нагле урбанизације насеља, употребе нових материјала при изградњи породичних гробница, изложена драстичним променама и деградацији самог руралног амбијента (Жарково, Варварин). Нешто повољније је стање споменика који се налазе у црквеним и манастирским портама (Бранковина, ман. Драча, Раковица, Враћевшница, Боговађа, Њелије и др.). Најугроженији су споменици који су лоцирани у близини путева, који се реконструишу и проширују, или они који се налазе на приватним имањима. Забележени су примери неовлашћеног и нестручног премештања аутентичних белега. Тако, поред пута Шабац-Обреновац, код села Слатине, налазила су се до 1978. године два споменика из друге половине XVIII века, која су извађена и пренета у Обреновац. Треба ли нагласити да су том приликом оба оштећена и да су изгубила своје аутентично место, јер су подигнута одређеним личностима које су Турци у предустаничко време у знак одмазде зверски уморили. У селу Зеоке, поред пута Вреоци-Арнађеловац, на месту где је пала једна од првих глава виђенијих Срба 1804. године у познатој сечи кнежева, стицајем правно-имовинских околности историјско место где је погубљен кнез Станоје из Зеока са каменим спомеником овом

догађају, нашло се у поседу приватног лица које је ту уз сам споменик саградило кућу са спратом савременог облика, тако да се споменик нашао у најужем ограђеном дворишту. У Тополи, иза задужбине Карађорђево, налази се неколико извађених надгробних споменика са почетка XIX века. У селу Слатини (између Ваљева и Шапца) на приватној њиви стоје два велика и веома добро очувана надгробна споменика са краја XVIII и почетка XIX века, које је неко покушао да извади, итд. Оваквих, више или мање драстичних примера могло би се навести доста.

Узрок оваквом стању је, пре свега, недовољна ефикасност службе заштите споменика културе, општинских надлежних служби и незаинтересованост месних заједница, а исто тако непостојање праве сарадње свих ових чинилаца заједно. Поред сталне контроле и инспекције, недостаје и смишљено постављени програм рада на ширењу сазнања о значају ових споменика и циљевима њихове заштите, посебно у односу на потребу неговања слободарских традиција нашег народа.

Овом приликом ограничили смо се на истицање само неколико основних проблема очувања надгробних белега из далеких устаничких дана 1804-1815. Њихова историјска садржина, богатство изражајних, пластичних и других облика треба да буде предмет посебних стручних студија које нам свакако предстоје.

Милка Чанак-Медић

ТРАДИЦИЈА И СТВАРАЛАШТВО

Под сличним насловом (Традиција и критика), изашла је невелика књига Мухарема Первића пре три године. Њена појава је схваћена као одраз разговора који се воде више од једне деценије у нашој средини о уделу традиције и културног наслеђа у савременом стваралаштву. Ако би пошли од његове прве реченице из прве расправе (Традиција: историја и присуство): "Тешко се шта може доказати у систему у којем није доказана "вредност вредности" ...," били бисмо обесхрабрени на самом почетку размишљања о значају културног наслеђа, смислу и начину његовог чувања.

Улога наслеђа у савременом стваралаштву различито је схватана. Једно време су прошлост, традиција и културно наслеђе оспоравани, углавном, у тежњи за еманципацијом заостале балканске средине и у настојању да се изнађу универзални и космополитски облици културе. Испољио се у томе и афинитет ка унифицираном уметничком изразу који води ка "светској заједници" стваралаца. У најновијој студији Стевана Мајсторовића, доскорашњег директора Завода за културни развитак СР Србије, дат је најпотпунији преглед културних прилика у свету и културне политике и стратегије у нас (Kultura i demokratija, Beograd, 1977.). Извесни облици наслеђа и неке традиционалне установе културе, као музеји на пример, и њихова улога, доста су ту неповољно оцењени. Најзад, на помолу је, изгледа, један нов бестселер "Подтекст", О. Давича, у којем су сажети многи, раније изречени, неповољни судови о наслеђу, уметничком и књижевном, и њиховом значају за савремену заједницу.

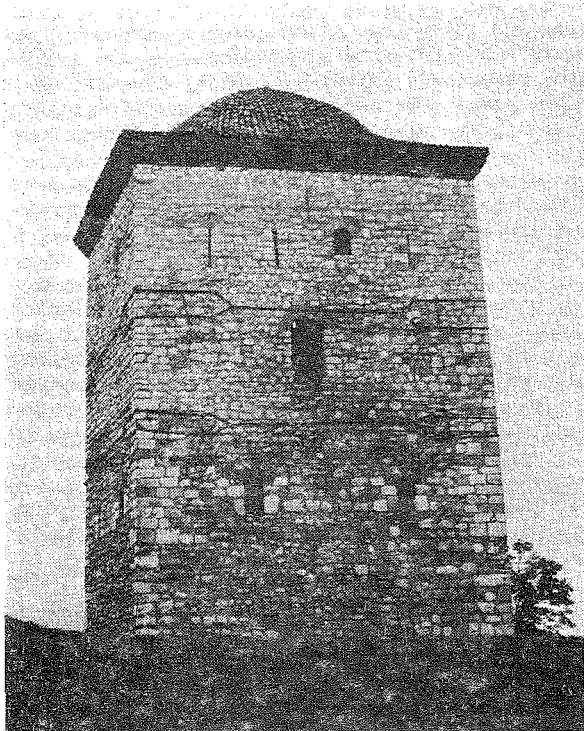
Оспоравање наслеђа и традиције испољило се код нас крајем шездесетих година и од тога времена оно се периодично поново јавља. Можда би за објашњење те појаве била најподеснија мисао Леви Строса изречена поводом одушевљења које је у француској интелектуалној средини изазвао структурализам: "то није ништа необично, каже он, у средини која сваких десет-петнаест година тражи нову забаву", (упореди поговор И. Кувашића у књизи: С. Lévi Strauss, Strukturalna antropologija, Zagreb, s. a.). Леви Строс нас уједно упућује да се потсетимо на полемике које су потресле не само француске интелектуалне кругове, већ и целу тамошњу културну јавност после објављивања првих већих Стросових студија о индијанским племенима (Tristes tropiques), после

Сартрових оштрих критика тога рада и Стросовог одговора у делу "Дивља мисао" (La pensée sauvage). Исходи научног метода Леви Строса у проучавању примитивних заједница, наимае, били су основа развоја потоње структуралистичке концепције света, која је одбацивала традицију, дотадашњи систем вредности, начин оцењивања историје и дотадашње тумачење развоја друштва. Настао је један од кључних сукоба на идеолошком плану између марксиста и следбеника структуралистичке концепције, јер се марксистичко схватање историје и хуманизма од њиховог битно разликовало. То је дошло до изражаја у расправама најистакнутијих марксиста, као Анри Лефевра на пример (S onu stranu strukturalizma, Beograd, 1973.), који чак са извесном резигнацијом говори о кризи историјске свести: "Не постоји само криза историјске објективности, него историјска свест, која је била тако жива у Француској, земљи богатој историјом, као да упада у сенку. Опседа је американизам, пренет из једног друштва, али технички развијенијег друштва, Идеолошки, оно што долази из Америке - не изузимајући ни извесну концепцију друштвених наука и науке о човеку - носи обележје одсуства историје и историјске свести..."

Природно је да су сви ти битни и значајни идеолошки сукоби имали одјека и у нашој средини и да им је она давала своја локална обележја, Осуда, међутим, неразборитог односа према културном наслеђу, или традиционализма у његовом коришћењу, изречена у делу Стевана Мајсторовића, мора се уважити са највећом озбиљношћу. Када је у питању заштита и чување културног наслеђа, чиме се ми бавимо, морамо имати на уму да се начином заштите наслеђа одређује и његова улога у савременом друштву и, једновремено, да све могућности које ревитализација пружа нису биле искоришћене. А ревитализација би био најбољи пут да се споменичко наслеђе утка и органски повеже са оновременим збивањима и да оно, као чинилац у развијању хуманистичке културе, буде потстрек са самосвојна савремена остварења. Можда су наши пропусти у том смислу последица одвећ традиционално устројених установа заштите, или су нека битна теоријска питања чувања споменичког наслеђа запостављена на рачун решавања практичних текућих проблема.

Некада се нека замршена теоријска питања разрешавају изван средине која се њима бави и неочекивано. Можда ће се то догодити и са заштитом културног наслеђа. Свакодневно смо сведоци разговора који се у многим и различитим срединама воде о очувању и заштити човекове средине, а она се без историјског наслеђа не може замислити. То су показали и трагични догађаји из априла 1979. године на црногорском приморју. Они су напречац, озбиљније него икада, покренули суштинска питања заштите и очувања црногорске средине и размишљања о суштини њене аутентичности. Требало је првенствено утврдити шта је изван њених природних и физичких структура драгоцену обележје које би требало у обнав-

ма поштовати и сачувати. У свим тим разматрањима било је истицано историјско наслеђе, као корисно искуство, или основица за изналажење нових облика у савременом стваралаштву. Јер, униформност гра- дитељских поступака и облика, чему се тежило не- коликих протеклих деценија, показало се као заб- луда, а остварења из тога раздобља врло често као неинвентивно преношење страних узора. Напротив, сматра се исправном, умесном и прогресивном мисао изречена у једном Унесковом документу, о којој је већ било речи на страницама овог гласила, којом се изражава бојазан од уједначавања поступка и облика градње и од униформисања људских станишта. Ту се пледира за очување историјских целина јер оне мо- гу да "допринесу одржавању социјалних константи својствених појединим нацијама и да свакој од њих послуже као основа за аутентична остварења" (из препоруке УНЕСКО-а из 1972, године о заштити кул- турног и природног наслеђа на националном плану). Имајући све то у виду можемо сасвим прецизно са- гледати пут даљег развоја делатности усмерене на очување и ревитализацију културног наслеђа.

Срђан Ђурић

ИСТРАЖИВАЊЕ "СЕКУНДАРНЕ ИКОНОГРАФИЈЕ"
СРЕДЊОВЕКОВНОГ СРПСКОГ ЖИВОПИСА

Мада не најсрећније изабран, мислим да се термин "секундарне иконографије" може условно прихватити, барем у оквиру оваквог мањег рада. "Секундарном иконографијом" живописа могле би да се назову све оне теме и садржаји присутни на споредним делови- ма цркве, (површине довратника, допозорника, до- ње-"парапеталне" зоне имитације инкрустација, ор- наменталних трака), као и на споредним деловима композиција и сцена (на зидовима архитектонских кулиса, у позадини фигура - актера главних догађа- ја, као и на свим оним местима на којима се одвија главни догађај - тема - композиције). Овде ћу го- ворити само о фигуралним представама, дакле о љу- дским или животињским ликовима присутним на њим и таквим местима. Мислим да се оне јасно издвајају у посебну групу од геометријске и биљне орнаментике, које су најчешће апстрактна, декоративна тема за себе, мада могу да носе и одређене симболичне вре- дности. Обично су такве људске и животињске пред- ставе умети у религиозну композицију без дубље ми- саоне и појмовне везе са њеним општим значењем. Ту прву групу бих назвао "секундарна иконографија" сцена, а другу, "секундарна иконографија" според- них површина (раније побројани допозорници, дов- ратници, споредни луци, доња зона фреско-имитаци- је мермерних инкрустација).

Прву групу одликује веће богатство и разноликост тема, често и замршенијег садржаја и порекла. Но, без разлике, сви ти умети припадају наслеђу анти- чке уметности, и посредно или непосредно, порекло им ваља тражити на античким мозаицима, стелама, саркофазима, рељефима уопште, или у скоро сасвим несталом медију античке илустрације књига, чије је богатство и постојање изврсно показао Вајцман (Weitzmann). Вредност и значај ове врсте "секун- дарне иконографије" није само у њеној сопственој иконографској садржини и често формално-ликовној лепоти, већ и у допуњавању комплексности значења читаве композиције присаједињењем лика симболичке вредности.

Друга група опет нема такве формално-ликовне лепо- те, и недостају јој везе са композицијама, али је самосвојнија на један други, појмовни начин. Лише- не веза са сценама Старог и Новог Завета, апокри- фа, житија, црквене поезије, легенди и других из-

вора православне иконографије, те гротеске, фантастичне животиње и маске, често су део једног посебно организованог и устројеног света, утолико слободнијег и слободније компонованог уколико им је дат већи простор и мања зависност од чврсто склоплене хијерархије религиозних сцена.

И као интимне белешке најчешће лаичког карактера (прва група) и као делови представе козмоса (друга група) ови ликови "секундарне иконографије" захваљна су и драгоцене тема наше средњовековне уметности. Тамо где разјашњавање добро познате, а у неким мањим ансамблима и овештале иконографије остале неумушто и немоћно да одговори на питање правог и истинског живота и схватања људи од крви и меса који су чинили ту нашу средњовековну уметност, прискачу у помоћ ти мали и скривени ликови да пажљивим очима открију себе. Ту некипут можемо сазнати које су књиге читали, које су филозофе познавали и волели, у којим су политичким и теолошким борбама свога времена учествовали, које су скулптуре и слике гледали и о свему ономе што је чинило уметнички микрокосмос једне средине и духовни живот једног времена.

Ипак, реткост радова који се баве нашом средњовековном "секундарном иконографијом" једино се може објаснити научним хијатусом и који код нас влада у области класичне археологије и рановизантијске уметности, чије је проучавање управо увод у студије о "секундарној иконографији". Ово размишљање је подсећање и обраћање свима који су се бавили или намеравају да се баве овом темом, што је и моја сопствена жеља.

Драган Милуновић

НЕКИ ПРОБЛЕМИ У ПРИМЕНИ ЗАКОНА О ЗАШТИТИ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

Прошло је готово две и по године од ступања на снагу Закона о заштити културних добара ("Сл.гласник СРС", бр. 28/77). Протекли период је несумњиво довољно дуг да може да послужи као основ и за доношење извесних глобалних закључака о стању примене новог закона, о успелости појединих његових решења, ступњу организационе и методолошке саображености организација заштите и других организација са концепцијама које нови Закон уводи у конзерваторску праксу, као и за размишљања о евентуалним модификацијама и усавршавањима које би овај закон требало да претрпи.

Најзначајнија новина коју је нови закон увео у теорију и праксу правне заштите културних добара су свакако унификација и нормативно обједињавање свих видова правне заштите културних добара. Тај принцип нашао је свој израз и у правној форми овог закона која има сва битна обележја аутентичног правног кодекса. Позитивне стране овог приступа су се испоиле пре свега кроз уједначавање праксе заштите свих категорија културних добара, стицање синтетичког увида у проблематику споменичког наслеђа као целине, комплементарност приступа њиховој заштити и коришћењу, успостављање сарадње свих друштвених чинилаца заинтересованих за заштиту културног наслеђа и сл. Наравно, сваки овако амбициозан правни концепт нужно повлачи за собом и извесне, у правној теорији одавно уочене као неизбежне, слабости. Када је у питању поменути закон то је, пре свега, понекад превише уопштен категоријални апарат који својом тежњом да обухвати свеукупност културних добара у свој разноврсности њихових појавних облика не пружа увек довољно основа за давање прецизних и недвосмислених правних тумачења. Очигледно, све специфичности и сва сложеност проблематике различитих области заштите културних добара нису могле у пуној мери да буду обухваћене једним јединственим правним текстом. Најзначајнија, и истовремено најтежа, последица овога је појава, у праву толико непожељних, правних празнина. Унапред свестан наведених тешкоћа законодавац је покушао да реши овај проблем тиме што је самим законом предвидео доношење веома великог броја подзаконских аката који би требало да ублаже ову иманентну структуралну слабост новог закона. Но, ово решење у пракси доноси и нове тешкоће. Приликом разматра-

ња и припремања материјала у процесу учешћа у доношењу наведених подзаконских аката организације заштите су суочене са многим тешкоћама, па и неспоразумима, јер закон често не даје довољно критеријума за разраду својих одредби тако да нису ретка дуга и мукотрпна трагања за проналажењем адекватних решења која би истовремено задовољавала законске интенције и потребе динамичне и ефикасне праксе. Позитивна страна овакве ситуације је чињеница да се истовремено, организацијама заштите прилика да у трагању за најпогоднијом методологијом у пуној мери искористе своја дугогодишња искуства и у томе остваре пуну међусобну сарадњу.

Поред ових слабости, нужно изазваних самим законским приступом, могу се уочити и неке друге које, по нашем мишљењу, могу и морају бити отклоњене у предстојећем поступку измена и допуна наведеног закона. Овде се, углавном, ради о неким непрецизностима, или чак недорађеностима, неких од понуђених законодавних решења.

Најважнији од тих случајева је, свакако, недовољна пажња која је посвећена веома важном и сложеном проблему законског утемељења заштите културних добара *de facto* (културних добара која то јесу фактички, али не и правно, односно која нису као таква правно конституисана проглашавањем, односно утврђивањем), као и самом разграничењу правних режима заштите културних добара *de facto* и *de iure*. Ма колико то чудно изгледало, детаљна анализа показује да је на основу законског текста немогуће утврдити да ли на основу овог закона уопште постоји могућност заштите културних добара *ex lege* или не! На то нам указују следећа разматрања:

Уколико пођемо од категорије "добра која уживају претходну заштиту" и претпоставимо да она обухвата културна добра која то јесу *de facto* али нису стручно валоризована и предложена за проглашавање, односно утврђивање надлежној друштвено-политичкој заједници од одговарајуће организације заштите или која чак нису ни евидентирана као таква, увидом у казнене одредбе закона утврдићемо да се овај појам нигде не помиње. Тако се налазимо пред дилемом да ли да прихватимо ово тумачење, иако смо свесни да је у овом случају законодавац пропустио да санкционише заштиту ових добара (која се, иначе, прокламује у члану 5.) што повлачи као директну последицу да заштита ових добара има само пуки деклараторни карактер (тј., да и не постоји) или да прибегнемо прилично натегнутом тумачењу да се под категоријом "културно добро" (о којој се једино говори у казним одредбама) подразумевају и културна добра *de facto*. У овом последњем случају би сва културна добра била заштићена, без обзира на то да ли су и проглашена, односно утврђена, те би то значило да уопште не постоје културна добра *de facto*, пошто би сваки предмет из члана 2. закона био културно добро по сили закона самим својим постојањем те да се све одредбе закона (осим, наравно, оних о

проглашавању, односно утврђивању и уписивању у регистре) примењују подједнако на сва културна добра, па и на она која нису чак ни евидентирана - односно да је овим законом успостављена заштита *ex lege*. Ово схватање, међутим, доводи до постављања питања: каквог уопште смисла има проглашавање, односно утврђивање културних добара уколико нема никакво конститутивно дејство? Исто питање може се поставити и за разлоге увођења појма "добро које ужива претходну заштиту", пошто га у овом случају појам "културно добро" у потпуности супсумира и тако чини непотребним. Истовремено, постоје и непремостиве препреке логичке природе које не дозвољавају интерференцију ове две категорије. Ради се о следећем: Лако је запазити да се у закону свуда доследно спроводи бинарна дистинкција "културно добро" - "добро које ужива претходну заштиту". Ово нам указује да законодавац ипак добро разликује ове две категорије и да их третира као комплементарне (односно као статус *de iure* и *de facto*), а не као субординиране. Најбоља потврда за изложено схватање је сигурно и сама дефиниција "добра које ужива претходну заштиту" (члан 5.) која за родни појам не узима појам културног добра, већ појам "непокретности и друге ствари", дакле идентичан *genus proximum* који је употребљен и приликом дефинисања основног појма закона - појма културног добра. У питању су, дакле, несумњиво координирани појмови пошто је напред утврђено да припадају истом вишем родном појму, али немају чак ни делимично заједнички опсег (интерференција је немогућа). По фор-

мално логичким правилима однос између координираних појмова је да један увек искључује други (што је, у ствари, у овом случају поседица чињенице да се заштита културних добара de facto и de iure међусобно искључују). Исто тако је симптоматично да се ова дистинкција доследно спроводи и у самом називу "добра која уживају претходну заштиту" (а не културна добра ... итд.) тако да очигледно појам културног добра не може обухватити и појам добра које ужива претходну заштиту и обрнуто. Одатле следи да добра која уживају претходну заштиту нису обухваћена чак ни насловом овог закона!

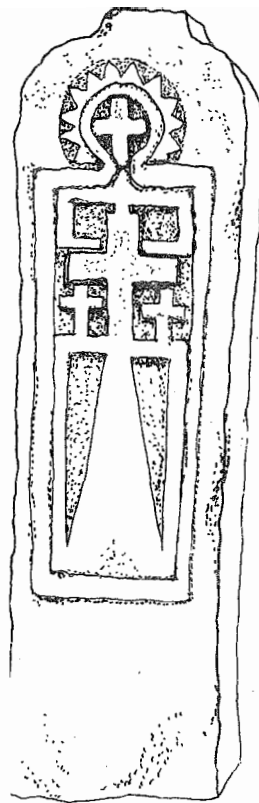
Поврх свега наведеног морамо истаћи да постоји још једна, мада прилично безначајна, могућност схватања термина "добро које ужива претходну заштиту", а то је да се као оваква добра схвате само она која су таксативно наведена у члану 43. (закон је довољно непрецизан да претрпи и овакво тумачење). Не упуштајући се у дубљу анализу можемо само приметити да се у том случају поред заштите културних добара de facto јавља и проблем схватања правог смисла члана 120, став 2, који регулише питање надлежности за издавање дозвола за извоз покретних културних добара у иностранство у вези члана 24, (и, наравно, члана 148). Овако схваћен смисао наведеног термина би оставио потпуну правну празнину у погледу осталих покретних културних добара (оних која нису наведена у члану 43.).

Може се констатовати да је основни узрок свих невоља на које наилази сваки покушај нормативно-логичке анализе Закона о заштити културних добара у циљу утврђивања могућности заштите културних добара (у ширем смислу од законског) ex lege површно и недовољно дефинисање појма "добра које ужива претходну заштиту" као и честа конкурентна употреба термина "културно добро". То доводи до конфузности и логичке неусаглашености законодавног текста што смо склонили да припишемо превиђању великог значаја који има дистинкција правне заштите културних добара de iure и de facto уопште у досадашњој теорији и пракси правне заштите културних добара.

Поред наведених још многа питања остају отворена: закон нпр. не наводи шта је то заштићена околина непокретног културног добра и какав правни статус она има, поједина чисто правна решења којима се регулишу нека питања организационе и статусне природе нису донела организацијама заштите повољан третман (нпр. правни статус пословне заједнице прописан законом (члан 136, став 6.) не одговара обавезним облицима удруживања организација заштите због великих фискалних оптерећења којима их излаже, увођење обавезе примењивања Закона о изградњи инвестиционих објеката у случајевима из члана 80, став 4, закона отежава и компликује наведене послове и излаже организације заштите непокретним бирократским формалностима итд.). Посебно је питање потреба за увођењем законске могућности за наплату услуга које организације заштите врше другим орга-

низацијама и појединцима који комерцијално и на други начин економски искоришћавају културна добра, а у њих ништа не улажу, затим проблем утврђивања надлежности за издавање дозвола за фото-снимања културних добара која законом није уопште предвиђена итд.

Имајући у виду општу динамичност нашег правног система и његову стално присутну тежњу за самоусавршавањем, као и чињеницу да је већина основних слабости Закона о заштити културних добара у овом тренутку углавном сагледана, на крају ипак остајемо оптимисти у погледу перспектива даљег усавршавања и развоја система законодавне заштите културних добара у СР Србији.

Марко Омчикус

НЕКА ПИТАЊА ОКО СПРОВОЂЕЊА МЕЂУНАРОДНИХ КОНВЕНЦИЈА

Крајем ове 1980. године навршиће се десет година од како је Генерална конференција организације Уједињених нација за просвету, науку и културу, на свом XVI заседању, исвојила КОНВЕНЦИЈУ О МЕРАМА ЗА ЗАБРАНУ И СПРЕЧАВАЊЕ НЕДОЗВОЉЕНОГ УВОЗА, ИЗВОЗА И ПРЕНОСА СВОЈИНЕ КУЛТУРНИХ ДОБАРА. Три године касније (1973.) објављен је документ о ратификацији Конвенције, са паралелним текстовима Конвенције на француском и српскохрватском језику ("Сл. лист СФРЈ", 50/73.).

У даљем излагању изнећемо нека запажања о спровођењу овог међународног документа, као и о неким тешкоћама на које наилазимо услед неусаглашених законских докумената. Закон о заштити културних добара ("Сл. гласник СР Србије", 28/77.) својим одредбама и својом суштином рађен је у духу Конвенције и других међународних докумената. Међутим, у II поглављу нашег Закона, који третира врсте културних добара и добра која уживају претходну заштиту (чл. 39-43), нису пренесени сви називи и прецизније дефиниције које су уписане у чл. 1. Конвенције. На пример филателија је изостављена из поменутог II поглавља Закона, а предвиђена је чланом 1. став 1. Конвенције (цит.: "поштанске, таксене и друге сличне марке, појединачне или у збиркама"). Оваквим превидом у опасности смо да осиромашимо са фондовима филателистичких вредности, које су практично препуштене законима светског тржишта.

Такође су у нашем Закону недовољно прецизирана дела ликовних и примењених уметности, што је у Конвенцији чак поименично предвиђено (види члан 1. Конвенције). У нашем Закону временске границе предвиђене су одређене само када се ради о старим и ретким књигама. Међутим, Конвенција одређује временске границе и за старе вредне предмете, старије од сто година, као што су: натписи, ковани новац, печати, предмети намештаја и стари музички инструменти. Ове непрецизности нису изван општих појмова нашег Закона или Конвенције, али дозвољена је флексибилност у тумачењу, што, такође, представља бар латентну опасност. Сматрамо да је неопходно новим подзаконским документима проширити и прецизирати појмове и временске границе, поготову што је Генерална конференција УНЕСКА, својим новим

документом ПРЕПОРУКОМ О ЗАШТИТИ ПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА (донесеним новембра 1978. године) у свом I поглављу "Дефиниције" знатно проширила и прецизирала појмове о покретним културним добрима, у односу на Конвенцију.

Друге неусаглашености са Конвенцијом можемо наћи у областима изван оквира непосредне службе заштите и њених законодавних аката. Када се једно предузетће, као, на пример, "Народна радиност", појави са молбом да се изда дозвола за извоз преко 4000 етнографских предмета, и притом то предузетће своју молбу поткрепи документима да су те предмете "легално" откупљивали (као да се ради о откупу пољопривредних производа) на терену, и да је све то што су радили, урадили на основу "законских" могућности и на основу "судске регистрације", постане јасно да Конвенција није консеквентно спроведена у комплетном законодавном и друштвеном механизму. Никад није сувишно поновити да бројка од преко 4000 неконтролисано прикупљених предмета на терену представља несагледиву опасност по наше културно благо. Сви знамо шта значи сама дислокација етнографских предмета за науку, а да не говоримо о томе да извесни предмети у таквом укупном броју могу потпуно да исчезну.¹

Поред тога што Конвенција одређује државама међусобна правила понашања у спречавању недозвољеног увоза, извоза и преноса својине културних добара, она исто тако одређује и препоручује државама да кроз своје законодавне и друге системе, на најадекватнији начин, регулишу заштиту сопственог покретног културног блага. Мишљења смо да би требало што хитније анализирати где све постоје пропусти и да се кроз целокупни законодавни и правни механизам исправе све нејасноће или контрадикторности. Ту посебно мислимо да је потребно преиспитати право на делатност прикупљања предмета од стране експорт-импорт предузећа и разних друштава. Такође је потребно регулисати недвосмисленим одредбама, за чије би се старање формирале стручне комисије, продају антиквитета преко комисионих радњи. Члан 10. Конвенције све државе потписнице обавезује да предузму мере контроле продаје антиквитета. (цит.: "...", и да, свака према својим условима обавезе трговце антиквитетима, под претњом кривичних или административних санкција, да воде регистре о покрету сваког културног добра, са именом и адресом достављача, описом и ценом сваког прототога добра, и да сваког купца културног добра обавесте о могућности забране његовог извоза;").

Ове неусаглашености не значе да на спровођењу Конвенције није ништа урађено; напротив! Сам Закон рађен је у духу Конвенције и других међународних аката, као и на основу искустава службе заштите у нашој средини. Пракса контроле извоза предмета који уживају претходну заштиту, стара је колико и сама служба заштите. Новим Законом у СР Србији матични музеји, Народна библиотека Србије, Архив Ср-

бије и Кинотека, постали су установе заштите, те је искључена могућност да музеји и сродне установе набављају културна добра украдена или незаконито увезена (ово се односи на члан 7. Конвенције),

У циљу сагледавања проблематике спречавања недозвољеног увоза, извоза и преноса својине културних добара одржано је једно Међурепубличко саветовање на ту тему у Отшеву 1976. године. Рефератима и дискусијама указано је на све специфичне проблеме у нашој средини, док су у закључцима зацртане смернице даљег координираног деловања у свим видовима заштите покретног културног добра. Да се не ради о мртвом слову на папиру, значајно је рећи да као резултат тога састанка егзистира стални Међурепублички одбор састављен од представника републичких и покрајинских завода, СУП-а и С.У.Царине. Овај Одбор се периодично састаје ради сумирања резултата у спровођењу закључака² и ради доношења нових докумената и смерница у спровођењу закључака. На пример, донесен је јединствени образац дозвола за извоз предмета у иностранство; заводи су се споразумели да ће се међусобно консултовати по свим проблемима око издавања дозвола за извоз; у припреми су документа о спровођењу акција што боље физичко-техничког обезбеђења објеката и збирки. Заживела је пракса сталног међусобног обавештавања о свим појавама које посредно или непосредно угрожавају безбедност покретних културних добара. Радници завода држе предавања и семинаре царинским оперативцима (у школском центру и у испоставама) о значају културних добара и баштине у целини, а врши се и практично упознавање са предметима.

Закључцима у Отшеву дат је акценат о потреби подрштвљавања заштите културних добара и о потреби што ширег едукативног и пропагандног деловања, што се Конвенцијом препоручује. Године 1978. Социјалистички савез, најмасовнија друштвено-политичка организација, организовао је Саветовање у Херцег Новом, чиме је и практично процес подрштвљавања започео. Исте године, децембра месеца у Београду одржано је Саветовање на републичком нивоу под називом "Културно наслеђе и друштвена самозаштита". Ово саветовање заједнички су организовале све установе које су по Закону о заштити културних добара носиоци послова заштите. На овом скупу донети су закључци који препоручују начине спровођења законских одредаба заштите културних добара и друштвене самозаштите, а такође су у закључцима дате смернице подрштвљавању заштите културних добара и широким едукативним акцијама.³

Можемо да закључимо да су Југославија и СР Србија доста учиниле на спровођењу Конвенције. Сама ратификација значи да је наша држава обезбедила минимум услова за њено примењивање у односу са другим државама потписницима. Међутим, потребно је још доста да се уради да Конвенција оптимално заживи у заштити нашег сопственог културног добра. Самим тим бићемо у стању да пружимо другима више од минимума, а такође и други нама.

1. Према незваничним информацијама предузећа "Народна радност" нема ни једног стручњака етнолога (!?).
2. Види публикацију: МЕЂУРЕПУБЛИЧКО САВЕТОВАЊЕ ПОСВЕЋЕНО СПРЕЧАВАЊУ КРАЂА, ШВЕРЦА И НЕЛЕГАЛНЕ ТРГОВИНЕ КУЛТУРНИМ ДОБРИМА; (Отшево 11-12, новембра 1976.) Интерна публикација Завода, Београд 1976. године.
3. Види публикацију: КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ И ДРУШТВЕНА САМОЗАШТИТА, интерна публикација Републичког завода за заштиту споменика културе, Београд 1979.

БИБЛИОГРАФИЈА

ИЗБОР

1978 - 1979

КЊИГЕ

ДОМАЋА ИЗДАЊА

Атанасовски, Вељан: ПАД ХЕРЦЕГОВИНЕ.- Београд, Народна књига - Историјски институт, 1979.; стр. 262+2/ са црно-белим репродукцијама у оквиру текста; I I

Бајаловић-Хаџи Пешић, Марија: СРЕДЊОВЕКОВНОМ БЕОГРАДУ У ПОХОДЕ.- Београд, Музеј града Београда, 1977.; стр. 127+5/+109 црно-белих репродукција +1/ географска карта; II

Boumgart, Fris: MALI LEKSIKON ARHITEKTURE.- Beograd, "Jugoslavija", 1979.; стр. 168 + 226 црно-белих репродукција и цртежа; I

Божић, Иван: НЕМИРНО ПОМОРЈЕ XV ВЕКА.- Београд, Српска књижевна задруга, 1979.; стр. XI+1/+415+5/; II

Gavella, Branko: ETRURCI, ISTORIJA-KULTURA-UMETNOST.- Beograd, Jugoslavija, 1978.; стр. 105+3/+82 црно-беле + IV kolor репродукције; II (Biblioteka Susret sa umetnošću, knj. 3)

Gavella, Branko: IZ DUBINE VEKOVA.- Zagreb, Tehnička књига, 1977.; стр. 328 са репродукцијама у оквиру текста; II

Grej, Kamila: RUSKI UMETNIČKI EKSPERIMETN 1863-1922. - Beograd, "Jugoslavija", 1978.; стр. 291 + 256 црно-белих репродукција;

Грковић, Милица: РЕЧНИК ЛИЧНИХ ИМЕНА КОД СРБА.- Београд, Вук Караџић, 1977.; стр. 321+5/; II (Библиотека речника)

Деретић, Јован: АЛМАНАСИ ВУКОВОГ ДОБА.- Београд, Институт за књижевност и уметност - Вук Караџић, 1979.; стр. 372;

Ђорђевић, Мирослав: СРБИЈА У УСТАНКУ 1804-1813. - Београд, Рад, 1979.; стр. 375;

Ђорђевић, Мирослав: СРПСКА НАЦИЈА У ГРАЂАНСКОМ ДРУШТВУ (од краја XVII до почетка XX века). - Београд, Народна књига - Марксистички центар ЦКСК Србије, 1979.; стр. 198;

Djurić-Zamolo, Divna: BEOGRAD KAO ORIJENTALNA VAROŠ POD TURCIMA 1521-1867. Arhitektonsko-urbanistička studija.- Beograd, Muzej grada Beograda, 1977.; стр. 169+2/+97 sl. u crno beloј + 4/ sl. u kolor tehnici; II (Monografije, knj. 5)

Живковић, Новак: УЖИЧКИ НЕМИРИ 1828-1838. - Титово Ужице, СИЗ културе општине, 1979.; стр. 360 + 53 црно-белих репродукција;

Imamović, Enver: ANTIČKI KULTNI I VOTIVNI SPOMENICI NA PODRUČJU BOSNE I HERCEGOVINE.- Sarajevo, Veselin Masleša, 1978.; стр. 518 + 277 црно-белих репродукција; II (Biblioteka Kulturno nasledje)

Исаковић, Светлана: САВРЕМЕНА КЕРАМИКА У СРБИЈИ (каталог изложбе). - Београд, Музеј примењене уметности, 1979.; стр. I + XI + 68 + 514 црно-белих репродукција;

Јовановић, Милка: НАРОДНА НОШЊА У СРБИЈИ У XIX ВЕКУ.- Београд, Српска академија наука и уметности, 1979.; стр. /10/+245+35 табли црно-белих и kolor репродукција; II (Српски етнографски зборник, књ. XCII, Одељење друштвених наука - Живот и обичаји народни, књ.38)

Klajn, Hejjo: MALI LEKSIKON ŠTAMPARSTVA I GRAFIKE. Od otiska do cilindrične štamparske mašine. - Beograd, Jugoslavija, 1979.; str. 211+1/+8 kolor i crno-belim reprodukcijama u okviru teksta; I

Corbin, Henry: ISTORIJA ISLAMSKЕ FILOZOFIJE. - Sarajevo, Veselin Masleša, 1977.; str. 327;

Lastrić, Filip: PREGLED STARINA BOSANSKE PROVINCIJE. - Sarajevo, Veselin Masleša, 1977.; str. 216+4/ sa reprodukcijama u okviru teksta; II (Biblioteka Kulturno nasljedje)

Lewis, Bernard: SVIJET ISLAMA. VJERA, NARODI, KULTURA. - Beograd, Jugoslovenska revija - Vuk Karadžić, 1979.; str. 379+1/1/170/kolor +/350/ crno-belih reprodukcija u okviru teksta; IV

Lipard, Lucy i drugi: POP ART. - Beograd, Jugoslavija, 1977.; str. 216 + 170 crno-belih + 18 kolor reprodukcija;

Maksimović, Branko: IDEJNI RAZVOJ SRPSKOG URBANIZMA. Period rekonstrukcije gradova do 1914. - Beograd, SANU-Odeljenje društvenih nauka, 1978.; str. X+2/+221+1/+225 sl., shema i crteža u okviru teksta; IV (SANU-Odeljenje društvenih nauka, nova serija, knj. 23, Spomenik, knj. CXXI)

Мано-Зиси, Ђорђе: ЦАРИЧИН ГРАД-JUSTINIANA PRIMA. - Лесковац, Народни музеј, 1979.; стр. 94+2/ са црно-белим репродукцијама, шемама и географским картама у оквиру текста; II

Medović, Predrag: NASELJA STARIJEG GVOZDENOG DOBA U JUGOSLOVENSKOM PODUNAVLJU. - Beograd, Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture SAP Vojvodine - Savez arheoloških društava Jugoslavije, 1978.; str. 112 + CXXVII tabli + 2 priloga; III (Dissertationes et monographiae, tome XXII)

Милићевић, Милан Ђ.: ПОМЕНИК ЗНАМЕНИТИХ ЉУДИ У СРПСКОГ НАРОДА НОВИЈЕГ ДОБА. Књ. I-II. - Београд, Слово љубве, 1979.; стр. /4/+XVI+874; стр. /8/+III+ /1/+198+2/+XXXII; II (Библиотека фототипских издања)

Миловановић, Михаило: ПИСАЊЕ, УРЕЂИВАЊЕ, ШТАМПАЊЕ. - Београд, Техничка књига, 1979.; стр. 208;

Николић, Радојко: КАМЕНА КЊИГА ПРЕДАКА (О натписима са надгробних споменика западне Србије). - Београд, НИРО "Задруга", 1979.; стр. 317+3/ са црно-белим репродукцијама у тексту; II

Опачић, Петар: СОЛУНСКИ ФРОНТ - ЗЕЈТИНЛИК. - Београд, Југословенска ревија - Републички завод за заштиту споменика културе, 1978.; стр. 171+1/ са црно-белим и kolor репродукцијама и картама у оквиру текста; II

Оцетеа, Андреј: ISTORIJA RUMUNSKOG NARODA. - Novi Sad. Matica srpska, 1979.; str. 418+2/; II

Plesničar-Gec, Ljudmila: KERAMIKA EMONSKIH NEKROPOL. - Ljubljana-Beograd, Mestni muzej-Association des sociétés archéologique de Yougoslavie, 1977.; str. 109+1/+12 tabli; II (Dissertationes et Monographiae, Tome XX)

Павић, Милорад: ИСТОРИЈА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ - КЛАСИЦИЗМА И ПРЕДРОМАНТИЗМА, КЛАСИЦИЗАМ. - Београд, Нолит - Библиотека Синтезе, 1979.; стр. 570;

Pejaković, Mladen: BROJ IZ SVIJETLOSTI - STAROHrvatSKA CRKVICI SVETOG KRIŽA U NINU. - Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske - Biblioteka Hrvatske umjetnosti, 1978.; str. 191 + 77 crno-belih fotosa i 73 crteža;

Перовић, Душан: ИЗ ИСТОРИЈЕ ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА. - Београд, Слово љубве, 1979.; стр. 217 + 4 карте;

Перуничкић, Бранко: ГРАД ПОЖАРЕВАЦ И ЊЕГОВО УПРАВНО ПОДРУЧЈЕ. - Београд, СО Пожаревац - НИО "Браничево", 1977.; стр. 2029+3/ са црно-белим репродукцијама у оквиру текста; II

Поповић, Јустин: ДОГМАТИКА ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ. књ. III. - Београд, Манастир Ђелије, 1978.; стр. 838+2/; II (Православна философија истине)

Протић, Б, Миодраг: ОБЛИК И ВРЕМЕ. - Београд. Нолит 1979.; стр. 466 + 44 црно-беле репродукције;

Пурковић, Миодраг Ал.: КНЕЗ И ДЕСПОТ СТЕФАН ЛАЗАРЕВИЋ. - Београд, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1978.; стр. 164+4/ са репродукцијама у оквиру текста; I

Радан-Јовин, Марија: СТУДЕНИЦА. - Београд, Републички завод за заштиту споменика културе, 1979.; стр. 180+117 црно-белих репродукција у оквиру текста + 72 цртежа и вијета у оквиру текста; II (Саопштења, св. XII)

Радојчић, Борислав: ГРЧКА. - Београд, Туристичка штампа, 1979.; стр. 240 + 23 kolor репродукција;

Рајковић, Мила: СОПОЋАНИ. - Београд, Туристичка штампа, 1978.; стр. 38 + 37 црно-белих репродукција;

Rnjak, Dušan: ANTIČKI TEATAR NA TLU JUGOSLAVIJE. - Novi Sad, Matica srpska - Odeljenje za društvene nauka i Savez arheoloških društava Jugoslavije, 1979.; str. 301+3/+619 tabli +/1/ shema +/1/ geografska karta; II

Ruprecht, Bernhard: ROMANIČNA SKULPTURA U FRANCUSKOJ. - Beograd, Jugoslavija, 1979.; str. 149 + 272 crno-bele reprodukcije;

Срејовић, Драгослав и Летица, Загорка: ВЛАСАЦ, књ. I-II. - Београд, Српска академија наука и уметности, 1979.; I: стр. 170 + СХХХ табли +9 карата; II: стр. 426 + 82 табле;

Срејовић, Драгослав и Цермановић-Кузмановић, Александрина: РЕЧНИК ГРЧКЕ И РИМСКЕ МИТОЛОГИЈЕ.- Београд, Српска књижевна задруга, 1979.; стр. LXV + + /3/ + 573 + /3/ +/58/ црно-белих репродукција; II

Stipčević, Aleksandar: BIBLIOGRAFIJA ANTIČKE ARHEOLOGIJE U JUGOSLAVIJI, knj. I-II. - Sarajevo, Akademija nauka i umjetnosti B i H - Centar za balkanološka ispitivanja, 1977.; str. 1030+2/; str. /4/+ od 1033-1556+2/; II (P. izd. knj. XXVI, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 7, sv.1,2)

Tomas, Karin: MALI LEKSIKON UMETNOSTI 20. VEKA. - Beograd, Jugoslavija, 1979.; str. 222 + kolor I crno-bele reprodukcije u okviru teksta; I

Трифуновић, Ђорђе: ДЕСПОТ СТЕФАН ЛАЗАРЕВИЋ - КЊИЖЕВНИ РАДОВИ. Приредио: Ђорђе Трифуновић. - Београд, Српска књижевна задруга, 1979.; стр. 241+5/+/49/ црно-белих репродукција +/2/ карте; II (СКЗ, коло LXXII, књ. 477)

Трифуновић, Лазар - Петровић, Бранислав: ЂУРА ЈАКШИЋ, СЛИКАР И ПЕСНИК, 1832-1878. - Београд, Глас, 1978.; стр. 199+1/ са колор репродукцијама у оквиру текста; IV (Библиотека Књижевност и уметност, књ. 6)

Трифуновић, Лазар: КОЊОВИЋ - СТВАРНОСТ И МИТ У СЛИКАРСТВУ МИЛАНА КОЊОВИЋА. - Сомбор, Галерија "Милан Коњовић", 1978.; стр. 217 + 109 црно-белих + + 36 колор репродукција;

Uspenski, B.A.: POETIKA KOMPOZICIJE, SEMIOTIKA I KONE. - Beograd, Nolit, 1979.; str. LXI+3/+374; I (Biblioteka "Sazveždja", knj. 66)

Hammer, Joseph von: HISTORIJA TURSKOG (OSMANSKOG) CARSTVA, knj. I-III. - Zagreb, izd. Nerkez Smilagić, 1979.; str. IX+3/+536; str. 553+1/; str. 571+1/+2/ geografske karte; II

Clonini-Visani, Maria: JULIJE KLOVIĆ. Predgovor napisao: Grgo Gamulin. - Zagreb, Nakladni zavod Matice Hrvatske - Liber-Spektar, 1977.; str. 111+ +/5/ sa kolor i crno-belim reprodukcijama u okviru teksta; IV

Čelebi, Evlija: PUTOPIS. ODLOMCI O JUGOSLOVENSKIM ZEMLJAMA. - Sarajevo, IRO Veselin Masleša, 1979.; str. 704; II (Biblioteka kulturno nasledje)

Шалипуровић, Вукоман: ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ ГРАЂЕВИНАРСТВА У СРЕДЊЕМ ПОЛИМЉУ У XIX ВЕКУ. - Београд, Филозофски факултет - Одељење за историју уметности, 1979.; стр. 343 + 20 репродукција у тексту + 200 репродукција у прилозима; II (Библиотека Грађа за историју српске уметности, књ. 1)

Škrivanić, Gavro A.: MONUMENTA CARTOGRAPHICA JUG-SLAVIAE, knj. II: srednjovekovne karte. - Beograd Narodna knjiga, 1979.; str. 95+1/ sa crno-belim reprodukcijama u okviru teksta i geografskim kartama; IV (Istorijski Institut, p. izd. knj. 17)

Група аутора: АРХИВСКИ ФОНДОВИ И ЗБИРКЕ У АРХИВИМА И АРХИВСКИМ ОДЕЉЕЊИМА У СФРЈ, СР Србија (без социјалистичких аутономних покрајина). - Београд, Савез друштава архивских радника Југославије, 1978; стр. 811+3/; II

Група аутора: ВИЗАНТИЈСКА УМЕТНОСТ ПОЧЕТКОМ XIV ВЕКА. - Зборник радова са симпозијума у ГРАЧАНИЦИ - Београд, Одељење за историју уметности, 1979.; стр.

Група аутора: КЊИГА О СИНТЕЗИ. Зборник реферата, саопштења и дискусија о синтези, књ. II. - Врњачка Бања, Замак културе, 1978.; стр. 169+1/ са цртежима и схемама у оквиру текста; II

Група аутора: КЊИЖЕВНА ХРЕСТОМАТИЈА. Из културне баштине српског народа у Хрватској. - Загреб, Просвјета, 1979.; стр. /16/+639+1/; II

Група аутора: МАТИЧИН АПОСТОЛ, XIII век. - Београд, Српска академија наука и уметности, 1979.; стр. /6/+361+1/+5 црно-белих репродукција; II (Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, I одељење, књ. XXIX)

Група аутора: МИХАИЛО С. ПЕТРОВ (сликарство, графика, цртеж, примењена графика и уметничка критика). - Београд, Уметнички павиљон "Цвијета Зузорић", 1979.; стр. 231 + 402 црно-беле и колор репродукције; II

Група аутора: НОВА ИСТОРИЈСКА И АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА СРЕДЊОВЕКОВНОГ БЕОГРАДА И СРБИЈЕ. - Београд Народни музеј-Музеј града Београда, 1979.; стр. 183+5/ са црно-белим репродукцијама у оквиру текста; II (Сепарат са рефератима из "Годишњака града Београда", књ. XXV)

Група аутора: ПОЖЕГА И ОКОЛИНА.- Пожега, Скупштина општине, 1978.; стр. 720 + 30 црно-белих репродукција;

Група аутора: ПОСТАНАК И РАЗВОЈ СРПСКЕ НАЦИЈЕ. (Неки методолошко-теоријски проблеми у изучавању постања и развоја српске нације). - Београд, ИРО Народна књига - Марксистички центар ЦК СК Србије, 1979.; стр. 283+33/; II

Група аутора: ПРАИСТОРИЈА ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ЗЕМАЉА, књ. I-III. - I: Палеолит и мезеолит, II: Неолит, III: Енеолит. - Сарајево, Академија наука Босне и Херцеговине 1979.; стр. I: 453+1/+26 слика у тексту + LIII табли; II: 705+1/+28 слика у тексту + XCIX табли; III: стр. 500 + 11 слика у тексту + LI табли; III

Група аутора: ПРОБЛЕМИ СЕОБЕ НАРОДА У КАРПАТСКОЈ КОТЛИНИ. Саопштења са научног скупа 13.-16. децембра 1976. - Нови Сад, Матица српска - Одељење за друштвене науке, 1978.; стр. /4/+166+2/ са црно-белим репродукцијама у оквиру текста; II

Група аутора: САВА НЕМАЊИЋ-СВЕТИ САВА, Зборник реферата са симпозијума Сава Немањић - Свети Сава историја и предање, Београд, САНУ - Председништво књ. I, Научни скупови, књ. VII, 1979.; стр. 512 + 25 колор репродукција + 149 црно-белих репродукција и цртежа.

Група аутора: САХРАЊИВАЊЕ КОД ИЛИРА, Зборник радова приказаних на научном скупу Српске академије наука и уметности и Балканолошког института САНУ, Златибор 10-12. мај 1976. - Београд, Српска академија наука и уметности - Балканолошки институт, 1979.; стр. /8/+286+2/+89 табли и слика у оквиру текста; II (Научни скупови, књ. VIII - Одељење историјских наука, књ. 2)

Група аутора: СВЕТИ САВА, Споменица поводом осамстогодишњице рођења, 1175-1975. - Београд, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1977.; стр. 415+5/ са репродукцијама у оквиру текста; III

Група аутора: СРБИЈА 1878. (документи). - Београд, Српска књижевна задруга, 1978.; стр. 683.

Гордана Марјановић
Радомир Станић

СТРАНА ИЗДАЊА

BAUR-HEINHOLD, Margarete: Schmiedeeisen, Gitter, Tore und Geländer. - München, Vrl. Georg D. W. Callwey, 1977.; стр. 176+377 црно-белих репродукција у оквиру текста; III

CHATZINICOLAOU, Anna Marava - TOUFEXI-PASCHOU, Christina: [Catalogue of the Illuminated Byzantine Manuscripts of the National Library of Greece. Vol. I: Manuscripts of New Testament Texts 10 th - 12 th Century. - Athens, Academy of Athens, 1978.; стр. 257+5/+ color i црно-bele репродукције; III

DASZEWSKI, Wiktor A. : La mosaïque de Thésée. Etudes sur les mosaïques avec représentations du Labyrinthe, de Thésée et du Minotaure. - Varsovie, Editions scientifiques de Pologne, 1977.; стр. 144+4/+80 tabli u црно beloј +/4/ tabli u koloru; III (Nea Paphos, Tome II)

DUNBABIN, Katherine M.D.: The Mosaics of Roman North Africa. Studies in Iconography and Patronage. - Oxford, Clarendon Press, 1978.; стр. XX+303/1/+12/ kolor + 206 црно-белих репродукција на LXXX табли; III (Oxford Monographs on Classical Archaeology)

FEILDEN, Bernard M.: An Introduction to Conservation of Cultural Property. - Rome, United Nations Educational Scientific and Cultural Organization, 1979.; стр. /8/+102+1/; IV

GARDNER, Starkie J.: Ironwork. Deo I: from the Earliest Times to the End of the Mediaeval Period. Illustrated. - London, Victoria and Albert Museum, 1978.; стр. XI+1/+148+63 црно-bele репродукције;

GARDNER, Starkie J.; Ironwork. Deo II: Continental Ironwork of the Renaissance and Later Periods. Illustrated. - London, Victoria and Albert Museum, 1978.; стр. XII+126+2/+44 црно-bele репродукције; I

GARDNER, Starkie J.: Ironwork. Deo IIIa: Complete Survey of Iron in Great Britain from the Earliest Times. Illustrated. - London, Victoria and Albert Museum, 1978.; стр. /8/+198+2/+55 црно-белих репродукција;

MATHEWS, Thomas F.: The Early Churches of Constantinople: Architecture and Liturgy. - Pennsylvania - London, The State University Press-University Park, 1977.; стр. XVII+194+2/+53 crteža + 99 sl.; II

MUNBY, Julian - HENIG, Martin: Roman Life and Art in Britain. Tome I. - Oxford, British Archaeological Reports, 1977; str. /8/+215+/5/ sa crno-belim reprodukcijama, shemama, srtežima i geografskim kartama u okviru teksta; III (British Archaeological Reports, Vol. 41(1))

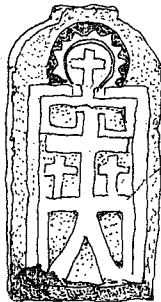
MUNBY, Julian - HENIG, Martin: Roman Life and Art in Britain. Tome II. - Oxford, British Archaeological Reports, 1977; str. /4/+ od 217-460+/4/ sa crno-belim reprodukcijama, shemama, crtežima i geografskim kartama u okviru teksta; III (British Archaeological Reports, Vol. 41(2))

PRASCHKOV, Ljuben: Ikonen aus Bulgarien von 9. - 19. Jahrhundert. - Wien, Osterreichisches Museum für angewandte Kunst, 1977.; str. 104 sa reprodukcijama u okviru teksta; II

Grupa autora: L'Instrumentum domesticum di Ercolano e Pompei nella prima età imperiale. - Roma, L'erma di Bretschneider, 1977.; str. 182+/2/+ +LXXXVII tabli + crteži, sheme i planovi u okviru teksta; III (Quaderni di cultura materiale, Vol. 1)

Grupa autora: International Symposium on the Conservation and Restoration of Cultural Property. Conservation of Wood. 24-28 November 1977., Tokyo, Nara and Kyoto, Japan. - Tokyo, National Research Institute of Cultural Properties, 1978.; str. XXI+/3/+202 sa crno-belim reprodukcijama, shemama i crtežima u okviru teksta; I

Гордана Марјановић

ЧАСОПИСИ

ДОМАЋА ИЗДАЊА

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ. Зборник радова Археографског одељења. Књ. 1. - Београд, Народна библиотека Србије - Археографско одељење, 1979.;

ARHEOLOŠKI VESTNIK. Knj. XXIX. - Ljubljana, Arheološki seminar Univerze v Ljubljani, 1978.;

ARCHAEOLOGICA IUGOSLAVICA. Knj. XVI, XVII (za 1975. i 1976.). - Beograd, Arheološko društvo Jugoslavije, 1979.;

ARHEOLOŠKI PREGLED. Knj. XIX. - Beograd, Arheološko društvo Jugoslavije, 1977.;

BALCANICA. Knj. VIII. - Beograd, SANU-Institut za balkanologiju, 1977.;

BALCANOSLAVICA. Knj. 6. - Beograd, Savez arheoloških društava Jugoslavije, 1977.;

INFORMATICA MUSEOLOGICA. Sv. 1-2, 3, 4, za 1978., sv. 1, za 1979. - Zagreb, Muzejski dokumentacioni centar, 1978., 1979.;

VIJESTI MUZEALACA I KONZERVATORA HRVATSKE. Sv. 2, 3-4. - Zagreb, Društvo muzejsko-konzervatorskih radnika Hrvatske - Muzej grada Zagreba, 1978.;

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ. Књ. XXVI. - Београд, САНУ, 1977.;

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ МУЗЕЈА. књ. 41, 42. - Београд, Етнографски музеј, 1977., 1978.;

ГЛАСНИК НА ИНСТИТУТОТ ЗА НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА. књ. XXI, св. 1, 2-3. - Скопје, Институт за национална историја, 1977.;

ГЛАСНИК ЦЕТИЊСКИХ МУЗЕЈА. Књ. X. - Цетиње, Музеји Цетиња, 1977.;

ГОДИШЕН ЗБОРНИК. Историско-филолошки оддел, Књ. 29, 30. - Скопје, Филозофски факултет на Универзитет, 1977., 1978.;

ГОДИШЊАК ГРАДА БЕОГРАДА. Књ. XXIV. - Београд, Музеј града Београда, 1977.;

GODIŠNJAK POMORSKOG MUZEJA U KOTORU. Knj. XXVI. - Kotor, Pomorski muzej, 1978.;

ГОДИШЊАК САНУ. Књ. LXXXIV (за 1977.). - Београд, САНУ, 1979.;

GODIŠNJAK CENTRA ZA BALKANOLOŠKA ISPITIVANJA. Књ. XIII (за 1977.), XIV, XV. - Сарајево, Академија наука и умјетности БиХ, 1978.;

ГРАЂА-МЕШОВИТА ГРАЂА. Miscellanea. Књ. 16. - Београд, Историјски институт САНУ, 1978.;

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ - ПОСЕБНА ИЗДАЊА, Књ. 16. - Београд, Етнографски институт САНУ, 1977.;

ŽIVA ANTIKA. Књ. XXVIII, sv. 1-2. - Скопје, Seminar za klasičnu filologiju Filozofskog fakulteta, 1978.;

ЗБОРНИК АРХИТЕКТОНСКОГ ФАКУЛТЕТА, Књ. 2. - Скопје, Универзитет "Кирил и Методиј", 1978.;

ЗБОРНИК ЗА ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ, Књ. 14. - Нови Сад, Матица српска - Одељење за уметност, 1978.;

ZBORNİK HISTORIJSKOG INSTITUTA JA. Књ. 8. - Zagreb, JAZU, 1977.;

ZGODOVINSKI ČASOPIS. Књ. XXXII, sv. 1-2, 3-4 (за 1978.), XXXIII, sv. 1. (за 1979.). - Ljubljana, Zgodovinsko društvo za Slovenijo - Narodni muzej, 1978., 1979.;

INVENTARIA ARCHAEOLOGICA. Књ. 21. - Београд, Археолошко друштво Југославије, 1978.;

ИСТОРИЈСКИ ЗАПИСИ. Књ. XXXV-XXXVI, св. 1-2. - Титовград, Историјски институт, 1978.;

ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ - ПОСЕБНА ИЗДАЊА, Књ. 17, св. 2. - Београд, САНУ, 1979.;

(Шкриванић, Гавро: Момумента cartographica Jugoslaviae. Св. 2: средњовековне карте);

ИСТОРИЈСКИ ЧАСОПИС. Књ. XXIV. - Београд, САНУ, 1977.;

JADRANSKI ZBORNİK. Књ. X. - Rijeka - Pula, Povijesno društvo Hrvatske, 1976-78.;

ЛЕСКОВАЧКИ ЗБОРНИК, Књ. XIX. - Лесковац, Народни музеј, 1979.;

LETOPIS SAZU. Књ. XXVIII (за 1977.). - Ljubljana, SAZU, 1978.;

LOŠKI RAZGLEDI. Књ. XXV. - Skofja Loka, Muzejsko društvo, 1978.;

MACEDONIAE ACTA ARCHAEOLOGICA, Књ. 4. - Прилеп, Археолошко друштво на СР Македонија, 1978.;

МАТЕРИЈАЛИ. Књ. XV. - Београд, Археолошко друштво Југославије, 1978.;

NARODNA UMJETNOST. Књ. 15. - Zagreb, Institut za narodnu umjetnost, 1978.;

НИШКИ ЗБОРНИК, Књ. 3, 4 (за 1977.), 5 (за 1978.). - Ниш, "Градина", 1977., 1978.;

НОВОПАЗАРСКИ ЗБОРНИК. Књ. 2. - Нови Пазар, Завичајни музеј, 1978.;

PRILOZI ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU I ISTORIJU JUGOSLOVENSКИH NARODA POD TURSКОM VLADAVINOM. Књ. XXVI (за 1976.). - Сарајево, Оријентални институт, 1978.;

ПРИЛОЗИ - Одделение за општествени науки, Књ. VIII св. 1. - Скопје, МАНУ, 1977.;

РАД ВОЈВОЂАНСКИХ МУЗЕЈА, Књ. 23-24. - Нови Сад, Војвођански музеј, 1974-1978.;

RADOVI INSTITUTA JAZU U ZADRU. Књ. 25. - Zagreb-Zadar, Institut JAZU, 1978.;

RADOVI INSTITUTA ZA HRVATSKU POVIJEST, Књ. 10. - Zagreb, Institut za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu, 1977.;

СПОМЕНИК САНУ, Књ. CXXI, Одељење друштвених наука, књ. 23. - Београд, САНУ, 1978.;

(Максимовић, Бранко: Идејни развој српског урбанизма. Период реконструкције градова до 1914.)

СТАРИНАР, Археолошки институт, Књ. XXVIII-XXIX. - Београд, Археолошки институт, 1977-1978.;

HVARSKI ZBORNİK. Књ. 5 (за 1977.), књ. 6 (за 1978.). - Hvar, Centar za zaštitu kulturne baštine, 1977., 1978.;

URBANIZAM BEOGRADA, Књ. X, sv. 46, 47. - Београд, Zavod za planiranje razvoja grada Beograda, 1978.;

ХИЛАНДАРСКИ ЗБОРНИК, Књ. 4. - Београд, Хиландарски одбор САНУ, 1978.;

HISTORIJSKI ZBORNİK. Књ. 29-30. - Zagreb, Povijesno društvo Hrvatske, 1976-1977.;

ČLANCI I GRADJA ZA KULTURNU ISTORIJU ISTOČNE BOSNE - књ. XII. - Tuzla, Muzej Istočne Bosne, 1978.

Гордана Марјановић

СТРАНА ИЗДАЊА

ACTA HISTORIAE ARTIUM, knj. XXIV, sv. 1-4. - Budapest, Academia Scientiarum Hungaricae, 1978.;

ALBA REGIA, knj. XVI. - Székesfehérvár, Musei Stephani Regis, 1978.;

ARS HUNGARICA, knj. VI, sv. 1, 2. - Budapest, Institute of Art History of the Hung. Acad. of Sciences, 1978.;

АРХЕОЛОГИЈА, књ. 25, 26, 27, 28 (за 1978.), књ. 29 (за 1979.). - Киев, Институт археологији, 1978, 1979.;

АРХЕОЛОГИЈА, књ. XX, св. 1, 2, 3, 4 (за 1978.), књ. XXI св. 1 (за 1979.). - Софија, Археологически институт и музеи при БАН, 1978., 1979.;

BIBLIOTEKA MUZEALNICTWA I OCHRONY ZABYTKOW, Seria B. Knj. LI, LII (за 1978.), knj. LV (за 1979.). - Warszawa, Ministerstwo kultury i sztuki, 1978., 1979.;

BULLETIN DU MUSEE HONGROIS DES BEAUX-ARTS, knj. 50, 51 (за 1978.). - Budapest Musée hongrois des beaux-arts, 1978.;

CARINTHIA I, knj. 168. - Klagenfurt, Geschichts Verein für Kärnten, 1978.;

DEUTSCHE KUNST UND DENKMALPFLEGE, knj. 35, sv. 1, 2. - München-Berlin, Vereinigung der Landesdenkmalpfleger in der BRD, 1977.;

ETNOGRAFIA POLSKA, knj. XXI, sv. 1, 2. - Wrocław - Warszawa - Krakow - Gdansk, Polska Academia Nauk, 1977.;

FOLIA ARCHAEOLOGICA, knj. XXVIII. - Budapest, Biblioteca Kiado, 1977.;

FORENINGEN TIL NORSKE FORTIDSMINNESMERKERS BEVARING, knj. 133. - Oslo, Ardal og Sunndal Verle, A.s., 1979.;

ICOM NEWS, knj. 31, sv. 1-4. - Paris, Conseil International des musées, 1978.;

JOURNAL OF THE WARBURG AND COURTAULD INSTITUTES, knj. XLI. - London, The Warburg Institute, 1978.;

MITTEILUNGEN DES ARCHÄOLOGISCHEN INSTITUTES DER UNGARISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN, knj. VII. - Budapest, Archäologisches Institut, 1977.;

MONUMENTET, knj. XIV. - Tiranë, Instituti i monumenteve të kulturës, 1977.;

MOSAIQUE, Détérioration et conservation, knj. 1 (за 1977.). - Rome, ICCROM, 1978.;

MUEMLEKVEDELEM, knj. XXII, sv. 1, 2. - Budapest, Magyar Egitömuveszek Szövetsége, 1978.;

MUVESZETTORTENETI FUZETEK, knj. 11. - Budapest, Institut de Recherche d'Histoire de l'Art, 1977.;

OCHRONA ZABYTKOW, knj. XXXI, sv. 3, 4, (122, 123 za 1978.), knj. XXXII, sv. 1 (124) za 1979. - Warszawa, Ministerstwo kultury i sztuki, 1978., 1979.;

OSTERREICHISCHE ZEITSCHRIFT FÜR KUNST UND DENKMALPFLEGE, knj. XXXI, sv. 3, 4. - Wien, Institut für Österreichische Kunstforschung des Bundesdenkmalamtes 1977.;

PONTICA, knj. X. - Constanta, Muzeul de Arheologie, 1977.;

REVUE ARCHEOLOGIQUE, knj. 1, 2. - Paris, Presses Universitaires de France, 1977.;

SILESIA ANTIQUA, knj. XIX. - Wrocław, Muzeum Archeologiczne, 1977.;

SLAVIA ANTIQUA, knj. XXIV. - Warszawa - Poznan, Muzeum Arhceologiczne, 1977.;

SLOVENSKA ARCHEOLOGIA, knj. XXVI, sv. 1, 2 (за 1978.) knj. XXVII sv. 1 (за 1979.). - Bratislava, Slovenska akademija vied, 1978., 1979.;

SLOVENSKY NARODOPIS, knj. XXVI, sv. 1, 2, 3, 4 (за 1978.), knj. XXVII, sv. 1 (за 1979.). - Bratislava, Slovenska akademija vied, 1978., 1979.;

СООБШЕНИЈА, књ. XLII (1977.), књ. XLIII (1978.). - Ленинград, Государственный Эрмитаж, 1977., 1978.;

THE SLAVONIC AND EAST EUROPEAN REVIEW, knj. LVI, sv. 1, 2, 3, 4 (за 1978.), knj. LVII, sv. 1, 2, 3 (за 1979.). - London, The School of Slavonic and East European Studies, 1978., 1979.;

TRIERER ZEITSCHRIFT, knj. XL-XLI. - Trier, Rheinische Landesmuseum, 1977-1978.;

ВИЗАНТИНСКИИ ВРЕМЕНИК, књ. XXXVIII (за 1977.), књ. XXXIX (за 1979.). - Москва, Академија наук СССР - Институт истории, 1977., 1978.;

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE, knj. XLIII, sv. 1. - Warszawa, Państwowe Muzeum Archeologiczne, 1978.;

Гордана Марјановић

КЊИГА КОЈУ ВАМ ПРЕПОРУЧУЈЕМО

Милка Јовановић

НАРОДНА НОШЊА У СРБИЈИ У XIX ВЕКУ,
САНУ, Београд, 1979.

Заузимајући истакнуто место у проучавању етничке и културне прошлости српског народа, народна ношња је одавно постала предмет научног интересовања како етнолога тако и других истраживача наше прошлости. Међутим, иако од изузетне важности за потпуније сагледавање етничких, културних и других карактеристика наших предака, она још ни једном није свеобухватно проучена. Отуда се наметала потреба да се овом питању приступи систематичније и целовитије, како би се бар у једном раздобљу могла успоставити научно поузданија слика о народној ношњи у Србији.

Сложеног и деликатног задатка у том настојању прихватила се Милка Јовановић која је у својој књизи обрадила све облике народног одевања на селу у Србији XIX века.

Како је Србија у XIX веку представљала врло хетерогену етничку заједницу у којој су се миграцијама стекле бројне групације са разноликим обележјима духовне и материјалне културе, проблем изучавања народне ношње посебно се истицао својом комплексношћу и занимљивошћу.

Користећи разноврсну грађу: архивску, путописе, мемоаре, хронике, музејске фондове ношњи, затим ликовне изворе, народну традицију и друге документе и изворе, М. Јовановић је успела не само да реконструира јасну слику општег развоја народне ношње у Србији прошлог столећа, већ и да нам предочи све важније видове и карактеристике народног облачења у оним областима у којима су егзистирале самосвојне етничке структуре. Наиме, да би што потпуније објаснила сву разноликост и богатство народног одевања на тлу Србије, своја истраживања и

изучавања засновала је на Цвијићевим научним поставкама о етничким особеностима Србије. У том смислу она је своје истраживачке напоре усмерила и ослонила на распоред главних миграционих струја које су населиле Србију, њиховом груписању и областима распрострањења. Тако је практично испитала шест области и то: 1. Подручје динарских досељеника, 2. Прелазну зону мешовитих досељеника, 3. Подручје тимочко-браничевског становништва, 4. Подручје косовско-метохијских досељеника, 5. Подручје моравско-вардарских досељеника и 6. Подручје шопског становништва.

За сваку од ових територија обрађене су одлике области и етнички састав становништва, што је послужило као основа са које су сагледане развојне стилске-естетске и друге карактеристике народне мушке и женске ношње.

У резимирању својих сазнања М. Јовановић је истакла да је српска народна ношња у свом дуготрајном развоју претрпела низ утицаја почев од старобалканске, предсловенске и словенске културе, преко оријенталне па све до савремених западно-европских. Међутим, она је ипак у неким видовима задржала извесна аутохтона оригинална обележја, која, чини се, нису довољно истакнута.

Богато илустрована, ова студија представља озбиљан допринос проучавању етничких и културних тековина нашег народа, које су под ударом савременог живота пред потпуним ишчезавањем.

Вељан Атанасовски

ПАД ХЕРЦЕГОВИНЕ
"Народна књига" и Историјски институт,
Београд, 1979.

Пропаст Херцеговине 1482. године када су Османлије заузеле утврђење Нови (данашњи Херцег Нови) у нашој историографији није посебно обрађивана, већ у склопу других историографских студија, расправа и синтеза. Вељан Атанасовски је написао посебну студију о овом догађају, обрадивши целовито и комплексно не само чин губљења независности ове области, већ и многа збивања и личности везане за ову епоху, у много чему пресудну за историју овог дела Балкана.

Писац је сва своја истраживања засновао на историјским изворима које садржи архивска грађа у Дубро-

внику и другим архивима. Критички методом он је анализирао све важније до сада коришћене изворе, а новим подацима до којих је дошао покренуо је неколико важних питања, од којих неке наука није до сада правилно сагледала. Значајна вредност ове студије је у томе што је њен аутор питање пада Херцеговине и све важније политичке прилике и односе посматрао у склопу сагледавања осталих историјских збивања у којима су значајну и често пресудну улогу имале друге силе, које су у области Херцеговине имале разноврсне интересе и циљеве. Допринос Атанасовског у полгеду дубљих сазнања да падом Новог Херцеговина није сасвим потпала под турску власт, затим да је последњи херцеговачки владар Влатко Херцеговић одиграо запаженију историјску улогу у одбрани херцеговачке самосталности него што му се приписује - само су неки од важнијих резултата које ова узорна студија доноси у свом укупном научном исходу. По овоме и по другим врлинама књига "Пад Херцеговине" улази у ред незаобилазних и капиталних студија у свим даљим изучавањима прошлости Босне и Херцеговине.

Лазар Арсенијевић - Баталака

ИСТОРИЈА СРПСКОГ УСТАНКА I-II
"Славо љубве", Београд, 1979.

Поводом 175-годишњице првог српског устанка, а у оквиру своје већ истакнуте Библиотеке фототипских издања, Издавачко предузеће "Слово љубве" објавило је познато дело Лазара Арсенијевића - Баталаке "Историја српског устанка" у две књиге. Одмах се може рећи да је за сваку похвалу напор ове куће да оствари свој богати програм фототипских издања у коме су заступљена наша најкапиталнија историографска дела. Међу њима једно од најзапаженијих места управо заузима Баталакина књига, чија појава, с обзиром на јубиларну годину, добија много на актуелности,

"Историја српског устанка" коју је написао Лазар Арсенијевић Баталака, Карађорђевић савременик, представља једно од најзначајнијих и најобимнијих дела о устанку 1804-1813. године. Оно има одлике великог мемоарског и историјско-политичког списка. Књига је по својој аутентичности "незаобилазно дело о великој епохи српске револуције с почетка XIX века, а више од тога представља једно велико дело из наше национално-културне баштине уопште". Писано од стране врло обавештеног и даровитог човека, али и оданог присталице Карађорђа и његове политике, "Историја српског устанка" различито је оцењивана од стране наших научника, али јој нико не оспорава значај добро документованог дела. Нападећи се негде на средини између историјских мемоара и научне историје, она је, бесумње, најпотпуније и историографски највише коришћено дело од свих књига које су написали савременици првог српског устанка,

Широко и обухватно замишљена, Баталакина "Историја српског устанка", коју је први пут објавила Академија наука у Београду 1898. и 1899. године, са свим својим врлинама и недостацима улази у круг оних малобројних целинских историографских остварења, од којих ће још дуго имати користи наука, а наша култура се поносити као значајном вредношћу своје баштине.

Драгоцену допуну овог издања чини изванредна студија Владимира Стојанчевића "Баталакина историја првог српског устанка", у којој је дата потпуна и објективна оцена овог дела. Напомене и коментари истог аутора, уз попис извора и студија о првом српском устанку, веома доприносе дубљем разумевању и осавремењавању ове двотомне непревазиђене књиге.

Миодраг Б. Протић

Миодраг Б. Протић

ОБЛИК И ВРЕМЕ
"Нолит", Београд, 1979.

У нашој јако оскудној литератури која се бави теоријом ликовне уметности, појава значајније нове књиге може се означити малим догађајем. То се управо односи на ново дело Миодрага Б. Протића, истакнутог сликара, ликовног критичара и плодног писца, аутора више књига из области критике, теорије и историје ликовних уметности.

Суочен са чињеницом да се никада тако упорно није говорило и писало о кризи уметности и да је врло изражен покушај негације уметности као стваралачког чина, писац се књигом "Облик и време" бави проблемом суштине уметничког стваралаштва, улазећи у све битне аспекте самосвојности и самобитности ликовних уметности. Изванредно информисан о свим важним естетичким и филозофским поставкама о ликовним уметностима, он префињеном аналитичношћу, критички и оригиналним тумачењима доприноси дубљем и свестранијем разумевању модерних уметничких тековина, залажући се за одбрану достојанства уметности. Искуством даровитог сликара, образованог и се-

нзибилног критичара и историчара Протић се овом књигом аргументовано и зналачки супроставља парцијалној свести о уметничким творевинама која данас у ери техницизма насрће на конзистентност уметничког дела, обезвређујући његове дубље хуманистичке поруке и значење у ширем прогресивном смислу речи.

Сачињена од три студије: "Структура и значење уметничког дела", "Пролегомена за естетику вајарства" и "Уметност и историја", које стоје у међусобном функционалном па и комплементарном односу, књига представља поливалентну целину, која широко и пластично предочава како све супротности савремених теоретских гледишта о бићу уметности, тако и оригиналне и уверљиве пишчеве погледе о непролазној вредности и значењу уметничког дела. Свака за себе, а и све заједно, ове студије исказују слојевите и драгоцене опсервације и судове које изванредно обogaђују историјско-уметничку и модерну критичку и естетичку мисао о релевантним питањима ликовних уметности, засновану на научним сазнањима и искуствима.

"Облик и време" дефинише многе проблеме које су актуелизовали савремени уметнички токови и естетичко-теоријски погледи, али истовремено покреће нове, који чекају на адекватне одговоре. Ван сваких очекивања књига је продубљено и храбро захватила многа питања која још није расправљала наша литература. Значајно је истаћи да је њихов третман по много чему аутентичан и оригиналан, по чему се Протић сврстава у водеће теоретичаре визуелне уметности. Иако се неки пишчеви ставови и формулације, нарочито у студији "Уметност и историја" могу подврћи критици, ваља истаћи да је ова књига управо дело које нам је недостајало. Стога заслужује ширу пажњу, како ликовне тако и културне јавности.

Милорад Павић

ИСТОРИЈА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ КЛАСИЦИЗМА И ПРЕДРОМАНТИЗМА - Класицизам, "Нолит", Београд, 1979.

Приметна заостајања у проучавању наше старије књижевности у знатној мери се превазилазе захваљујући истраживањима неколико наших истакнутих историчара. Међу њима несумњиво једно од најзапаженијих места заузима Милорад Павић, професор новосадског Универзитета. Његов изванредан допринос бољем познавању књижевних збивања код Срба у доба када се ово стваралаштво одвајало од сфере византијске цивилизације, нарочито је дошао до изражаја књигом ИСТОРИЈА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ БАРОКНОГ ДОБА (XVII-XVIII век) - Нолит, 1970., којом је решио или покренуо капитална питања периодизације, класификације, идентификације, атрибуције и друге значајне проблеме у овом докле недовољно испитаном раздобљу наше литературе.

У комплементарном односу са овим делом стоји његова нова књига ИСТОРИЈА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ КЛАСИЦИЗМА И ПРЕДРОМАНТИЗМА (КЛАСИЦИЗАМ), која у истини представља продужетак цитираног дела и с њиме чини, у целинском погледу, јединство. Нова књига овог писца не само да изазива знатну пажњу наше културне и научне јавности, већ и представља мали догађај у нашој издавачкој и научној продукцији у овој области.

Широко постављена и обухватно писана, ова синтеза, према резултатима и исходима архивских и других истраживања и проучавања, има фундаментални значај као целина, јер је практично прва модерно концептована књига ове врсте код нас. Уз опсежно и вишето-мно дело КЛАСИЦИЗАМ КОД СРБА посвећено уметности, Павићева књига успоставља слику о књижевном стварању овог раздобља, уносећи много више светлости у ову прекретничку епоху у развоју нашег духовног стваралаштва.

Заснована на упоредним изучавањима овог најсложенијег и стилски најразуђенијег раздобља српске књижевности, ова Историја расветљава најважније токове развоја прозног, песничког, позоришног, беседничког и другог књижевног стваралаштва српског народа у доба Просветитељства који су омеђавале две најмаркантније личности - Доситеј и Стерија. Истакнута врлина ове студије огледа се у томе што је писац расправљајући о српском књижевном класицизму помно пратио значајнија књижевна и културна збивања у ширим европским оквирима и што је паралелно с тим обелодањивао све најважније утицаје и узајамности. Исто тако, у лепе особине ове књиге улази пишчево настојање да утврди однос између књижевности и ликовне уметности овог периода, при чему је дошао до нових и занимљивих сазнања.

Без обзира што може да изазове различита мишљења па чак и неслагања са ауторовим приступом периодизацији и неким другим питањима која су у књизи обрађена, ИСТОРИЈА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ КЛАСИЦИЗМА И ПРЕДРОМАНТИЗМА која се бави раздобљем класицизма, улази у ред ретких и драгоцених синтеза, без којих би биле знатно сиромашније наша наука и култура.

концепција које су урбанизам у Србији уводили у савремене европске урбанистичке токове, а истовремено и представу о томе колико је заостала и мала Србија у XIX stoleћу морала да уложи напора да би ухватила корак са савременим потребама убрзаног развоја и да се, при том, често бори против конзервативних снага.

"Идејни развој српског урбанизма" Б. Максимовића је значајно дело којим се историја српског урбанизма потпуније и непосредније сагледава и дубље разуме. Оно ће, несумњиво, постати незаобилазно штиво не само за оне који испољавају изразито занимање за историју развоја наше урбанистичке културе, већ нарочито за урбанисте који планирају и усмеравају савремени развој наших градова. У њему ће наћи многе поуке и драгоцене мотиве за друкчији и хуманији однос према нашем урбанистичком-архитектонском наслеђу, које неретко превиђају и занемарују.

Са обиљем нових и непознатих података до којих је аутор дуготрајним истраживањем дошао, књига нам је поред осталог обогатила сазнања о томе колики је допринос дао Емилијан Јосимовић учвршћивању прве идеолошке основе српском урбанизму као важној делатности за стварање здраве, удобне, хумане животне средине. С друге стране, Максимовићева књига бројним примерима указује на револуционарне захвате на плану реконструкције српских градова у којима су дошле до изражаја различите тенденције диктиране разноликошћу услова осавремењавања и прилагођавања тих градова. Данас су концепти урбанистичког развоја неких градова у Србији XIX века драгоцени елементи наше културне баштине, који имају несумњиве споменичке вредности.

Владислав Ристић

ЦРКВА СВЕТОГ ДИМИТРИЈА У ПРИЛЕПУ,
Крушевац - "Синтеза", 1979.

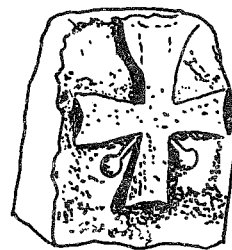
Споменички комплекси са интегралним вредностима одавно су постали предмет истраживања и проучавања, али је међу њима врло мали број оних који су дефинитивно истражени, а још мањи који су добили своју монографију. Један од ретких који је добио комплетну и исцрпну монографску студију јесте црква св. Димитрија у Прилепу, чији је аутор Владислав Ристић, кустос Народног музеја из Крушевца.

Особеност ове студије, поред чињенице да садржи обиље нових научних резултата који генезу овог споменика и његове архитектонске и сликарске вредности сагледавају у новом светлу, састоји се у томе што је она једна од првих ове врсте која се појављује у унутрашњости и што је као целина производ једног аутора, рачунајући и илустративне прилоге. Она је доказ да се ван великих културних центара

успешно укоренењује и распростире научна мисао, а у издавачкој делатности мањих градова се без предрасуда и комплекса утврђује опредељење за обављањем научних студија из хуманистичких области, при чему се испољава коректност и зрелост за овакве подухвате.

Млади историчар уметности В. Ристић, добитник награде Павла Бељански за ову студију, испољио је изванредан смисао за сигурно уочавање релевантних података у слојевитом споменичком организму овог објекта и способност да поузданим критичким методама успостави аутентичну слику његове прошлости и утврди историјско-уметничке квалитете архитектуре и фресака. Брижљивом анализом при чему се служио исходима археолошких ископавања, писац је успео да утврди хронологију грађења овог комплекса, које је трајало од половине XII до друге половине XIV века. Свих шест фаза изградње цркве која свака за себе носи обележје свог времена и стила, као целина предочава динамику градитељских збивања која су овом споменику разуђивали форму и обогаћивали архитектонски садржај, Драгоцену зидно сликарство које је настало у XII, XIII и XIV веку, чини малу галерију која илуструје сложена уметничка збивања карактеристична за Македонију - области где се историјски, културни и уметнички развој одвијао под посебним условима. Као архитектонска и сликарска целина црква св. Димитрија у Прилепу представља веома значајан споменик који осликава уметничке прилике и токове кроз раздобље од три века не само у Прилепу као истакнутом културном центру средњег века, већ и у широј области Охридске архиепископије.

Ова монографија по својој научној озбиљности и по другим врлинама може да постане подстицај истраживачима који раде у унутрашњости, где се научна активност исто тако може одвијати као и у другим великим средиштима, СИНТЕЗИ треба одати признање што је објавила ову студију, чиме се уврстила у ред предводника на плану интегрисања научне и друштвене мисли у унутрашњости наше Републике. Публиковање ове монографије о древном споменику из Прилепа представља леп допринос бољем познавању културне и уметничке прошлости данашње Македоније.

Десанка Ковачевић - Којић

ГРАДСКА НАСЕЉА СРЕДЊОВЕКОВНЕ БОСАНСКЕ ДРЖАВЕ,
Сарајево - "Веселин Маслеша", 1978.

Међу истраживачима прошлости Босне и Херцеговине који су после другог светског рата дали велики допринос бољем познавању политичких, економских и културних прилика у средњем веку ове области, једно од најистакнутијих места заузима Десанка Ковачевић - Којић, писац великог броја студија и расправа и неколико књига.

Њена најновија књига "Градска насеља средњовековне босанске државе", објављена у угледној библиотеци "Културно наслеђе", представља изванредно студиозну и сасвим нову научну синтезу о једној ретко обрађиваној али веома значајној проблематици. По својој природи сасвим особена и самосвојна прошлост босанске средњовековне државе била је привлачна за многе историчаре па су стога многа њена питања знатно пре научно третирана него исти проблеми из прошлости неких наших државних области. Отуда се може објаснити што је Д. Ковачевић - Којић следећи висок степен савремене научне мисли у коју су укључени историчари средњовековне Босне, могла да се прихвати једне специјалне и релативно уске теме и да о њој напише комплетну књигу.

Ослањајући се превасходно на историјске изворе који се чувају у Дубровачком архиву и на сведочанства старе материјалне културе, Д. Ковачевић - Којић је у целину своје веома садржајне књиге унела низ драгоцених научних констатација које су проишле као плод дугогодишњих проучавања, а које представљају нови значајан прилог потпунијој научној представи о привредно-економским и културним односима феудалне Босне.

Писац је у оквиру основне теме коју је обрађивала широко захватила многе области као што су: рудници и рударски тргови, трговина, занатство, становништво и етнички састав, црквено градитељство, материјална и духовна култура, повезујући резултате својих истраживања у једну целину, која доноси много светлости од изванредног значаја за даља истраживања средњовековне Босне. Покренувши читав низ нових питања која ће услед недостатка изворних података вероватно још дуго чекати одговоре, Д. Ковачевић - Којић је комплексно сагледала све важније токове развоја градских насеља босанске државе у периоду од XIII до XV века, успостављајући нову целовиту слику о једном историографском аспекту који је до сада готово само узгредно дотицан.

Радомир Станић

CONSERVATION AND PLANNING

Alan Dobby
London 1978,

173 странице текста, 5 текстуалних прилога
и 10 фотографија

Савремени град, подручје или регион садрже у архитектонском погледу низ елемената, који постају пресудни у тренутку ширег просторног планирања. У збир посебно означених елемената улазе и споменици културе, као битан чинилац просторног плана. Историјски континуитет сваке просторне јединице је једино могуће сагледати кроз анализу градитељског наслеђа, које у ширем контексту одређује и идентитет посматраног града, насеља или региона. Зато заштита културно-историјских споменика данас представља посебну дисциплину чији је значај прерастао уске оквири теоретског и практичног разматрања историјске архитектуре, укључивши у процес рада и низ нових - виталних елемената (на пр. ревитализација) неопходних за савремено планирање.

Оваква ситуација је утицала да се у новије време конзервацији, као једном од поступака заштите архитектонског наслеђа, посвети већа пажња. У оваквом светлу књига Алена Добија "Конзервација и планирање" покреће врло актуално питање.

Основна пажња аутора је усмерена на однос конзервације и планирања у савременом друштву, где посебно истиче нагли развој службе конзервације у оквиру постављеног питања. По њему су конзервација и планирање амбивалентни на сличан начин. Код обе су прошлост и будућност оријентисане истовремено. Планирање је по дефиницији заинтересовано за продукцију трезвене будућности, али под јаким утицајем културног и историјског наслеђа, као што се конзервација ослања на континуитет историјских објеката и просторних целина, иако измењених до одређеног степена, имајући исти циљ.

Заступајући овакву тезу, аутор је сав материјал поделио на два дела - теоријско разматрање и друштвени оквири у којима се развија конзервација, и други део - практично разматрање.

У уводном делу Доби истиче да се конзервација у последње време нагло развија и да су још пре десет година у чувеној књизи Луиса Кебла "Принципи и пракса градског и сеоског планирања" (1964.) постојале само две библиографске јединице из области конзервације. Данас се ситуација знатно изменила и конзервација нема више периферну улогу. Аутор посебно напомиње еколошку кризу, на коју је указано у оквиру Године европске конзервације (1970.), која је непосредно утицала на бржи развој ове дисциплине.

У оквиру првог дела нижу се неколико важних питања, третираних у оквиру посебних поглавља: "Про и анти конзервацијски фактори", "Законодавни и финансијски оквири", "Групе за конзервацију", "Конзервација у Европи" и "Година европског архитектонског наслеђа - 1975". У другом делу - "Практично разматрање" посебна пажња поклоњена је принципима конзервације, планирању у оквиру третираног конзерваторског подручја, саобраћају и туризму као елементима који утичу на заштиту архитектонског наслеђа.

Подлога за овакву студију и реални оквири у којима се посматрају одређене појаве, везани су за подручје Велике Британије, а европска искуства су послужила, у неким случајевима, само као илустративни примери. Иако већина коришћених материјала одсликава специфичну - британску ситуацију, неки од ставова имају интернационални карактер и представљају опште прихваћене тезе. Међу њима је и акт донет 1966. године којим се покреће питање критеријума за вредновање историјских градова (топографски, историјски и хронолошки) у циљу њиховог очувања. Посебно се напомиње да очување историјских градова мора бити део плана развоја и у том циљу морају се вршити све потребне анализе целине, а не само појединачних споменика. Тако су у Британији у 1967. години означена шира подручја конзервације, која су одређена као зоне од изузетног архитектонског и историјског интереса и као таква су постала саставни део просторног плана.

Кроз овакве конкретне акције конзерватори и планири су се морали наћи у истом пројектантском тиму, што је повратно утицало на стварање новог система рада у обе дисциплине. Као илустративни пример аутор наводи низ закључака са скупа одржаног 1975. године, у оквиру Године европског архитектонског наслеђа, где посебно истиче неколико тачака везаних за конзервацију и планирање. У оквиру третираног проблема на овом скупу је било приказано око педесет пилот пројеката разних земаља у циљу рехабилитације културног наслеђа као дела регионалног и урбанистичког планирања. Циљ ових експерименталних пројеката је био укључење историјских објеката и подручја у функционални живот града.

Једно од покренутих питања у овој студији, које је актуално у савременом друштву, јесте питање туризма и саобраћаја у оквиру заштићених зона. Посебна пажња је посвећена проблему изградње пешачких комуникација и зона у заштићеним историјским језгрима (Дарам, Линколн, Виндзор, Јорк итд.), где аутор указује на појаву увођења "традиционалног" поплочавања, које треба да замени досадашњи материјал (асфалт). Такви пројектантски захвати се у пракси све више претварају у пројектантски манир - серијску продукцију партерних решења - о коме ће се кроз одређени низ година говорити као о стилским карактеристикама просторних решења седамдесетих година двадесетог века. У таквом случају историјске целине, на којима су вршене интервенције,

могу да доживе и ревалоризацију своје примене просторне вредности.

Развој туризма је, такође, увео низ нових елемената који постају саставни део заштићених историјских просторних целина и појединачних споменика.

Једна од занимљивих новина била би пратећи информациони центри о историјском споменику, који осим своје основне функције имају и карактер едукативне установе намењене широкој публици. У оквиру плана развоја заштићених подручја, овакви центри зазимају врло значајно место.

Аутор уводи посебно поглавље - "Упутства за рад" у коме покушава да истакне неколико кључних моментата на које треба мислити приликом израде оваквих планова. Кључно питање је одређивање услова за пројектантске захвате у зонама заштите, а затим одмах успостављање хијерархије обнова - потпуна, делимична, ревитализација - као саставни део ширег плана.

После закључка, који је логичан резултат претходних разматрања, саставни део ове студије представљају и текстуални прилози: "Еуропа Ностра" (прилог 1) где је дат извод о главним функцијама удружења које сачињавају представници из шеснаест европских земаља, затим препоруке и дозволе у области конзервације и планирања које су донете у току Године културног наслеђа у Европи (прилог 2), специјалне одлуке донете у оквиру Године европског архитектонског наслеђа (прилог 3), преглед значајнијих расписа из области конзервације (прилог 4), извод из додатка манифесту Удружења за заштиту старих зграда (прилог 5)

Књига Алана Добија "Конзервација и планирање", ако се прихвати као покушај аутора да разјасни новонасталу ситуацију у области заштите историјских споменика и целина са теоретског и практичног аспекта, представља користан материјал. Многобројни подаци о удружењима основаним у циљу заштите споменика, којима ова студија обилује, као и низ наведених административних прописа који регулишу статус споменика, чине се непотребним у главном тексту бројна литература, која је дата на крају сваког поглавља, представља изванредан преглед стручних публикација.

Имајући у виду данашњу ситуацију, у којој конзерваторска служба улази у квалитативно нову фазу, а њени захвати представљају део просторних и регионалних планова, студија посвећена овом питању, без обзира на недостатке, представља значајан допринос.

Светлана Мојсиловић

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

ВИЗАНТИЈСКИЈ ВРЕМЕНИК

том 38, Академија наук СССР,
Институт всеобщей истории,
Москва, 1977.

Х. Кепштеин (Берлин, ГДР): О процессе социальной дифференциации по "Земледельческому закону"; Б. Б. Застерава (Прага, ЧССР): Кирилломефодиевская миссия и становление Великоморавского государства.

С т а т и

И. Ф. Фихман (Ленинград): У истоков крупного землевладения в Оксирихе; З. В. Удаљцова (Москва): Отклики на завоевания Константинополя турками в Русском государстве; П. И. Жаворонков (Москва): У истоков образования Никејској империи (оценка деятельности Константина XI Ласкарја); С. П. Карпов (Москва); Трапезундская империя и русские земли; Ж. Н. Щапов (Москва): Прохирон в восточнославянской письменности; Г. В. Хассиг (Мюнхен ФРГ): К вопросу о происхождении глин; В. П. Степаненко (Тюмен): О причинах и датировке передачи Васпуракана Византии; В. А. Арутјунова-Фиданян (Ереван): Фема Васпуракан; В. В. Кучма (Волгоград): Из истории византийского военного искусства на рубеже IX-X вв. Подготовка и проведение боя; В. С. Шандровская (Ченинград): Поправки и дополнения к "Каталогу молибдовулов" Б. А. Панченко; М. В. Кривов (Солнечногорск): "Ефиопия" в "Откровении" Псевдо-Методия Патарского; Л. З. Хускивезде (Тбилиси): Группа грузинских эмалей рубежа XII-XIII вв.; В. Д. Лихачева (Ленинград): Отношение к образцам грузинских миниатюрных XIV столетия (на примере рукописи ГПБ); Б. Л. Фонкич (Москва): Материалы для изучения библиотеки Максима Маргуниа; К. К. Папулидис (Фессалоники, Греция): Из истории русско-греческих связей конца XVI - начала XVII вв.

П у б л и к а ц и

В. Ц. Шандровская (Ленинград): Греческая надпись "Мялого новгородского синода"; И. П. Медведев (Ленинград): Договор Византии и Генуи от 6 мая 1352 г. Международная Ассоциация византийских исследований. Информационная Комиссия по изданию "Corpus Fontium Historiae Byzantinae" о состоянии публикации (май 1976 г.).

К р и т и к а и б и б л и о г р а ф и я - Р е ц е н з и и
А. И. Озолин (Саратов): Проблемы социальной структуры и идеологии средневекового общества. Межузовский научный сборник, вып. 1, Л., 1974; Е. Е. Гранстрем

(Ленинград): Античная древность и средние века, сб. 10. Свердловск, 1973.; Л. А. Шеферова (Тюмен): Е. П. Наумов, Господствующий класс и государственная власть в Сербии XIII-XV вв. М. 1975.; А. П. Каждан (Москва): О построении истории византийской цивилизации от И. Г. Краузе к А. Гију; А. Л. Якобсон (Ленинград): Феодальная Таврика. Материалы по истории и археологии Крима. Киев, 1974.; А. В. Гадло (Ленинград): В. А. Кузнецев, Алания X-XIII вв. Орджоникидзе, 1971.; Б. Л. Фонкич (Москва): Описание Рукописного отделеда Библиотеки Академии наук СССР, т. 5. Греческие рукописи. Составитель И. Н. Лебедева, Л. 1973. В. Н. Залеская (Ленинград): E. Cruikshank Dodd, Byzantine Silver Treasures, Abegg Stiftung, Bern, 1973. и т. д.

О д г о в о р н и у р е д н и к :
З. В. Удаљцова

ВИЗАНТИЈСКИЈ ВРЕМЕНИК, том. 39.
Академија наук СССР,
Институт всеобщей истории,
Москва, 1978.

С т а т и

В. Удаљцова (Москва): Новейшие исследования советских византистов; В. Удаљцова, Р. А. Наследова, Б. Л. Фонкич (Москва), А. В. Банк (Ленинград): XV Международный конгресс византистов в Афинах; Г. Г. Литаврин (Москва): ОПИСТО-ТЕЛЕИА (К вопросу о наделении крестян землей в Византии X - XI вв.); К. В. Маюстова (Москва): Судби парики и особенности налогообложения париков в Византии XIV в. (количественный подход к проблеме); А. П. Каждаја (Москва): Концепция истории Византийской империи в трудах Г. А. Острогорского; Ф. Винкелман (Берлин): Некоторые замечания к оценке роли монофиситства в Египте в послужустиановскую эпоху; П. И. Жаворонков (Москва): Никејская империя и Восток (Взаимоотношения с Иконийским султанатом, татаро-монголами и Киликийской Арменией в 40-50-е годы XIII в.); С. П. Карпов (Москва): Венецијанско-трапезундский конфликт 1374-1376. г. и неизвестный мирный договор 1376 г.; Б. Л. Фонкич (Москва): О сопоставительном изучении почерков писцов греческих рукописных книг и документов; И. П. Медведов (Ленинград): Некоторые сведения о греческих и латинских рукописях в неизданной корреспонденции Лва Аллјација; Г. В. Попов (Москва): Заметки о творской рукописи Хроники Георгия Амартола (позднейшие доделки и вопросы реконструкции первоначального облика кодекса); А. Л. Якобсон (Ленинград): Средневековая поливная керамика как историческое явление; Л. Г. Колесникова (Севастополь): Храм в портовой рачуне Херсонеса (раскопки 1963-1965 гг.); Н. А. Фролова, Е. Ж. Николаева (Москва): Ийский клад монет 1975 г.; Г. И. Цапаридзе (Тбилиси): О термине "иперпир" в синоиде Ивирского монастыря на Афоне; М. В. Кривов (Солнечногорск): Некоторые замечания по поводу издания одного сочинения Георгия Гемиста Плифона; Б. Л. Фонкич (Москва): Греческие рукописи Одессы.

П у б л и к а ц и

З. Г. Самодурова (Москва): Неизданная греческая хроника рукописи Государственного Исторического музея.

К р и т и к а и б и б л и о г р а ф и я - Р е ц е н з и и
М. Ж. Сјузјумов (Свердловск), Г. Г. Литаврин (Москва): Е. Е. Липшиц, Право и суд в Византии в IV - VIII вв. Л., 1976; С. П. Карпов (Москва): Г. Л. Курбатов, История Византии (Исторнографія), Л., 1975; К. Н. Јузбашјан (Ленинград): А. П. Каждан: Армјане в составе господствующего класса Византийской империи в XI - XII вв. Ереван, 1975; Е. Е. Липшиц (Ленинград): И. Ф. Фихман: Оксирих - город папирусов, М., 1976.; Г. Алибегашвили (Тбилиси): В. Д. Лихачева: Искусство книги, Константинополь, XI век, М., 1976.; В. Д. Лихачева (Ленинград): А. И. Вельская: Росписи средневековых трапезных Грузии, Тбилиси, 1974; Е. Е. Гранстрем (Ленинград), З. Г. Самодурова (Москва): О. В. Творогов, Древнерусские хронографы, Ленинград, 1975; А. П. Каждан (Москва): The Correspondence of Athanasius I, Patriarch of Constantinople. Letters to the Emperor Andronicus II, Members of the Imperial Family, and officials, An edition, translation and commentary by A. - m. M. Talbot, Washington, 1975.

О д г о в о р н и у р е д н и к :
З. В. Удаљцова

ВИЗАНТИЈСКА УМЕТНОСТ ПОЧЕТКОМ XIV ВЕКА
Научни скуп у Грачаници, 1973.
Филозофски факултет, Београд 1978.

Ова публикација коју је издало Одељење за историју уметности Филозофског факултета из Београда, представља зборник реферата који су поднети на научном скупу у Грачници 1973. године.

Ivan Dujčev: La littérature bulgare et serbe et ses rapports avec la littérature de Byzance au début du XIVe siècle; Slobodan Ćurčić: Articulation of Church Facades During the First Half of the Fourteenth Century; Suzy Dufrenne: Problèmes iconographiques dans la peinture monumentale du début du XIVe siècle; Tania Velmans: L'héritage antique dans la peinture murale byzantine à l'époque du roi Milutin (1282-1321); Алиса В. Банк: Византијско среброделие в првој половини XVI века; Doula Mourik: Stylistic Trends in Monumental Painting of Greece at the Beginning of the Fourteenth Century; Димитрије Богдановић: Нове тежње у српској књижевности првих деценија XIV века; Ђурђе Бошковић: Осврт на неке проблеме развитка архитектуре са краја XIII и у току првих деценија XIV века, у Србији и Македонији; Гордана Бабић: Иконографски програм живописа у приратама цркава Краља Милутина; Павле Мијовић: О генези Грачанице; Бранислав Вуловић: Нова истраживања архитектуре Грачанице; Светоазар Радојчић: Грачаничке фреске; Christopher Walter: The Iconographical Sources for the Coronation of Milutin and Simlonida at Gračanica; Сретен Петковић: Сликарство спољашње прирате Грачанице.

У р е д н и к : Сретен Петковић

ИСТОРИЈСКИ ЧАСОПИС, књ. XXIV
Историјски институт, Београд
1977

! n меморијам
Владимир Стојанчевић; Виктор Новак

Расправе и чланци
Бранислав Недековић; Погранична порота;
Гавро Шкриванић; Прилог проучавању западних граница српске државе на Приморју од XII до половине XIV века; Мирјана Живојиновић; О бораваца светог Саве у Солуну; Милица Николић; Властелинство манастира Светог Николе у Добришти; Гордана Томовић; Повеља манастира Леснова; Ружа Ђук; Повеља царице Марје манастирима Хиландару и Светом Павлу; Богумил Храбак; Северноафрички гусари на Јадрану од почетка XVI до почетка XVIII столећа; Глигор Станојевић; Југословени у војној служби Венеције на копну Италије у XVIII вијеку; Олга Зиројевић; Белешке Евлије Ђелебије о насељима на путу од Београда до Будима у светлу савремених извора; Словко Гавриловић; Улога Србије у ослобођењу крајева западне Бугарске од турске власти и српска управа у тав. кулском срезу 1877-1879; Андреј Митровић; Тајни разговори Менсдорф-Сматс и Југословенско питање; Жарко Кораћ; Могућности сарадње психологије и историјске науке.

Прилози

Ружа Ђук; О хронологији писама царице Марје упућених Дубровнику; Јеремија Митровић; Један незапажени документ о Србији 1814. године; Гликерија Вури, Почетак предавања грчког језика у Српској гимназији за време кнеза Милоша.

Дискусија

Реља Новаковић; Милош Благојевић, Сеченица, Стримон и Тара у делу Јована Кинама, Зборник радова Византолошког института књ. XVI, Београд, 1976.; Јеремија Митровић; Неслаба у тумачењу извора о постанку Народне библиотеке.

Часопис доноси више приказа књига и извештаја са научних симпозијума.

Одговорни уредник:
Даница Милић

НОВОПАЗАРСКИ ЗБОРНИК, 2,
Завичајни музеј, Нови Пазар
1978.

Ејуп Мушовић; Нови Пазар у прошлости;
Бреда Влаховић; Приступ проучавању културе становања у Новом Пазару и околини;
Милутин Барјактаревић; Утицај Новог Пазара посредством материјалне културе на североисточне делове СР Црне Горе; Коча Јончић; О значају улоге друга Тита у ре-

шавању националног питања у Југославији;
Петар Влаховић; Постанак и развој српске нације (етнолошки приступ); Милица Пурић; Статистички подаци као извор за сагледавање неких димензија етничког процеса;
Душан Дрљача; О сложености проучавања етничких процеса код пољских досељеника у Југославији; Zora Žagar; Vključevanje priseljencev iz SR Hrvaške, BiH ter Srbije u novo kulturno okolje v krajevni skupnosti Krim - Rudnik, Ljubljana; Миливоје Милосављевић; Насељавање и етнички процеси у Кикинди настали после првог и другог светског рата; Томислав Ж. Живковић; Односи старијег становништва и досељеника у паланачкој општини од II светског рата до 1977. године; Душан Бандић; Колективни сеоски обреди као културни феномен; Марија Киш; Развојне тенденције колективних обичаја; Иван Ковачевић; Традиција и иновација годишњих сајмова; Milan Vogelj; Praznovanje 1. maja v Sloveniji od prvih začetkov do danes; Maja Kožič; "Englesko" proštenje u selu Markuševcu; Ivanka Bakrač; Proštenšte u Mariji Bistrici; Nada Majanović; Martinje pri Martinu - vikend na Martin bregu; Мирослав Нишкановић; Илиндански дернек код Турбета Ђерђелез Алије у Герзову; Драган Марковић; Коњска кошија на Костан пољу; Галаба Паликрушева; Трансформација "курбана" и његова улога у одржавању етничког јединства Македонаца; Радмила Каммаковић; Традиционално и савремено у сеоским скуповима у Семберији; Јован Трифуневски; Традиционални сеоски сабори у струмичкој котлини; Драгутин Ђорђевић; Традиционални сабори у лесковачком крају и неке промене у послератној периоду; Срета Пециначки; Забелешке о старој Србији и околним пределима из 1737. године.

Уредник: Др Ејуп Мушовић

PRILOZI ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU,
sv. XXVI - Orijentalni institut,
Sarajevo, 1978.

Adem Hadžić; Rudnici u Bosni u drugoj polovini XV stoljeća; Alija Bejčić; Knežina i knežinska nahija u historiji i likovnom stvaralaštvu; Muhamed A. Mujčić; Pitanje nastanka stare pravoslavne crkve u Mostaru i njena opravka 1833. godine; Mehija Zlatar; O Malkočima; Medžida Selmanović; Ferman - diplomatski osvrt; Džemal Čelić; Neka načelna razmatranja o arapsko-islamskoj umjetnosti; Nusref Redžić; Arapski korijeni u islamskoj umjetnosti omajdskog doba; E. И. Маштакова; Совјетска наука о турској средњовековној литератури; Rašid Hajdarović; Dvije međzue iz prve polovine XIX stoljeća; Salih H. Alić; Problem kratica u arapskim rukopisima; Vančo Boškov; Pjesnik Rahmi i njegova kasida o Mostaru; Darko Tanasković; "Autobiografija" Usame ibn Munkiza - jedinstven jezički spomenik; Milan Popović; Rod kolektivna u "Kalili i Dimni".

О сцене и прикази:
Jan Reuycman and Ananiasz Zajaczkowski, Handbook of ottoman-turkish diplomatic (Hasan Kalešić); Sur l'état du système des

tlmars des XVII-XVIII s. (Medžida Selmanović); Olga Zirojević, Carigradski drum od Beograda do Sofije (1459-1683.) (Medžida Selmanović); Türkologischer anzeiger (Vančo Boškov); II kongres Komiteta za predosmanske i osmanske studije, Hamburg 1976. (Vančo Boškov); Kompleks fenomeni + Kompleksni fenomeni, Historije čovječanstva i Velike civilizacije srednjeg vijeka (Vojislav Sličić); Helene Labenstein, Katalog der arabischen handschriften der Osterreichischen Nationalbibliothek (Salih Trako); Захар ад-Дин Мухаммад Бабур; Трактат об'арузе (Momićlo Stojaković); Umberto Rizzitano; Mahomet (Darko Tanasković); Л. М. Кесел, Гете и западно-восточни диван (Darko Tanasković); Ahmed Bakakli, Türk edebiyatı (Fehim Nametak); The muslim east, studies in honour of Julius Germanus (Fehim Nametak); Dr Bećir Džaka, Naša narodna epika i Firdusljeva Sahnama (Fehim Nametak); Al Hasan Ibn Musa an-Naubahiti, Šlitskie sekti (Hasan Sušić).

Одговорни уредник:
Др Сулејман Грозданлић

СТАРИНЕ ЦРНЕ ГОРЕ, VI, годишњак
Републичког завода за заштиту
споменика културе Црне Горе,
Цетиње, 1978.

Овај број је посвећен симпозијуму "Тридесет година рада на заштити споменика културе у Црној Гори", одржаном од 24. до 26. новембра 1975. године на Цетињу.

Др Божина Ивановић; Поздравна ријеч; Љубомир Каписода; Значај споменика културе у Црној Гори и проблеми њихове заштите; Ђурђе Бошковић; О неким искуствима стеченим приликом истраживања, заштите и презентације Старог Бара и Улцива; Др Јована Радојевић; Покретни споменици културе и њихова заштита; Др Славо Милушковић; Споменици културе у Боки Которској и нужност њихове заштите; Мр Јован Мартиновић; Хидроархеолошка истраживања на Црногорском приморју; Татјана Пејовић; Намјена и презентација архитектонских споменика на подручју Црногорског приморја; Ристо Драгићевић; Неколико потпуно или дјелимично несталих споменика на подручју Црногорског приморја; Анка Скочван; Метод испитивања и документација споменика украшених фрескама; Мр Мирко Ковачевић; Неки проблеми истраживања и заштите тврђава и градова у Црној Гори; Др Александрина Цермановић - Кузмановић; Резултати археолошких истраживања у селу Комина (municipium S); Др Милош Милошевић; Интервенције на неким споменицима културе у Котору; Др Зоран Лакић; Политика заштите културног наслеђа у НОР-у; Др Драгоје Живковић; Проблеми архивске службе у Црној Гори; Станислав Вујошевић; Улога музеја у служби заштите споменика културе у Црној Гори; Мр Чедомир Марковић; Прилог проучавању етногенезе Илира на подручју Црне Горе; Др Маја Паровић - Пешкан, Мр Јован Мартиновић, Др Војислав Трбуховић, Мр Лепосава Савић - Трбуховић; Преглед археолошких споменика на подручју јужне обале Боке Которске; Марија Марковић, Ђорђина Стојановић -

- Габричевић: Конзервација металних предмета ризнице Пивског манастира; Јанко Лопичић: Јабљак Црнојевића; Ранко Кујовић: Из фонда Полимског музеја у Иванграду; Владимир Лекковић: Нешто о стећцима Влашке цркве.

О д г о в о р н и у р е д н и к :
Љубомир Каписода.

СТАРИНАР, нова серија,
књ. XXVII-XXIX/1977-1978.,
Београд, Археолошки институт, 1979.

Р а с п р а в е

Ђурђе Бошковић: Поводом прославе тридесетогодишнице Археолошког института у години Титових и наших јубилеја; Борислав Јовановић: Значење дачке керамике на насељима Скординска у Подунављу; Маја Паровић-Пешикан: Археолошка истраживања у Боки Которској; Ђурђе Бошковић: О неким проблемима везаним за истраживања Хиландара, са посебним освртом на однос између ексонартекса Хиландарске цркве и споменика Моравске школе; Павле Мијовић: Царска иконографија у српској средњовековној уметности (II I).

П р и л о з и

Растко Васић: О датовању јаподских урни; Александрина Цермановић-Кузмановић: Римско утврђење код Кладова; Драгољуб Бојовић: Митрине иконе и иконе подунавског и трачког кованика из Сингидунума; Александар Јовановић: Наушнице украшене филиграном и гранулацијом из II-III века са територије Југоисточне Србије; Mehmet İ. Tunay: Roman portraits in the Izmit Museum; Душица Минић: Грничарска радионица из средњовековног Крушевца; Андрија Андрејевић: Мемисахова фочанска задужбина.

И з в е ш т а ј и

Милица Косорић: Резултати истраживања праисторијских некропола и насеља на подручју Подриња 1974-1977.; Зденко и Лидија Жеравица: Средњовековно насеље у Поповици код Неготина; Марко Поповић; Капије Смедеревског града; Славенка Ерцеговић-Павловић и Десанка Костић: Рекогносцирање лесковачког подручја; Војислав Симић: Хемијски састав римског новца кованог у осам ковница Доње Мезије и Тракије у II и III веку; Срболоуб Живановић: Људски скелети из пећине у подграђу Раса.

О с в р т и

Растко Васић: О хронологији старијег гвазденог доба у Србији; Павле Мијовић: О неким питањима наше палеогенезе и урбаногенезе; Маја Паровић-Пешикан: Поводом књиге "Градови и утврђења у Црној Гори" Павла Мијовића и Мирка Ковачевића; Љубица Зотовић: Осврт на књигу Енвере Имамковића "Антички култни и вотивни споменици на подручју Босне и Херцеговине".

К р и т и к е и п р и к а з и

Бранко Гавела, Из дубине векова, Техничка књига, Загреб 1977. (Растко Васић); Neolithic Macedonia, Los Angeles, 1976. (Борислав Јовановић); Бривој Човић, Од

Бутмира до Илира, Сарајево, "Веселин Маслеша", 1976. (Растко Васић); Nador Kalliz - Janos Makkay, Die Linienbandkeramik in der grossen ungarischen tiefebene, Budapest 1977. (Војислав Трбуховић) и тд.

У р е д н и к : Ђурђе Бошковић

Радомир Станић

ЗБОРНИК РАДОВА НАРОДНОГ МУЗЕЈА
број IX, Чачак, 1978.

Нови број годишњака чачанског Музеја доноси неколико занимљивих, документованих прилога везаних за историју, обичаје или уметност чачанског краја и околине.

Чланак др Миловоја Урошевића, "Присталице Светозара Марковића у Скупштини 1874, 1875. и 1876. године", представља нам недавно преминулог, марљивог стручњака као добро познаваоца прилика у Србији крајем прошлог века. Својом студијом осветљава ликове правих следбеника и тумача социјалистичких идеја Светозара Марковића, посебно Адама Богосављевића и Милију Миловановића, њихову делатност и сукобе са званичним властима и другим странкама.

Новак Живковић нас упознаје са "Ариљским бимбашом Вучићем Пипериним", храбрим Карађорђевићевим ратником који се пред Турцима одметнуо у хајдучију, одакле је повремено учествовао у биткама, каква је и она на брду Љубићу код Чачка. Сачувана молба којом је Пиперин, заборављен и сам пред крај живота тражио од државе материјалну помоћ, исцрпно је студирана и тумачена.

Радојко Николић, сада већ афирмисани истраживач надгробних споменика, наставља своја плодна и занимљива размишљања на страницама чачанског Зборника. Овога пута он се посебно бави портретима и особинама представљених личности на надгробним споменицима западне Србије.

Др Јарослав Дашић у свом чланку "Јелички рудници" доноси мало познате податке о разноврсности рудног блага планине Јелице и посебно о револуционарној активности рудара у првим данима Народноослободилачке борбе. Још два прилога у овом броју Зборника осветљавају збивања у чачанском крају током ратних година 1941. до 1945., Радоман М. Маринковић и Томислав Протић пишу о партијском раду у Драгачеву у првој половини 1942. године, а Радован М. Маринковић још о "Неким облицима отпору четника у Драгачеву током пролећа и лета 1944. године."

Изузетно драгоцен прилог бољем познавању партизанског ратовања и борбене снаге и вере која је водила у победе свакако је и студија Драгољуба Д. Јовашевића "Мелографија песама Народноослободилачке борбе". У циљу очувања документарности и лепоте, а посебно изворности он је песме настале у ратним данима, у пролазу бораца разних партизанских јединица кроз уни-

чки крај забележио нотом и текстуално и тако публиковане заправо нуди савременим мелографима и етномузиколозима да свакој одреде порекло, време настанка, значај и вредност.

Два драгоцене прилога етнографској грађи из прошлости Краљева и Чачка су занимљиви текстови божане Ђирић, "Бојајински занат у Краљеву" и Невенке Бојовић, "Опанчарски занат у Чачку".

Љубодраг Поповић пише о "Интернирању из чачанског и рударског краја у 1916. године" са пописом педантним и исцрпним интернираних из села и градова овог краја.

Др Станоје Мандић у својој крајој студији "Миграција становништва у чачанском крају", бави се појмом, обимом и факторима ове миграције доносећи картограм имиграционих и емиграционих зона у општини Чачак, што је свакако вредно за даља проучавања ове проблематике.

Изузетно је драгоцен прилог Радомира Станића "Над делом Светозара Радојчића (1909-1978)" који нам студиозно и зналачки презентира студије, чланке и монографије изузетне личности и једног од највећих познавалаца наше средњовековне уметности, недавно преминулог академика професора др Светозара Радојчића. Радомир Станић нам такође нуди и неколико марљиво проучених и аналитички презентираних приказа нових књига: Камене књиге предака, Радојка Николића; студије Владислава Ристића, Црква светог Димитрија у Прилепу; Камених открића, Милана Кашанина; Уметничке топографије Сремских Карловаца, Павла Васића; Надежде Петровић (1873-1915.), Катарине Амброзић; Гранциград - касноантичке палате, Милке Чанак-Медић; Броја из свјетлости - старохрватске црквике светог Крима у Нину, Миладена Пејаковића; Идејни развој српског урбанизма, Бранка Максимовића; Романичку скулптуру у Француској, Бернхарда Рупрехта и Солунски фронт - Зејтинлик, Петра Опачића.

Овај број Зборника садржи 374 странице текста са резимеима на француском језику и бројне прилоге: цртеже, факсимиле и црно-беле фотографије.

У р е д н и к : Милован Вуловић

Зорица Златић

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ

Зборник радова Археографског одељења
Књ. 1. - Београд, Народна библиотека
СР Србије - Археографско одељење,
1979.

Проф. Др Александар Младеновић, Уз овај почетак;

I - Чланци и расправе: Ирена Грицкат: О науци у средњовековним српским списима; Вера Јерковић: Напомене о проучавању ор-

тографије и језика српских редакцијских споменика; Димитрије Богдановић: Ђирилска палеографија и кодикологија у Југославији; Љупка Васиљев: Ново датирање српских рукописа у Ватиканској библиотеци; Биљана Јовановић - Стипчевић: Спис о убјеним Бугарима Теодора Студита, (Препис из српског рукописа XIII века); Љубица Штаваљанин - Ђорђевић: Један нови (непотпуни) препис службе српском архиепископу Арсенију; Александар Младеновић: Записи у минеју из XIV века манастира Грачанице. (Текст и филолошки коментар; Луција Цернић: Писари грачаничког (липљанског) прилога-минеја. (Атрибуција рукописа као могућност реконструкције грађе скрипторија); Мира Гроздановић - Пајић: Ђеновањска хартија у српским рукописима XV века; Катарина Мано-Зиси: Српске инкунабуле из београдских збирки; Радоман Станковић: Једна апокрифна молитва од зубобоље, (Зборник апокрифа Народне библиотеке Србије у Београду из 1570/80. годину); Јанко Радовановић: Једна варијанта Спасеаса; Нада Р. Синдик: Службеник Јеромонаха Михаила из 1676. године; Ђорђе Трифуновић: Запис инока Исаије у испису грофа Ђорђа Бранковића; Ђорђе С. Костић: Ка издавању рукописне библиографије Лукијана Мушицког.

11 - Хроника: Дејан Медаковић, Професор Dr Christaan Alphonsus van den Berk, 31. 1. 1911. - 30. 1. 1979.;

111 - Критике и прикази: Димитрије Богдановић: Славјански рукописи, документи и карти за Балгарската историја од Ватиканската апостолическа библиотека и секретаријат архив на Ватикана (IX-XVII век), изд. Наука и изкуство, Софија, 1978, 149 + 2 стр. са LXXIII таблице, 80; Н.Р. Синдик: Бранко Вујовић, Црквени споменици на подручју града Београда, књ. 11, шире подручје града, Београд, 1973., стр. 383, 80 (Завод за заштиту споменика културе града Београда, "Саопштења" св. 13); Упутства о припремању рукописа за штампу.

Главни и одговорни уредник: Владимир Стевановић

VJESTI MUZEALACA I KONZERVATORA HRVATSKE, sv. 2. - Zagreb, Društvo muzejsko-konzervatorskih radnika Hrvatske - Muzej grada Zagreba, 1978.

Сео број посвећен библиографији радова од 1/1952.-XXV/1976. средњен по хронологији издавања, односно редоследу сvezака, док је други део средњен по предметном индексу, а задњи, III део по ауторском индексу. Библиографију обрадила Војана Јурина.

Главни и одговорни уредник: Ivo Lentić

VJESTI MUZEALACA I KONZERVATORA HRVATSKE, sv. 3-4. - Zagreb, Društvo muzejsko-konzervatorskih radnika Hrvatske - Muzej grada Zagreba, 1978.

Ivan Mirnik: O blagu 14-15. stoljeća iz Rudopolja; Zorišlav Horvat: Zvonik bivše samostanske crkve u Remetincu; Ivo Lentić-Kugli: Društveni i javni život Varaždina u drugoj polovini 18. stoljeća; Ljudevit Barić: Sumpor iz Radoboja; Ljudevit Barić: Inverzija niskotemperaturni-visokotemperaturni albit; Oto Švajcer: Likovna kronika Osijeka u razdoblju od 1910. do 1919. godine; Djurdjica Petrović: Dubrovački arhiv kao izvor za etnologiju; Ljubiše Kašpar: Lončarsko rukotvorstvo sela Lipije u Gorskom Kotaru; Vanja Kukec: Nalva na Braču-Pavao Gospodetić; Tone Knez: Situlska umjetnost u Sloveniji. Likovni fenomeni haštatskog doba; Marija Šerčer: VIII kongres međunarodnog udruženja muzeja vojne povijesti i oružja; Marina Šimek: Prethistorijsko naselje u sv. Petru Ludbreškem. Izložba o rezultatima arheoloških istraživanja u 1977. god.; Ivo Šimat-Banov: Secesija u Hrvatskoj, Muzej za umjetnost i obrt, 1977-78.; Ivo Šimat-Banov: Damir Sokić, Galerija "Nova"; Ivo Šimat-Banov: Petar Dulčić, Klub filmskih radnika 1978.; Ivo Šimat-Banov: Ico Polović, Salon galerije Karas 1978.; Ivo Šimat-Banov: Izidor Kršnjavi, Izložba u Našicama, Vinokovcima, Vukovaru 1977-1978.; Ivo Šimat-Banov: Rudolf Kotnik, Galerija Spektar 1978.; Ivo Šimat-Banov: Branko Vlahović, HDLU Galerija Karas, 28. IV - 11. V. 1978.; Ivo Šimat-Banov: Drago Ivanišević (Albert Jordan), Moderna galerija - Zagreb, 11.-23. IV 1978., crteži 1974-1976.; Ivo Šimat-Banov: Koduz-Šutej-Vulac, Grafike i skulpture, Šibenik-Rijeka 1978.; Ivo Šimat-Banov: Želimir Koščević, Muzej u prošlosti i sadašnjosti, Izdavač muzejski dokumentacioni centar; Marinka Mužar-Božić: Studijsko putovanje Društva povjesničara umjetnosti u Petrinju, Kostajnicu i Sisak; Silvije Novak: Jednodnevna stručna ekskurzija Društva povjesničara umjetnosti u Varaždin 21.12.1977.g.

Главни и одговорни уредник: Ivo Lentić

ЗБОРНИК ЗА ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ Књ.14. - Нови Сад, Матица српска - Одељење за ликовне уметности, 1978.

РАСПРАВЕ: Оливера М. Кандић: Куле звоннице уз српске цркве XI-XIV века; Иван М. Ђорђевић: О фреско-иконама код Срба у средњем веку; Јанко Радовановић: Иконо-

графска истраживања Минхенског српског псалтира; Janez Höfler: K stilni podobi stenskega slikarstva 15. stoletja na slovenskom; Радмила Матејић: Удио горичких и фурланских мајстора у барокној умјетности Ријеке; Katalin Gallér: Illustrations hongroises dans les courants de l'Art Nouveau hongrois.

ПРИЛОЗИ: Бранислав Тодић: Новооткривене представе грешника на Страшном суду у Грачаници; Мара Харисијадис Српски рукописи у атинској Народној библиотеци; Бранислав Вуловић: Проблем рестаурације манастира Дренче; Радомир Станић: Иконостас манастира Црне Реке; Цвиго Фисковић: Албарнијеве резбарије у Хвару; Вера Борчић: Три иконе из Хрватске; Милан Ивановић: Неколико натписа из Метохије; Војислав Матић: Звоник манастира Велике Ремете и његови ктитори; Павле Васић; Зограф Станоје и његово дело; Дејан Медаковић: О Јосићу Веселићу; Љубомир Никић: О сликару Ђорђу Трифуновићу.

СЕЋАЊА: Добрила Стојановић: Corina Nicotescu (1923-1977.).

Главни уредник: Др Дејан Медаковић

ЗБОРНИК АРХИТЕКТОНСКОГ ФАКУЛТЕТА, Књ.2. - Скопје, Универзитет "Кирил и Методиј", 1978.

Крум Томовски: Дебарските куќи од XIX век; Борис Чипан: Специфики на урбанистичкиот израз во Охрид и Струга; Љубен Најденов: Општи условувања при решавањето на проблемот на новиот концепти за училищен простор на средното образование; Радомир Вољиче: Стари воденици во селото Кучевиште - Скопска Црна гора; Михајло Волканов: Студија за просториите за слободно време како урбани форми на човековата животна околина; Михаил Токарев: Современа архитектура во наследна средина; Методија Трајковски: Звучна изолација крај прозорците; Љупче Филиповски: Тема: Хронологија на појави на индустриска градба и можностите на нашата земја денес; Никола Павловски: Осветлување преку кровни конструкции-зени-тални кровни надсветла; Пенка Зафировна-Трајковска: Што донесува САР - методата во нашете станбени прописи.

Одговорни уредник: Крум Томовски

ЛЕСКОВАЧКИ ЗБОРНИК
Књ. XIX - Лесковац,
Народни музеј, 1979.

САВА НЕМАЊИЋ - СВЕТИ САВА

ХИЛАНДАРСКИ ЗБОРНИК
Књ. 4. - Београд,
САНУ - Хиландарски одбор,
1978.

УЗ ЈУБИЛЕЈ СВЕЗАЕ КОМУНИСТА ЈУГОСЛАВИЈЕ:
Др Мирољуб Васић: Стварање и развој КПЈ
од почетка социјалистичке револуције; Др
Сергије Димитријевић: О радничком покре-
ту Лесковца и околине 1918-1920.

НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИ РАТ И СОЦИЈАЛИСТИЧ-
КА РЕВОЛУЦИЈА: Хранислав Ракић: Пионири
Југа Србије у НОР-у и социјалистичкој
револуцији 1941-1945, године; Хранислав
Ракић: Партијске везе и сарадња ОК КПЈ
Косова и Метохије са ОК КПЈ Лесковац у
1941, и 1942. години; Драгољуб Ж. Мирче-
тић: Аћимовићева офанзива у јужној Ср-
бији (2. јул-август 1942. године); Милан
М. Миладиновић: Рад и борба партијске и
скојевске организације доње Пусте Реке
маја-јула 1943.; Мр Живан Стојковић: Рад
Скоја у Јабланичком срезу 1945-1948. го-
дине.

ЧЛАНЦИ И ГРАЂА: Др Владимир Стојанчевић:
Друштвено-економске и политичке прилике
у лесковачком крају пред ослобођење од
Турака 1877. године; Др Владимир Стојан-
чевић: Из прошлости народа околине мана-
стира Прохора Пчињског у време другог
српско-турског рата и ослобођење од Ту-
рака 1878. године; Радош Требјешанин:
Насељавање црногорског становништва у Ја-
бланици и Топлици од 1880, до 1906. го-
дине; Др Видосава Стојанчевић: Ритуална
обележја животних циклуса (иницијације) и
забране (табуи) у обичајима становника
Јужног Поморавља; Др Милорад Васовић:
Просторни аспект индустрије Југоситочне
Србије; Др Милорад Павичевић: Аутопут
"Братство-Јединство"; Др Јован В. Ђурић:
Насеља Рома као обележје градске перифе-
рије. На примеру градова југоисточне Ср-
бије; Јован Ф. Трифуноски: Етнолошке кар-
актеристике струмичког краја, Прилог
проучавању народног живота и културе у
областима крај југословенско-бураске гр-
анице; Радмила Стојановић: Дрводеље Вуч-
ја; Властимир Стаменковић: Биљногеограф-
ске карактеристике Грделичке клисуре;
Драгутин Ђорђевић: Наталија Арсеновић-
Драгомировић и њено дело; Др Момчило
Златановић: Усмено народно стваралаштво
у Иногшту; Станиша Војиновић: Басне,
приче, песме, пословице, изреке и заго-
нетке из Запаља; Брана Митровић: Пред-
лесковачким говором данас; Драгољуб Тра-
јковић: Нови прилози за историју Нема-
њине Дубочице; Радослав Раденковић: Он-
тогенеза мотива и митских детерминатива
у легендама Југоисточне Србије.

ХРОНИКА: Др Славенка Павловић-Десанка Ко-
стић: Рекогносцирање и сондирање архео-
лошких локалитета горње Јабланице, Пусте
Реке, Поречја и Запаља, Извештај о из-
вршеним радовима у 1978. години.

ПОСЕБНИ ДЕО: Јован В. Јовановић: Леско-
вачко поље и Бабичка гора. Историјско -
привредна и етнографско - социолошка
истраживања.

О д г о в о р н и у р е д н и к ;
Хранислав Ракић

Ова публикација уствари је зборник рефе-
рата са међународног научног скупа, одр-
жаног у Београду, у организацији Српске
академије наука и уметности, децембра ме-
сеца 1976. године, а посвећеног теми СА-
ВА НЕМАЊИЋ - СВЕТИ САВА, ИСТОРИЈА И ПРЕ-
ДАЊЕ. Зборник је издало Председништво
Српске академије наука и уметности, 1979.
године.

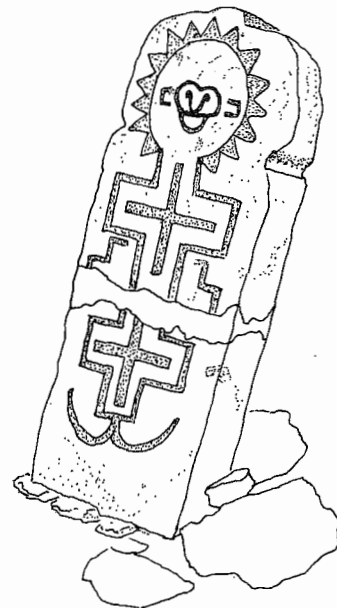
Уводна реч академика Павла Савића, пред-
седника Српске академије наука и уметно-
сти; Pozdravna reč akademika Veljka Got-
tana, potpredsednika Jugoslovenske aka-
demije znanosti i umjetnosti; Сима Ђир-
ковић: Проблеми биографије светог Саве;
Мирјана Живојиновић: Ктиторска делатност
светог Саве; Јованка Калић: Црквене при-
лике у српским земљама до стварања ар-
хиепископије 1219. године; Јоанис Тирна-
нидис: Колико је св. Сава као личност мо-
гао да утиче на остварење автокефалије;
Бождар Ферјанчић: Автокефалност Српске
цркве и Охридска архиепископија; Марија
Јанковић: Епископије Српске цркве 1220.
године; Антоније-Емил Тахиаос: Улога св-
етог Саве у оквиру словенске књижевне
делатности на Светој Гори; Димитрије Бо-
гдановић: Крмчија светог Саве; Владимир
Мошин: Правни списи светог Саве; Милош
Благојевић: "Закон светог Симеона и св-
етог Саве"; Павле Ивић: О језику у спи-
сима светог Саве; Олга Недељковић: Све-
ти Сава и рашка правослисна школа; Ђорђе
Трифуновић: Удвајање и понављање као
начело књижевног дела светог Саве; Радмила
Маринковић: Историја настанка Живота го-
сподина Симеона од светог Саве; Светозар
Радојчић: Лик светог Саве у Доментија-
новом Животу и подвизима архиепископа сав-
есрпске и поморске земље преподобног оца
и богоносног наставника Саве; Војислав
Ђурић: Лик светог Саве у књижевности;
Војислав Кораћ: Свети Сава и програм ра-
шког храма; Војислав Ј. Ђурић: Свети Са-
ва и сликарство његовог доба; Ана Циту-
риду: Манастир Филокал у Солуну; Јован
Уцакој: Допринос светог Саве унапре-
ђењу здравствене културе у средњовеков-
ној Србији; Десанка Милошевић: Иконогра-
фија светог Саве у средњем веку; Гордана
Бабић: Низови портрета српских епископа,
архиепископа и патријарха у зидном сли-
карству (XIII-XVI в.); Гојко Суботић:
Иконографија светог Саве у време турске
власти; Сретен Петковић: Свети Сава Срп-
ски у старом руском, румунском и бугар-
ском сликарству; Станислав Хафнер: Све-
тосавска црква и Рим у XIII и XIV веку;
Иван Божић: Свети Сава у предању; Дејан
Медаковић: Историјске основе иконографи-
је св. Саве у XVIII веку; Мирослав Пан-
тић: Андрија Змајевић о светом Сави;
Милорад Павић: Лик св. Саве у српској књи-
жевности XVII века; Димитрије Стефано-
вић: Свети Сава у црквеној музици; Иван
Дујчев: Свети Сава у бугарској историји;
Радован Самарић: Свети Сава у модерној
српској историографији; Владимир Дедијер:
Историјска грађа из народноослободилачке
борбе 1941-1945, о просветителској улози
светог Саве.

У р е д н и к : Војислав Ђурић

Мирјана Живојиновић: Манастири Хиландар
и Милеје; Ivan Duičev: Saint Sava á Tur-
novo en 1235.; Vojislav J. Djurić: La re-
lature de Chilandar á l'Époque du roi Mi-
lutin; Mikhail Alpatov: A propos de deux
icones de Chilandar; Војислав Кораћ: Ар-
хеолошка опажања о припрати кнеза Лазара
у Хиландару; Ђорђе Трифуновић: Теодулов
препис Теодосијевог "Житија светог Сав-
е"; Димитрије Богдановић: Песничка тво-
ренија монаха Јефрема; Ванчо Бошков: Је-
дно оригинално писмо-наредба (БИТИ) Му-
рата II за Свету гору; Leonidas Mavro-
matís: Un acte slave de Vatoředi; Слобо-
дан Ненадовић: Чесме и цистерне манасти-
ра Хиландара, архитектура; Djordje Striče-
vić: A Serbian Cross in London; Мара Ха-
рисидјас: Илминација рукописа XVII века
исписаних или набавлених на Светој гори
за манастире у српским земљама; Андреја
Јаковљевић: Инвентар музичких рукописа
манастира Хиландара.

У р е д н и к : Светозар Радојчић

Гордана Марјановић

КОНГРЕСИ И САВЕТОВАЊА

САВЕТОВАЊЕ САВЕЗА ДРУШТАВА КОНЗЕРВАТОРА ЈУГОСЛАВИЈЕ И ТРЕЋА ИЗБОРНА СКУПШТИНА У ТИТОГРАДУ

У Титограду је 21. маја 1979. године одржано Саветовање Савеза друштава конзерватора Југославије. Главна тема о којој се на овом скупу расправљало била је Отклањање последица од земљотреса и ангажовање службе заштите на спасавању споменика у Црногорском Приморју. Поред великог броја конзерватора из целе Југославије, овом скупу су присуствовали и бројни истакнути културни, јавни и научни радници СР Црне Горе. У расправи која је вођена, после поднетих извештаја о стању појединих споменичких фондова оштећених и настрадалих земљотресом од 15. априла и филмских пројекција о стању споменика, учествовао је велики број конзерватора, музеалаца, културних, научних и друштвено-политичких радника. Изнешен је већи број конструктивних предлога и мишљења, који су нашли своје место у Закључцима, усвојеним на завршетку Саветовања.

Сутрадан, 22. маја одржана је Трећа изборна скупштина Савеза друштава конзерватора Југославије. На скупштини је председник Извршног одбора Савеза друг Јован Секулић поднео исцрпан извештај о раду Савеза друштава конзерватора Југославије за период од 21. фебруара 1977. до 19. априла 1979. године. И поред значајних резултата које је Савез у протеклом раздобљу постигао, у Извештају је указано на све тешкоће с којима се ова једина конзерваторска асоцијација на нивоу Југославије суочава. Из Извештаја и кроз дискусију могла су се запазити занимљива мишљења и сугестије, које се односе на унапређивање будуће активности Савеза и на разрешење неких питања уочених у протеклом периоду.

На Скупштини је разрешена дужности стара управа Савеза, којој је одато признање за успешан рад у протеклом двогодишњем мандату. Изабран је нови Извршни одбор Савеза друштава конзерватора Југославије, за чијег је председника именован Љубомир Каписода, директор Републичког завода за заштиту споменика културе СР Црне Горе на Цетињу. Друштво конзерватора Србије као свог делегата у састав Извршног одбора Савеза одредило је арх. Светислава Вученовића, председника Извршног одбора Друштва конзерватора Србије.

Р.С.

САВЕТОВАЊЕ КОНЗЕРВАТОРА ЈУГОСЛАВИЈЕ
Загреб, 8-10. новембра 1979.

У организацији Друштва конзерватора Хрватске и Савеза друштава конзерватора Југославије одржано је саветовање конзерватора Југославије са темом "Заштита културних добара у садашњој етапи развоја самоуправног друштва" - нека питања од заједничког интереса у области заштите културних добара у републикама и покрајинама. Саветовање је одржано у Загребу од 8-10. новембра 1979. године.

Уводни реферат поднео је Јован Секулић, директор Републичког завода за заштиту споменика културе Србије. Указујући, заправо подсећајући на нека отворена и актуелна питања службе заштите споменика културе у Југославији, покренута још 1975. године на Симпозијуму који је, у оквиру обележавања 30-годишњице заштите споменика културе у Југославији, одржан у Београду на тему "Заштита споменика културе у самоуправном социјалистичком друштву", Секулић је изнео даљи развој ове теме све до данашњих дана.

Милета Милић, помоћник директора Завода за заштиту споменика културе града Београда, у свом реферату указао је на нека питања правне заштите културних добара у СФРЈ, ограничавајући своје излагање на Устав СФРЈ и уставе република и покрајина, питања употребе неких основних термина у уставима и законодавству и остваривању заједничког рада на заштити културних добара путем самоуправног споразумевања и друштвеног договарања.

Вукосава Татић, директор Покрајинског завода за заштиту споменика културе у Новом Саду, изнесећи нека питања од заједничког интереса у области стручно-методолошке делатности за све републике и покрајине, посебан акценат ставила је на питање школовања и специјализације кадрова у области заштите споменика културе, истовремено предлажући Саветовању и конкретне предлоге на ову тему. О остваривању обавеза из међународних конвенција које је ратификовала наша земља, као и о још 12 међународних препорука говорила је Нада Кукољ, саветник у Савезном заводу за међународну научну, просветно-културну и техничку сарадњу, указујући да на њих треба гледати као на својеврсни облик савезног законодавства.

Заједничко излагање на тему "Основе самоуправног интересног организовања у области заштите културних добара" поднели су Даворин Стипетић, директор Регионалног завода за заштиту споменика културе у Загребу и Јерица Љубенко, правни саветник Републичког завода за заштиту споменика културе Хрватске. Указујући на чињеницу да културна добра нису више место неповратног улагања друштвених средстава, већ да се заштита културних добара и укупни економски развој повезују у јединствен производни процес, Стипетић и Љубенко у свом даљем излагању истакли су да је то могуће постићи кроз разне облике самоуправне друштвене организираности, истовремено предлажући и конкретне финансијске мере које би требало регулисати у нашем будућем самоуправном интересном организовању.

У дискусији на овом Саветовању узео је учешће велики број конзерватора из свих наших република и покрајина. Посебно значајан прилог Саветовању била је и дискусија Стипе Шувара, републичког секретара за науку, културу и физичку културу СР Хрватске.

Саветовање конзерватора Југославије дало је пуну подршку конзерваторима свих наших република и покрајина да се нека од питања која су у области заштите културних добара истакнута не само као стручни и друштвени интерес свих република и покрајина, већ добила и одређен приоритет, а пре свега, питање из области стручно-методолошке делатности и остваривања обавеза из међународних конвенција, ставе као заједнички задатак у средњорочне програме свих република и покрајина у области заштите културних добара за период 1981-1985. године.

Јован Секулић

МЕЂУНАРОДНИ СЕМИНАР О МЕТОДОЛОГИЈИ ИСТРАЖИВАЊА И ЗАШТИТЕ ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЉЕЂА

Одјан је у Сплиту 4. и 5. априла 1979. године, у организацији Архитектонског факултета у Загребу и Центра за архитектуру и урбанизам у Сплиту.

Поднета су следећа саопштења:

Др Ј. Марасовић: НЕКИ АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГИЈЕ ИСТРАЖИВАЊА ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЉЕЂА И ПРЕДЛОГ ЗА КООРДИНАЦИЈУ РАДОВА

Академик проф. др А. Мохововић: МЕТОДЕ ВАЛОРИЗАЦИЈЕ ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЉЕЂА

Проф. G. De Angelis D'Ossat: МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА АРХИТЕКТОНСКОГ НАСЉЕЂА

Доц. dr Pawłicki: МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА И ЗАШТИТА ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЉЕЂА У ПОЉСКОЈ

Арх. Y. Jokilehto: ИСТРАЖИВАЊЕ И ЗАШТИТА ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЉЕЂА У ПОЈЕДИНИМ ЕВРОПСКИМ ЗЕМЉАМА - ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГИЈЕ

Проф. P. Sanpaolesi: МЕТОДОЛОШКА ИСКУСТВА У ЗАШТИТИ И ОБНОВИ СПОМЕНИКА (НА ПРИМЕРИМА У ПИЗИ И ПЕРУЗИЈИ)

Проф. G. Tampone: МЕТОДОЛОШКИ АСПЕКТИ ОБНОВЕ СПОМЕНИКА

Доц. dr K. Rozycki: МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА И ЗАШТИТЕ УГРОЖЕНИХ ЗГРАДА

Проф. G. Pavan: ТЕХНИЧКИ АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГИЈЕ ИСТРАЖИВАЊА И ОБНОВЕ СПОМЕНИКА С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА РЕСТАУРАЦИЈУ МОЗАИКА

Др М. Чанак-Медић: МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА И ЗАШТИТЕ АРХЕОЛОШКИХ ГРАДИТЕЉСКИХ СПОМЕНИКА

Проф. Ђ. Челић: ПРИСТУП РЕСТАУРАЦИЈИ СПОМЕНИКА У ОДНОСУ НА САДРЖАЈ И ВРИЈЕМЕ

Др И. Мароевић: МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА СТАМБЕНЕ АРХИТЕКТУРЕ У ГРАДУ

Из списка излагања се види да су разматрана многа практична и теоријска питања. Међу саопштењима које би требало издвојити је излагање проф. Де Ан-

ђелиса Осата у којем је осветљен целокупан поступак рада на градитељском наслеђу. Савремена истраживања споменика морају бити допуњена, по мишљењу свог истакнутог научника - у оквиру истраживања стања и очуваности - анализама просторних односа, визуелних карактеристика грађевине, њених конструктивних и структуралних особености. Он се залагао да се поред традиционалних истраживања историјско-уметничких вредности споменика изучавају политичке и антрополошке прилике у средини у којој је дати споменик настао, а нарочито да се настоји да открије његов симболичан и психолошки значај и начин на који је он укључен у систем оновременог и савременог мишљења.

Сарадник архитекте Бернарда Филдена, директора Интернационалног центра за проучавање конзервације и рестаурације културних добара, Y. Jokilehto, говорио је углавном о искуствима службе заштите у Великој Британији где је нарочито добро организована инспекцијска служба. Њен задатак је да сваке пете године детаљно прегледа сваки споменик стављен под заштиту државе и да по једном систему, утврђеном до појединости, опише и документује утврђено стање сваке такве грађевине.

Истицало се, својом инструктивношћу, излагање проф. Г. Тампонеа о узроцима деградације камена и испитивањима која је у том смислу вршио Институт за испитивање материјала у Фиренци. Поред испитивања познатих узрока разарања (утицај атмосферичке, или утицај сумпора из ваздуха што изазива сулфатизацију), Институт је нарочиту пажњу посветио истраживању разарања која су последица начина обраде камена, и то како његовог вађења из мајдана, тако и доцније клесарске обраде. Утврђено је да је површинско љуспање камена најчешће последица начина клесања и да рекристализација и структуралне промене услед обраде иду 1-2 см у дубину обрађеног комада.

Испитивањима материјала, старих и нових, који се користе у заштити споменика, велику пажњу поклањају италијански стручњаци, што је показало и излагање проф. Г. Павана. Нарочито су актуална испитивања цемената, па су их предузели Институт за методологију у Риму, Институт за техничка истраживања (АИТЕС) и СОМОС. Национални савет за историјске споменике Италије покренуо је и проучавање стања римских споменика од мермера, због штетног утицаја који на њих има загађење ваздуха.

Милка Чанак-Медић

ИСТРАЖИВАЊА СРЕДЊОВЕКОВНИХ ГРАДОВА

У времену од 26. до 28. фебруара 1979. године у Херцег Новом, у организацији Савеза археолошких друштава Југославије, Центра за истраживање старословенске културе у Прилепу и Завичајног музеја у Херцег Новом, а у оквиру програма рада Средњовековне секције Савеза, одржан је научни скуп на тему "Истраживања средњовековних градова". На овом скупу узело је учешћа око 80 археолога, конзерватора и историчара из читаве земље. Поднети су следећи реферати и саопштења: Ђурђе Бошковић, КА ДАЉЕМ ИСТРАЖИВАЊУ СРЕДЊОВЕКОВНИХ ГРАДОВА НА ТЛУ ЈУГОСЛАВИЈЕ; Мр Илија Пушић, СРЕДЊОВЕКОВНИ ХЕРЦЕГ НОВИ; Др Павле Мијовић, РЕЗУЛТАТИ НОВИХ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА У УЛЦИЈУ; Др Војислав Кораћ, ГРАДИНА У МАТИНИЋИМА КОД СПУША; Др Мирко Ковачевић, УТИЦАЈИ ПОМЕРАЊА ТЛА НА ФОРМИРАЊЕ ОДБРАМБЕНЕ АРХИТЕКТУРЕ НЕКИХ ПРИМОРСКИХ СРЕДЊОВЕКОВНИХ ГРАДОВА ЦРНЕ ГОРЕ; Др Јованка Калић, "КУЛА" У ИСТОРИЈИ СРПСКИХ СРЕДЊОВЕКОВНИХ ГРАДОВА; Др Марија Бајаловић - Хаџи-Пешић, НАЈСТАРИЈЕ ПРЕДСТАВЕ НАШИХ УТВРЂЕНИХ ГРАДОВА НА ЈЕДНОМ ЛИКОВНОМ ИЗВОРУ ИЗ XV ВЕКА; Др Марко Вего, ПРИЛОГ О СРЕДЊОВЕКОВНИМ ГРАДОВИМА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ; Др Иво Бојановски, НЕКА ИСКУСТВА У ПРОУЧАВАЊУ СРЕДЊОВЕКОВНИХ ГРАДОВА У БОСНИ; Бошко Бабић, ДРЖАВНО ПРАВНИ СПОМЕНИК СЛОВЕНСКОГ ПЛЕМЕНА БРСЈАКА У ПРИЛЕПУ; Др Томислав Марасовић, МОНОЦЕНТРИЧНИ И БИЦЕНТРИЧНИ СРЕДЊОВЕКОВНИ ГРАДОВИ У ДАЛМАЦИЈИ; Др Реља Новаковић, ПЕТРУС - ГРАД И ОБЛАСТ; Мр Димитрије Мадас, СОНДАЖНИ РАДОВИ НА ПЕТРУСУ, Мр Марко Поповић, КОМПЛЕКС ДВОРА ДЕСПОТА ЂУРЂА БРАНКОВИЋА У МАЛОМ ГРАДУ СМЕДЕРЕВСКЕ Тврђаве; Др Лаво Анђелић, УРБАНИСТИЧКА СТРУКТУРА ВИСОКОГ НАЈСТАРИЈЕГ СЕДИШТА БОСАНСКИХ ВЛАДАРА; Тихомир Главаш, ВИСОКИ - СТАРИ БОСАНСКИ ГРАД; Др Татјана Брегант, СТАРИ ГРАД НАД ЦЕЉЕМ; Слободан Ђорђевић, ДОСАДАШЊИ РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА АРХИТЕКТУРЕ НА УЖИЧКОМ ГРАДУ; Ранко Финдрик, УТВРЂЕЊА ПЕЊКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ; Часлав Јордовић, РЕЗУЛТАТИ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА НА СРЕДЊОВЕКОВНОМ ГРАДУ ГОЛУПЦУ; Мр Светлана Мојсиловић, ЕЛЕМЕНТИ ФОРТИФИКАЦИЈЕ МАНАСТИРА СРЕДЊОВЕКОВНЕ СРБИЈЕ; Мр Ђорђе Јанковић, ВИШЕСАВА КОД КЛАДОВА И Др Винко Шрибар - Др Вида Старе, РАЗВОЈ ПРОФАНЕ И КУЛТНЕ АРХИТЕКТУРЕ У УРБАНОМ НАСЕЉУ ОТОК ПРИ ДУБРАВИ - КАСНИЈЕ ФРЕИСИНШКИ GUTENWERTH.

Саопштења су такође поднели: Андреј Валич, Гордана Филиповска, Пецо Србиновски, Изет Ризванбеговић, Вељко Рапанић и Јованка Максимовић.

Општа је оцена да су поднети реферати и саопштења унели доста нове светлости у проблем настанка и ра-

звоја средњовековних градова. На овом скупу био је запажен допринос саопштења која су поднели конзерватори.

Радомир Станић

Међународни симпозијум КОНЗЕРВАЦИЈА ЗИДНИХ СЛИКА
(The Conservation of Wallpaintings)

Одјан је од 28.августа до 3.септембра у Енглеској, у дворцу Farnham и у колеџу св. Катарине у Оксфорду, као први састанак те врсте у овој земљи, тако да је побудио велико интересовање. У организацији је учествовало више енглеских институција (The Wallpaintings Sub-Committee of the Council for Places of Worship, The Cathedrals Advisory Committee for England, U.K. Committee of ICOMOS) у сарадњи са Међународним центром у Риму (ICCROM). Симпозијуму је присуствовало педесетак учесника из Велике Британије и преко тридесет учесника из 14 европских земаља (Белгије, Чехословачке, Данске, Финске, Француске, Италије, Југославије, Луксембурга, Источне и Западне Немачке, Норвешке, Румунике, Швајцарске и Шведске). Југословенски учесници били су Матјаж Вилер (Завод СР Словеније за споменишко вајство) и Михаило Вуњак (Народни музеј у Београду). У току дана учесници су, путујући аутобусима, обилазили цркве са зидним сликама, најчешће романским, већином по малим и забаченим селима, али и такве грандиозне грађевине као што су Винчестерска катедрала и Вестминстерска опатија, док су увече одржавана предавања и прикази радова у Енглеској и у иностранству. Михаило Вуњак, чије је учешће омогућио British Council, одржао је предавање са пројекцијом "Конзервација зидних слика у Југославији - Принципи, методе, проблеми", које је изазвало живо интересовање, нарочито зато што је било повезано са актуелним проблемима и дилемама у Енглеској.

Симпозијум је био изванредно интересантан и пун живих и корисних дискусија. Између осталог, он је чак и учесницима из Велике Британије открио неочекивана богатства у зидним сликама ове земље, већином слабо или никако конзервираним, а делом и непотпуно откривеним (прекреченим или премалтерисаним). Материјали са овог саветовања треба да буду објављени, ако се пронађу потребна замашна средства, до којих у садашњој оскудици ни Енглезима није лако доћи!

Михаило Вуњак

САВЕТОВАЊЕ О УЛОЗИ И ЗНАЧАЈУ ТУРИЗМА У БЕЗБЕДНОСТИ
И ДРУШТВЕНОЈ САМОЗАШТИТИ

Дана 20.децембра 1979. године у згради Извршног већа СР Србије, у Београду, одржано је радно саветовање на тему "Улога и значај туризма у безбедности и друштвеној самозаштити" које су организовали Туристички савез Србије и Комитет за туризам Извршног већа СР Србије.

На саветовању, на коме су узели учешћа представници службе заштите, било је, поред осталог, речи о непокретним културним добрима о њиховом месту у остваривању циљева безбедности и друштвене самозаштите, а у оквиру концепта туристичког развоја наше републике. Посебно је указано на чињеницу да најзначајнији споменици културе још увек нису у потпуности припремљени у погледу истраживања, заштите и презентације да би могли да остварују своју друштвену па и туристичку улогу. Том приликом је наглашено да је нужно да се заједничким снагама приступи решавању најважнијих питања као што је уређење споменика (инфраструктура), водичка служба, информативно-пропагандна делатност, обезбеђење споменичких вредности и сл.

IV КОНГРЕС САВЕЗА МУЗЕЈСКИХ ДРУШТАВА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Конгрес је одржан у Јајцу од 3. до 5.октобра 1979. године на тему "Заштита културних добара у рату и миру".

Овај скуп на коме је узело учешћа око 120 музеалаца и конзерватора као и других јавних и културних радника, отворио је председник Скупштине општине Јајце, После свечаног отварања одржана је пленарна седница, на којој је прочитано десет реферата, чији су аутори стручњаци из области музеологије. На истој седници одржана су два реферата на тему "Заштита музејских вредности од провала, препада и пожара" који су поднели стручњаци "Технозавода" из Загреба.

Другог дана Конгреса радило се по секцијама. Најсадржајнији рад одвијао се у музеолошкој секцији где је прочитано око 30 реферата, кореферата и саопштења.

Трећег дана организована је стручна екскурзија у којој су учесници Конгреса обишли неке значајније културно-историјске споменике Босне и Херцеговине.

Милорад Миљковић

ВЕСТИ И БЕЛЕШКЕ

СА КОНЗЕРВАТОРСКИХ РАДИЛИШТА

Гордана Јанковић

ТВРЂАВА РАМ - МОГУЋНОСТИ ЊЕНЕ ОБНОВЕ
И РЕВИТАЛИЗАЦИЈЕ

На стрмом обронку изнад саме обале Дунава, око 25 километара северо-источно од Пожаревца, налазе се остаци утврђења Рам (турски Ихрам, Храм). Рам је један од значајнијих споменика средњовековне фортификационе архитектуре, те је и сврстан у категорију споменика од великог значаја,

Први пут се Рам помиње почетком XII века, Међутим, његов данашњи изглед је дело обнове султана Бајазита II, из 1483. године,

Насеље Рам се развија око тврђаве, која још увек доминира овим живописним пределом. Остаци на терену говоре у прилог постојања подграђа на овом месту.

Утврђење је у хоризонталном плану готово правилне полигоналне основе трапезастог облика, на чијим се угловима налазе масивне куле, Одбрамбена концепци-

ја утврђења заснована је на употреби ватреног оружја, што одговара примени нове ратне технике у време његове обнове. Улаз у утврђење је кроз донжон кулу која је најјача и највиша. Ако се изузме кула II, која је у потпуности порушена, за остале куле се може рећи да су изузетно добро сачуване. У свакој кули постоје по три топовска отвора у етажу и очувани камини. Одбрамбени зидови су масивних дебљина, такође снабдевени са по једним топовским отвором,

Данашњи изглед утврђења Рам импресионира својом очуванашћу и изузетно добрим грађевинским стањем појединих делова. Материјални подаци које споменик пружа, степен очуваности у односу на потребне интервенције и његов првобитни изглед, као и могућности самог објекта, наводе конзерватора на размишљање о његовој обнови. Систематска археолошка и архитектонска истраживања би свакако допринела расветљавању хронологије настанка, историје и првобитног изгледа овог утврђења. Подаци на терену и данас видљиви, допуњени резултатима истраживања, били би основ за обнову овог утврђења. Већ сада је јасно да би се куле (осим куле II) могле потпуно обновити, као и нивои шетних стаза бедема.

Обнова архитектуре и комуникација намеће одмах и питање ревитализације споменика. Чини нам се да су ту могућности бројне, Формирање видиковца, лапидаријума, мањих повремених изложбених поставки (у сарадњи са музејом у Пожаревцу), простора за потребе омладине насеља Рам, летње позорнице, продаја публикација о самом споменику и споменичком наслеђу подунавског региона, итд. Све су то могућности садржаји који би овај споменик оживели.

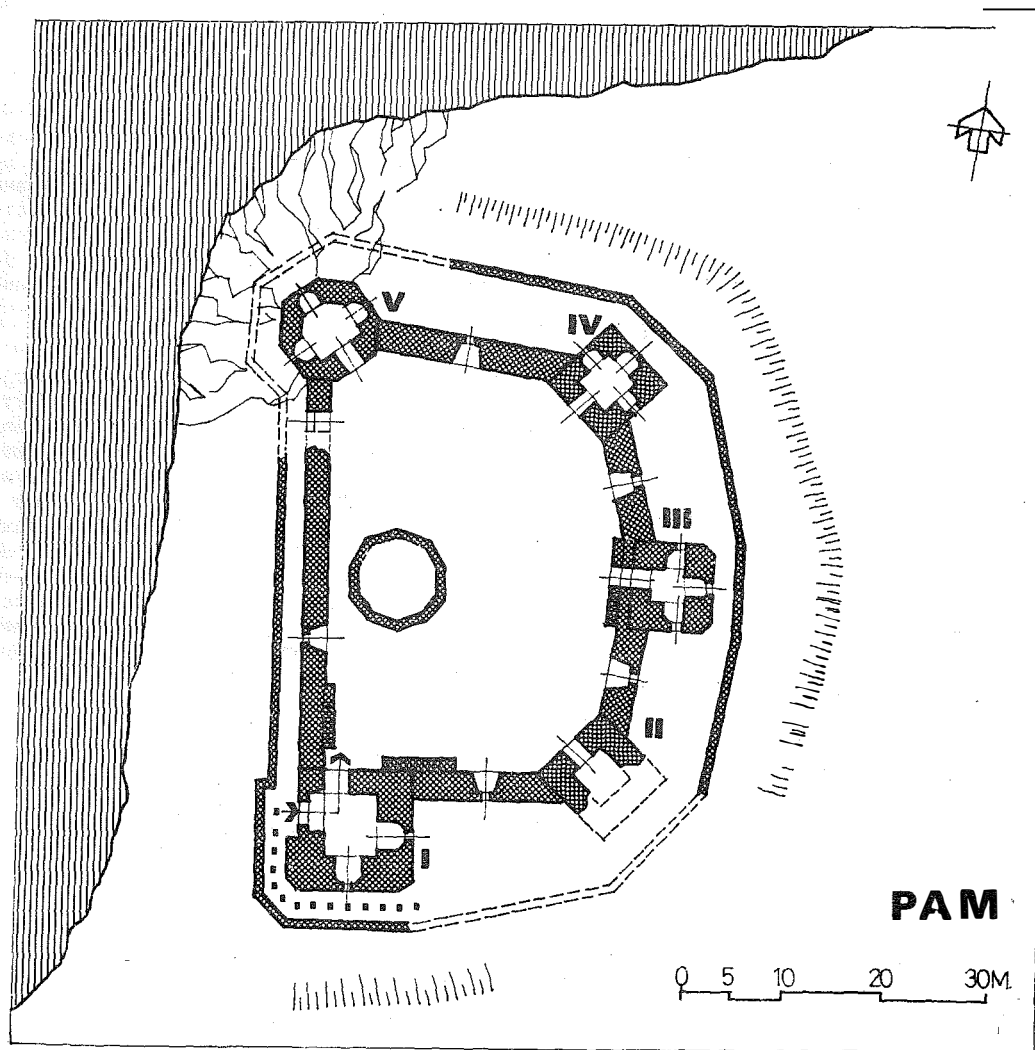
Микролокација утврђења и погодности околног терена пружају могућности за ревитализацију споменика у ширем смислу, што углавном није случај са нашим споменицима срењовековне фортификационе архитектуре. Тврђава се налази у самом насељу, што на

неки начин већ гарантује активност њеног укључивања у савремене токове средине. Микро-урбанистичким планирањем би се лако решили проблеми приступа споменику, како из села тако и са воде. Треба споменути и остатке каравансараја у непосредној близини тврђаве и античког каструма Ледерате, који у даљој перспективи могу бити значајни пунктови.

Конечно, Рам треба посматрати и у границама дунавског региона. Насеље је данас удаљено 17,5 километара од ђердапске магистрале, а налази се на самој обали Дунава. Тако погодне саобраћајне везе

несумњиво доприносе активнијем укључивању у туристичке итинерере. Интензивирање путничког речног саобраћаја, уз минималне интервенције, омогућило би долазак у Рам Дунавом, што би, свакако била посебна атракција.

Републички завод за заштиту споменика културе је током 1979. године започео рад на овом споменику. Сачињена је детаљна архитектонска документација о постојећем стању објекта, на основу које ће бити израђен предлог рестаурације и презентације овог споменика.

Зорица Златић

СТАРА ШКОЛА У КРАЉЕВУ

- Њене вредности и проблеми заштите и ревитализације -

За већину градова у унутрашњости Србије управо је у току израда урбанистичких планова њиховог даљег развоја и изградње. Питање очувања старих управних и школских здања, њиховог споја са потребама и укусом новог градитељства свакодневно тражи решење. Од једног до другог случаја готово редовно одабрани и одговорни представници града, урбанисти и стручњаци надлежних завода за заштиту споменика културе воде дуге разговоре пуне неспоразума, сукобљених интереса, једностраних, неусаглашених мишљења,

Ради се заправо о првим планским здањима која су половином прошлог века грађена у мањим и већим варошима Србије. Био је то крај хаотичном, неукусном и нерационалном градитељству, бар што се тиче управних, правосудних или школских здања. Био је то и скромни зачетак урбаног размишљања о коме нам сведоче први тргови, око којих су, пратећи токове градског живота, складно поређана нова репрезентативна здања.

Зграда старе школе у Краљеву, годинама у центру града празна и запуштена као да никоме више није потребна, стрпљиво одолева свим невољама које је сналазе и чека. Након дугих расправа одлучено је да јој се конзерваторско-рестаураторским захватима врати првобитни изглед, да добије нову функцију сходно данашњим потребама града.

На примеру овог објекта који је карактеристичан по својим архитектонским својствима, времену и начину настанка и судбини коју проживљава сагледавају се значај и вредности њему сродних здања за чије се очување, конзервацију и ревитализацију управо залажемо.

Зграда старе школе у Краљеву у ул. Војводе Степе бр. 1 поседује својства споменика културе и као таква стављена је под заштиту Закона решењем бр. 208, 1.VI 1971. године од стране Завода за заштиту споменика културе у Краљеву. Одлуком Скупштине СР Србије зграда је утврђена као непокретно културно добро од великог значаја.

На основу очуваних докумената који се односе на настанак овог објекта може се сагледати сва драматичност настојања једне мале варошке средине да се изиђе из стања заосталости и учмалости и да се крене ка прогресу, Сву перспективу свог развоја

Карановац је видео у изградњи ове грађевине и оснивању реалке или пољопривредне школе. За историју школства Србије стара школа у Краљеву је несумњиво драгоцену грађевину, као очувано сведочанство о једном времену и једном подухвату, који су имали прекретнички значај.

Будући да не располажемо документима из времена подизања школе, нити ближим подацима о њеном аутору и самој реализацији пројектног задатка, пратимо преписку у периоду између 1875. и 1880. године која углавном садржи молбе карановачке општине да јој се дозволи да у новосаграђеној школи отвори Реалку и Пољопривредну школу, или само средњи просветни завод ("било полугимназију, било гимназијску реалчицу").

Из једног од дописа тог периода који су упутили одборници карановачке општине министру просвете и црквених дела сазнајемо да је "Општина у 1873. години подигла велико школско здање за које је утрошила преко 6.000 дуката царских и које је за сада, може се сигурно рећи, после здања Велике школе у Београду највеће школско здање у Србији.

Коначно је 1879. године одобрено да се у новом здању у Карановцу отвори гимназијска реалка под условом да Општина набави сав школски материјал и сноси све трошкове за прву годину рада школе.

Старо школско здање у Краљеву подигнуто је у центру старог градског језгра, у непосредној близини цркве св. Тројице с почетка 19. века и управосаграђеног Окружног надлештва.

Подигнута према типском пројекту израђеном од старе Министарства грађевина, зграда је величином и функционалним захтевима одговорила путем извесних измена и прилагођавања. Сам положај објекта, на углу две важне саобраћајнице утицао је на делимично одступање од симетрије и решавању основе здања.

Композициону схему главне фасаде одликује мирно и хармонично организовано решење у духу позних одјека неокласцизма што су посредно још допирали до наших градитељских атељеа. Издужено зидно платно ритмовано је тек благо наглашеним, мада не и конструктивно оправданим средишним и бочним ризалитима. Не мењајући битно ритам и ток прозорских отвора и хоризонталних профилисаних венаца, издвајају се они тек благо назначеним пиластрима и декоративнијом обрадом површина око прозорских отвора, наглашавањем парапета, профилисаних слепих arkada и архитравних греда,

Забатно прочеље централног ризалита са улазним вратима добило је скромне декоративне елементе потребне његовој иначе репрезентативној намени. Плитким пиластрима што као четири вертикале пресецају миран ток бројних хоризонтала привидно је подухваћен тимпанон чије је поље декоративно украшено као и лажни капители нешто испод кровног венца.

Зидана од опеке, зграда има омалтерисане фасаде на којима је затим у малтеру имитирана декоративна оплата правилно сеченим каменим квадерицама само на доњем спрату.

Здање "нове карановачке школе" како је називано у време грађења или старе школе како је данас оронолу и напуштену зовемо, представља занимљиву, доследно и педантно реализовану градитељску идеју друге половине 19. века, управо карактеристично за наша схватања, потребе и укус малих варошица Србије тога времена. Бројна су школска здања настала под сличним условима и према типским пројектима конципираним у Министарству. То је време када у нашој средини још упоредо трају и преплићу се класицистичка и романтичарска струјања која у тежњи за постизањем монументалних здања, не налазећи у уметности 19. века нове инспирације спознаје излаз и право решење поновљањем појединих елемената преживелих архитектонских стилова.

И ма коликоеклектизам био присутан на здањима која се не инспиришу својим временом нити местом и традицијом његовог градитељства, занатски коректне, рационално и доследно грађене, мирне, чврсте, хармоничне целине каква је и школско здање у Краљеву, први су репрезентативни објекти малих српских вароши, чијим се планским смештањем у већ формирана градска језгра по први пут отпочиње реализовати и усмеравати урбана мисао нашег градитељства.

Сагледана преко својих историјских, архитектонских и културних вредности, зграда старе школе у Краљеву представља споменик, чији се даљи опстанак и живот може везати само за неку од савремених функција. Пошто више не служи првобитној намени, неопходно је пронаћи праве облике њеног укључивања у живот средине у којој се налази. Несрећна чињеница да садашње културне установе у Краљеву (Историјски архив и Народни музеј) немају одговара-

јући простор за нормалан рад, може у овом случају да представља срећну околност да се ова грађевина определи за смештај једне од ових институција. Не постоје никакви разлози који не би ишли у прилог овакве идеје, јер овај споменик и својом локацијом у центру града, и својом просторном концепцијом, и волуменом и капацитетом па и својим споменичким карактером нуди врло повећане могућности да се она оствари. Уз одговарајуће адаптације, а на бази адекватних конзерваторских интервенција за које је краљевачки Завод већ урадио пројекат, може се добити потпуно савремен и прикладан простор за рад Историјског архива, чије су смештајне прилике изузетно тешке.

Бранко Вујовић

РЕКОНСТРУКЦИЈА СПОМЕН-ЧЕСМЕ "ЦРКВЕНАЦ" У МЛАДЕНОВЦУ

Спомен-чесма "Црквенац" у Младеновцу, у Космајској улици, подигнута је после I светског рата у знак сећања на санитарне мисије шкотских жена које су неговале рањенике у Србији и њеног оснивача др Хелзе Инглис. Чесму су израдили војници Моравске дивизије I позива, под руковођењем капетана Б. Поповића. Архитектонски облик чесме има изразито меморијални карактер. Горњи део има облик свода који се ослања на зид и два стуба са предње стране. Изведена је у опеци, бетону, малтеру и мермеру. Величина чесме је 335 x 300 x 60 см.

С обзиром на то да је током времена дошло до знатног руинарања саме чесме, као и запуштања њене функције и деградације целог комплекса, Завод за заштиту споменика културе града Београда израдио је пројекат за извођење потребних конзерваторско-реставраторских радова (пројектант арх. Јосиф Магду) који обухвата реконструкцију целе чесме, обнову пластичних украса, радове на водоводу и уређењу парковских површина око чесме. У 1979. години извршени су следећи радови: демонтажа и реконструкција целе чесме са заменом дотрајалих и уништених делова (камених стубова, постамента, капитела, рељефних украса). Кров чесме покривен је бакром. Вредност радова износи 377.410,- динара.

Радмила Павићевић-Поповић

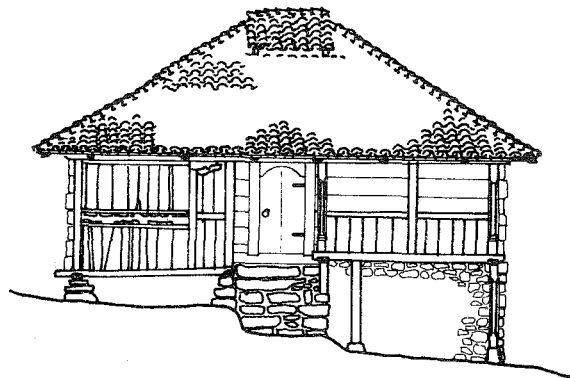
КУШИЋА ХАН У ИВАЊИЦИ У НОВОЈ ФУНКЦИЈИ

У време када је Ивањица припадала сјеничкој нахији до 1833. године, кроз њу је пролазио кириџијски пут који је спајао Пријепље и Сјеницу са Драгачевом и Чачком. На том значајном путу Ивањица је била одморна станица свим путницима који су после напорног пута преко Голије силазили у равницу. Више по литератури, него по сећању Ивањичана зна се да је Чавића хан био место за предах путника. Међутим, нигде се не помињу и други, по димензији мањи, али не мање значајни ханови, који су се налазили на изласку из Ивањице уз драгачевски пут, на растојањима од једног до два километра један од другог.

Када је Завод за заштиту споменика културе из Краљева 1973. године вршио евиденцију етнографских објеката на овом подручју, установио је да постоје три објекта која су некада била у функцији хана, али је само један - Кушића хан, могао бити заштићен, док су друга два била у рушевинама.

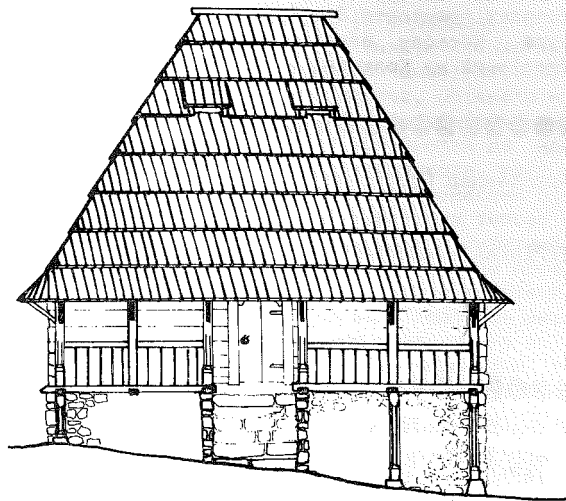
О Кушића хану, нека евентуална литература или архивска грађа није нам била доступна, а све податке до којих смо дошли, била су казивања власника и мештана, као и наши закључци које смо извукли из самог објекта који је стајао пред нама,

Породица Кушић, пореклом из Херцеговине, купила је овај хан од неког Турчина половином XIX века. Дали је објекат још неко време имао функцију хана - није могло бити утврђено, јер докле сећања допире, зграда је служила као кућа. Међутим, све до данашњег дана сачувао се назив - хан. Нико не каже да је то Кушића кућа, већ Кушића хан.

ИСТОЧНИ ИЗГЛЕД — ЗАТЕЧЕНО СТАЊЕ

Грађен је почетком XIX века, а припада типу старовлашке брвнаре. Постављен је уз сам пут на косом терену са подрумом испод собе зиданим од ломљеног камена. Дводелно приземље је од масивних талпи склопљених на "ћерт". Целом дужином источне фасаде постоји доклат ослоњен на три дрвена "дирека". Степеницама од каменних плоча улази се на доклат, а преко њега у "кућу". Кров је четвороводни покривен шиндром.

ИСТОЧНИ ИЗГЛЕД — РЕКОНСТРУКЦИЈА

Извесне измене на објекту које су током времена уследиле односе се на скраћивање крова, стављање ћерамиде уместо шиндре и затварање једног дела доклата. Објекат је већ тридесетак година служио као остава и био је веома дотрајао. У међувремену, док су у Заводу предузимане мере да се хан стави под заштиту и да се изврше конзерваторски радови, на њему, дошло је до проширења пута поред кога се он налазио. Како није било могуће да пут неком другом трасом заобиђе хан, он је морао бити измештен, јер је то био једини начин да се објекат сачува.

Променом локације Кушића хан је изгубио једну значајну компоненту споменичке вредности, то је амбијент. Ово се односи и на употребу нових материјала приликом реконструкције, као и стављањем опеке на под "куће" и калдрме у подруму. Међутим, потпуном реконструкцијом и враћањем првобитног изгледа и новом наменом хану се продужава живљење и остаје трајно сведочанство народног градитељства у овом крају.

Хан је измештен у парк који се налази у центру Ивањице. У непосредној близини парка постоји још неколико споменика културе, као што је мост, црква, Јеремића кућа (једна од најстаријих зграда) и споменик посвећен борцима НОР-а.

Самоуправна интересна заједница културе општине Ивањица, која је сада власник овог објекта у договору са Скупштином општине и Заводом у Краљеву, одлучила је да Кушића хан преда Туристичком савезу, који ће собу користити као пословни простор, а "кућу" и подрум као изложбене просторије.

Радови на измештању и реконструкцији хана завршени су у октобру месецу 1979. године средствима Републичке заједнице културе и Самоуправне интересне заједнице културе из Ивањице, по пројекту Марије Домазет архитекте Завода за заштиту споменика културе у Краљеву. Извођач радова био је Добривоје Радојевић из Краљева.

Александар Стојковић

ТЕРЕНСКА КОНЗЕРВАТОРСКА РАДИОНИЦА НА КАРАТАШУ

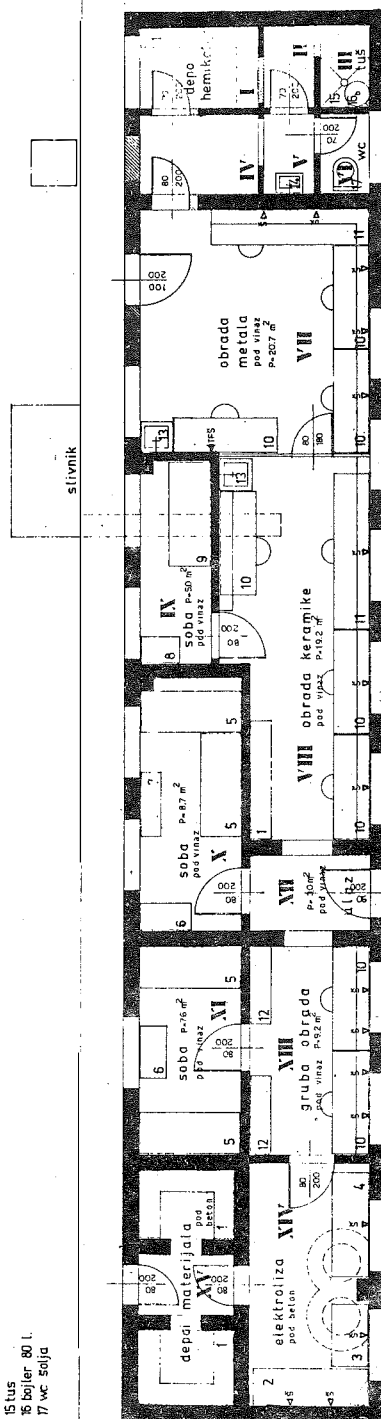
У оквиру пројекта археолошких истраживања БЕРДАП II предвиђено је да Лабораторија за конзервацију археолошких предмета Народног музеја преузме заштиту археолошког материјала са локалитета који ће се истраживати. Имајући ово у виду сарадници Лабораторије су одмах, још почетком 1979. године, израдили један елаборат са финансијским предрачунима трошкова конзервације за цео период трајања радова. Овим елаборатом предвиђено је опремање једне теренске конзерваторске радионице у којој би се изводили сви конзерваторски послови уз рад и стручно руковођење сарадника Лабораторије и рад једне екипе обучених млађих спољних сарадника. Како смо сазнали овај елаборат је проучен и у принципу усвојен од надлежних органа пројекта Бердап II.

На захтев Народног музеја, Скупштина општине Кладово је са пуно разумевања решила наш почетни и највећи проблем уступајући нам за горе наведене потребе зграду бивше кланице на Караташу. Одмах потом, маја 1979. године, конзерватори Народног музеја су прегледали зграду и том приликом је установљено да је дуже време стајала отворена и некоришћена, без врата, прозора и инсталација, и са доста других оштећења, али да је могуће поправити наведену зграду и адаптирати је у теренску конзерваторску лабораторију. Ангажован је спољни сарадник Б. Станковић који је израдио технички цртеж и опис постројењег стања.

На основу свега горе наведеног потписани је, уз консултовање осталих конзерватора Лабораторије, израдио идејни пројект поправке и адаптације зграде и опремање овако адаптиране зграде потребним

- 1 дрвене police шир. 40 см (рафови)
- 2 радни пult вис. 40 цм, шир. 70 см. (дрво, пvc)
- 3 јасто
- 4 кревети на спрат
- 5 гард. орман
- 6 сто
- 7 гард. орман
- 8 гард. орман
- 9 кревет
- 10 радни сто (дрво, пvc, кут. проф.)
- 11 јасто
- 12 кр. регал
- 13 шаблер 80/80 см
- 14 табла
- 15 тубус
- 16 бајтер 80 л.
- 17 wc сајда

КАРАТАШ
KLANICA
PROJEKT ADAPTACIJE ZA
KONZERVATORSKU LABORATORIJU
NARODNOG MUZEJA U BEOGRADU
RAZ. 1:50

лабораторијским прибором и средствима за рад. Спољни сарадник Б. Станковић је одмах затим израдио потребну техничку документацију на основу које су радови извођени. За извођење радова, у свему према поднетој документацији са описом потребних радова, ангажовано је предузеће ТИМОКГРАДЉА - Кладово које је одмах започело, јуна 1979. године, са поправком и адаптацијом зграде.

Опремање адаптиране зграде потребним инвентаром, прибором и средствима за рад планира се за 1980. годину када ће и ова теренска радионица почети са радом (како се планира).

Божидар Крстановић

НЕКА ЗАПАЖАЊА О ЗАШТИТИ ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА У ПОЉСКОЈ

Рад на заштити народног градитељства у НР Пољској оријентисан је у два правца: заштита руралних целина и градња етнопаркова. У заштићеној целини одређене су категорије заштите према значају појединих делова насеља. Зона строге заштите односи се на језгро насеља са тргом и уобичајеним објектима око њега. Ту је дозвољено пренети само по неки изузетно вредан објекат уколико постоји простор за њега и не ремети хармонију целине. Тиме језгро добија извесне карактеристике етнопарка у коме проблем ревитализације нестаје, јер се живот континуирано наставља. У зони делимичне заштите чува се елевација (плански изглед насеља са фронтима зграда, системом саобраћајница итд.), тако да се држава аутентичан изглед, али се ентеријер мења онолико колико је неопходно за укључивање у савремене животне токове. И на крају зона шире заштите са крајоликом. Ту спада периферија у којој је дозвољена градња са свим типичностима стила и у оквиру визуре насеља. Код мање вредних целина примењује се други степен заштите: заштита архитектонског изгледа и организације насеља, где се изузетно вредан појединачни објекат, на исти начин као у првом случају, преноси у центар насеља или откупљује за етнопарк. Тиме су проблеми неминовни код заштите појединачног споменика, као што су пропадање и намена; презентација је сведена на минимум, јер је његово третирање и опстанак у оквиру целине поједностављен.

Према карактеристикама насеља и околине предлаже се и намена, најчешће туристичка и културноисторијска.

Код етнопаркова уочљива су два супротна прилаза презентацији градитељског фонда. Обласни етнопарк Липовјец, на пример, замишљен је тако да представља предграђе оближњег утврђења и замка, који се налази на брду. Ту је примењена чисто парковска уређеност екстеријера и просторна концепција постављених објеката, а ентеријер је музејско-изложбени. У травом зазелењеној површини, без исказаних веза између појединих објеката, зграда изгледају као улицкани експонати.

И регионални етнопарк, као што је у Лублину, и поред свих постулата за што аутентичнији и животињи изглед, од смештаја у одговарајући амбијент, свеобухватности одредница сеоског насеља, објеката и инвентара, до оживљавања преко традиционалног начина привређивања, ипак није у могућности да нам оствари представу стварног сеоског живота, иако се у највећој могућој мери приближава. Пренесени објекти као најбољи представници одређених типова кућа и окућница, повезани у целину свим атрибутима једне руралне заједнице, задржавају извесне посебности у односу на целину чиме се губи и архитектонски и организациони ритам насеља. Тако добијена статичност појачана је и одбиром појединачно најбољих примерака на основу којих се, самим тим, тешко може осетити живљење ткива целине, те тако етнопарк представља идеализовану сеоску заједницу.

Бранко Вујовић

РЕСТАУРАЦИЈА ФОНТАНЕ "БУЋЕЊЕ" ИСПРЕД УМЕТНИЧКОГ ПАВИЈОНА "ЦВИЈЕТА ЗУЗОРИЋ"

Фонтана "Буђење", дело београдског вајара Драгомира Арамбашића из 1920. године, постављена је испред Уметничког павиљона "Цвијета Зузорић" после његове изградње 1930. године. У току другог светског рата цела композиција фонтане била је оштећена у великој мери, а поједини њени делови (бронзане фигуре голубова) уклоњени. После рата на месту фонтане остала је само главна скулптура (женски акт). У оквиру реконструкције Уметничког павиљона, пошто фонтана чини органску целину са архитектуром зграде и њеним амбијентом, припремљен је у Заводу за заштиту споменика културе града Београда посебан пројекат реконструкције фонтане "Буђење" (пројектант арх. Миљан Стевчић), по коме је изведен у 1979. години део предвиђених радова, док је други, завршни део планиран да се оконча у пролеће 1980. године. Радове изводи Каменорезачки погон Комуналног предузећа за погребне услуге из Београда под надзором грађ.техничара Миладина Стојановића. Укупна вредност радова износи 250.000.- динара.

Др ГОРДАНА БАБИЋ-ЂОРЂЕВИЋ, ванредном професору Филозофског факултета из Београда, додељена је ХЕДЕРОВА НАГРАДА, која ће јој бити свечано уручена у Бечу маја месеца 1980. године.

ПРИЗНАЊА

Др МИЛКА ЧАНАК-МЕДИЋ
ДОБИТНИК ОКТОБАРСКЕ НАГРАДЕ ГРАДА БЕОГРАДА

РАДОМИРУ СТАНИЋУ, садашњем помоћнику директора Републичког завода за заштиту споменика културе, Самоуправна интересна заједница културе општине Краљево доделила је специјално признање за дугогодишњи успешан рад на заштити споменика културе и за активно учешће у друштвеном и културном животу краљевачког региона.

Заштита споменика културе последњих година улази у круг културних и научних делатности које ипак не заобилазе друштвена признања, као што је то некада било. Сама чињеница да се конзерваторска делатност својим резултатима наметнула друштву и да изузетна остварења никога не остављају равнодушним, охрабрује и подстиче на нова прегнућа. Као доказ да стваралачки чин конзерваторства постиже друштвену афирмацију и да истрајни рад на заштити споменика културе постаје саставни део наших укупних достигнућа, може послужити пријатно сазнање да је још један наш истакнути конзерватор добитник веома значајног признања - Октобарске награде града Београда.

У НЕКОЛИКО РЕДОВА

На предлог Извршног одбора Друштва конзерватора Србије и Радничког савета Републичког завода за заштиту споменика културе, жири Скупштине града Београда доделио је Др Милки Чанак-Медић, конзерватору-саветнику Републичког завода за заштиту споменика културе из Београда, Октобарску награду града Београда за 1979. годину, за изванредне резултате на истраживању, научном проучавању и конзервацији Гамзиграда, који су презентовани у њеној монографској студији ГАМЗИГРАД - КАСНО АНТИЧКА ПАЛАТА. У образложењу Одлуке о додељивању Октобарске награде, између осталог се каже:

СТАРИ РАС СА СОПОЋАНИМА - споменичка целина коју сачињавају Градина, Петрова црква, манастир Ђурђеви Ступови, манастир Сопоћани и споменици Новог Пазара, ушла је у Списак светске културне баштине УНЕСКО-а на основу Међународне конвенције о светској културној и природној баштини, чији је потписник наша земља.

"... Дело "Гамзиград" представља врло обимну и саждржајно врло комплексну научну студију, не само о уско стручном тумачењу карактера ове касноантичке императорске резиденције у близини Зајечара, већ и о природним и друштвеним приликама тога доба. Ова археолошко-архитектонска и урбанистичка студија реализована је строго научно и пуна је нових, драгоцених података и интерпретација о развоју Гамзиграда кроз неколико векова. Због тога, студија "Гамзиград" непосредно доприноси обogaћивању фонда научних сазнања, првенствено у области археологије, архитектуре и урбанизма."

Поред Старог Раса са Сопоћанима у Списак светске културне и природне баштине ушли су још: Дубровник, Сплит са Диоклецијановом палатом, Охрид (као природна животна средина) и Плитвичка језера, што представља велико признање не само нашој конзерваторској служби, већ читавој нашој друштвеној заједници. Културна добра уписана у Списак светске културне и природне баштине стижу посебан статус који им омогућава свестранију заштиту ангажовањем средстава из међународних фондова, али који, истовремено, јако поострава критеријуме у заштити и коришћењу ових добара.

III састанак НАУКА И КОНЗЕРВАЦИЈА КУЛТУРНИХ ДОБАРА (La Scienza e la Conservazione dei Beni Culturali) Одржан је у Венецији од 1. до 3. марта 1979. године, у организацији Универзитета у Венецији, у присуству великог броја домаћих и неколико страних учесника. Из Југославије састанку је присуствовао Михајло Вуџак, на позив и о трешку организатора. На састанку је било преко тридесет саопштења, сва сем једног италијанских стручњака, из разних области испитивања и заштите културних добара (дијагноза, интервенција, улога историчара уметности, пројекти, финансирање, правна питања итд.). Учесници су обишли и радилиште у цркви св. Марка. Предимензионисани програм састанка није, нажалост, дозволио опширније дискусије, али је ипак било могуће успоставити корисне контакте међу стручњацима заинтересованим за поједине теме,

КОРДИНАЦИЈА МЕТОДОЛОГИЈЕ ИСТРАЖИВАЊА ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА је била тема II састанка ИНИЦИЈАТИВНОГ ОДБОРА ЗА ОСНИВАЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ КОЛЕГИЈУМА ЗА ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ

Усвојене су теме којима ће будући састанци Колегијума бити посвећени и изабрана радна група која ће припремити све у вези са њиховом обрадом (проф. В. Петковић, др Ј. Марасовић, др М. Чанак-Медић, мр В. Беденко, дипл.инг. С. Вученовић). Усвојене су теме:

1. УНАПРЕЂЕЊЕ МЕТОДЕ ДИРЕКТНОГ СНИМАЊА ЗА ПОТРЕБЕ РАДА НА ГРАДИТЕЉСКОМ НАСЛЕЂУ
 - Подтеме:
 - НАЧИН ПРИКАЗИВАЊА И ОЗНАЧАВАЊА
 - САДРЖАЈ ЕЛАБОРАТА СНИМАКА У ГРАДИТЕЉСКОМ НАСЛЕЂУ
2. УНАПРЕЂЕЊЕ ИЗРАДЕ ПЕРСПЕКТИВНИХ ПРИКАЗА У РЕКТИФИКАЦИЈАМА СТАРИХ ЦРТЕЖА
3. МЕТОДОЛОГИЈА ОБРАДЕ ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА
4. КОНСТРУКЦИЈА
 - а) ИСТРАЖИВАЊЕ УТИЦАЈА РАЗВОЈА КОНСТРУКЦИЈА НА РАЗВОЈ ОБЛИКА У ГРАДИТЕЉСКОМ НАСЛЕЂУ
 - б) УЧВРШЋИВАЊЕ ХИСТОРИЈСКИХ ГРАЂЕВИНА
5. ВАЛОРИЗАЦИЈА ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА

Дана 20. новембра 1979. године у Такову је одржан састанак Иницијативног одбора за уређење просторног меморијалног и природног комплекса у Такову, где је априла месеца 1815. године донета одлука о подизању другог српског устанка. Састанку су присуствовали: Драгомир Милојевић, председник Репуб-

личке конференције ССРН, Филип Матић, потпредседник РК ССРН, Драган Ћировић, председник Међуопштинске регионалне заједнице у Краљеву, М. Штављанин, председник Регионалне међуопштинске конференције ССРН, представници свих друштвено-политичких организација Скупштине општине Горњи Милановац и др.

Друг Драгомир Милојевић и друг Филип Матић, заједно са општинским и регионалним руководиоцима и представницима Републичког завода за заштиту споменика културе и краљевачког Завода за заштиту споменика културе посетили су Брдо мира у Горњем Милановцу, цркву брвнару у Такову и споменик посвећен таковском устанку, Другови Милојевић и Матић су се веома интересовали о мерама које се предузимају у циљу заштите споменика које су посетили.

ИЗЛОЖБА "СРЕДЊОВЕКОВНИ СТАЛАЋИ" отворена је у организацији Завода за заштиту споменика културе из Краљева, Народног музеја из Крушевца, Археолошког института из Београда и Завода за заштиту споменика културе из Ниша, у Нишу, у просторијама адаптиране цамије у нишкој тврђави, у мају месецу 1979. године. На овој изложби, коју је отворио Радомир Станић, помоћник директора Републичког завода за заштиту споменика културе, приказани су резултати вишегодишних радова на истраживању и заштити овог средњовековног споменичког комплекса.

ИЛИНКА МИЋИЋ, заменик републичког секретара за културу и ВАСИЛИЈЕ ТАПУШКОВИЋ, заменик секретара Републичке заједнице културе обишли су током лета 1979. године неколико споменика културе на којима се изводе обимнији конзерваторско-рестаураторски радови. Заједно са директором Републичког завода другом Јованом Секулићем, они су, дана 14. и 15. августа, са посебним интересовањем разгледали токове конзерваторских радова на живопису манастира Бање код Прибоја и на архитектури манастира Милешеве.

БОЖИДАР МАНИЋ, републички секретар за културу заједно са Јованом Секулићем, директором Републичког завода и др Владимиром Кондићем, директором Народног музеја из Београда посетио је 30. јуна 1979. године Лепенски Вир. Том приликом вођен је разговор о мерама које треба предузети у циљу потпуније заштите и презентације овог изузетно значајног локалитета.

ДЕЛЕГАЦИЈА СР СРБИЈЕ у саставу Божидар Манић, ре-публички секретар за културу, Јован Секулић, директор Републичког завода за заштиту споменика културе и др Владимир Кондић, директор Народног музеја из Београда, посетила је, од 31. јануара до 2. фебруара 1979. године, Социјалистичку Републику Бугарску. Делегација је водила разговоре са званичним представницима културних установа ове суседне земље око унапређивања културне сарадње, а посебно у области музеологије и заштите културних добара. Чланови делегације посетили су неколико значајних споменика културе.

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА ЗАЈЕДНИЦА СРБИЈЕ образовала је ОДБОР ЗА ЗАШТИТУ КУЛТУРНИХ ДОБАРА, за чијег је председника именован Радомир Станић, помоћник директора Републичког завода за заштиту споменика културе, Одбор сачињавају представници друштвено-политичких организација, стручних удружења, заједница организација заштите, појединих културних и научних установа као и представници регионалних културно-просветних заједница. Задатак овог друштвено-стручног тела јесте да допринесе друштвеној афирмацији заштите културних добара и да подстиче и изналази могућности за ефикаснију заштиту и укључивање у свакодневни живот значајнијих културно-историјских споменика и њихових целина.

МИЛАН ДРАГОВИЋ, подпредседник Извршног већа СР Србије и ИЛИНКА МИЋИЋ, заменик републичког секретара за културу, обишли су крајем августа месеца Лепенски Вир, Караташ и Гамзиград.

Арх. СЛОБОДАН ЂОРЂЕВИЋ, архитекта-конзерватор Завода за заштиту споменика културе у Краљеву изабран је за директора ове установе.

Др ГОРДАНА БАБИЋ-ЂОРЂЕВИЋ, доскорашњи секретар Хиландарског одбора Српске академије наука и уметности, изабрана је за ванредног професора Филозофског факултета у Београду у Одељењу за историју уметности на Катедри српска средњовековна уметност. После избора одржала је приступно предавање на тему Портрет и икона у византијском и српском средњовековном сликарству, коме су присуствовали наставници на Одељењу за историју уметности, конзерватори и други истраживачи наше културне баштине као и већи број студената историје уметности.

Др БОЈАНА РАДОЈКОВИЋ, историчар уметности, изабрана је за директора Музеја примењених уметности у Београду, Ранији директор ове установе др Гојко Суботић изабран је за вишег научног сарадника Византолошког института Српске академије наука и уметности.

Мр СВЕЛАНА МОЈСИЛОВИЋ, самостални сарадник Републичког завода за заштиту споменика културе, одржала је 9. априла 1979. године на Коларчевом универзитету предавање на тему: УТВРЂЕНИ МАНАСТИРСКИ КОМПЛЕКСИ У СРБИЈИ.

Арх. СЛОДОБАН ЂОРЂЕВИЋ, директор Завода за заштиту споменика културе из Краљева одржао је 26. марта 1979. године на Коларчевом универзитету предавање на тему: МАГЛИЧ - КОЗНИК - УЖИЦЕ.

Арх. МОМЧИЛО МИТРОВИЋ, доскорашњи конзерватор-саветник Завода за заштиту споменика културе града Београда, изабран је за секретара Заједнице завода за заштиту споменика културе. Дужност секретара преузео је 1. септембра 1979. године.

СТРУЧНА УСАВРШАВАЊА

Радојка Зарић

МЕЂУНАРОДНА КУЛТУРНА САРАДЊА
РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА У 1979. ГОДИНИ

У току 1979. године сарадња Републичког завода за заштиту споменика културе са иностраним институцијама за заштиту уметничке баштине обухватила је:

а) размену стручњака и б) утврђивање стања споменика српског порекла који се налазе у иностранству.

Циљ програма размене наших стручњака био је упознавање организације рада познатих европских служ-

би за заштиту уметничке баштине као и метода које примењују у конзервацији и документацији уметничких дела и других вредности. Сличан програм имали су и наши гости-конзерватори те је током двонедељних боравака омогућено обострано упознавање на плану организације рада и примене метода заштите. Иако кратке, овакве размене су веома корисне као могућности за упознавање споменичког блага и као прилика за размену искустава у његовој заштити. Шест стручњака из СССР-а, Пољске и Белгије и исти број наших колега користили су у 1979. години могућности размене, као прилику да се упознају или прошире своја знања о неким проблемима заштите уметничке баштине.

Размену између СФРЈ и СССР користили су Наталија Подвигина, археолог и Николај Кисељев, историчар уметности, сарадници Свесавезног научно-истраживачког института за рестаурацију (ВНИИР) из Москве и сликари-конзерватори Републичког завода за заштиту споменика културе: Рајко Сикимић и Звонимир Зековић. Археолог по струци, Наталија Подвигина интересовала се, првенствено, за методе који се примењују код нас у конзервацији и презентацији покретних и непокретних археолошких културних добара, па јој је омогућен обилазак музеја, лабораторија за конзервацију покретних културних добара, најзначајнијих споменика културе и археолошких локалитета у нашој Републици и у Црној Гори, док је историчар уметности Николај Кисељев консултовао старе књиге у наших библиотекама тражећи, у изворима, податке о средњовековним сликарским техникама.

Наши сликари конзерватори су, у циљу проучавања метода и принципа заштите икона, зидних слика и могућности консултовања старих сликарских приручника, током боравка у СССР-у упознали рад ВНИИР-а, његових одељења за конзервацију и рестаурацију, као и радионица за рестаурацију у низу других установа заштите уметничких дела, обишли низ познатих споменичких комплекса на којима се одвијају заштитни радови, и у познатим совјетским библиотекама били у могућности да консултују старе сликарске приручнике. Сличност уметничке баштине код нас и у Совјетском савезу и убудуће ће бити погодна тле за размену искустава у њеној заштити.

Радионица за конзервацију споменика културе из Варшаве (ПКЗ) је центар познат у свету по методама рестаурације и документације споменичког блага Пољске. Републички завод је и раније сарађивао са овом истакнутом институцијом. Ове године су архитекта Гордана Јанковић и етнолог Божидар Крстановић били у прилици да упознају организацију рада у ПКЗ-у, и методе које примењује на санацији и рестаурацији споменика, као и процес преношења објеката из природне средине у етнопарк, те стварања документације која прати такве захвате.

Стручњаци ПКЗ-а: Elżbieta Piasecka, инжењер и Mięcisław Pracute - историчар уметности су у нашој средини упознали методологију истраживачких и кон-

зерваторско-рестаураторских радова на низу објеката у Србији. Интересујући се и за заштиту и презентацију старих градских језгара обишли су сарајевску Башчаршију.

Служба заштите споменика културе у Југославији још од послератних година имала је честе контакте и драгоцену размену искустава са стручњацима Краљевског института за уметничко наслеђе из Брисла. Многи наши стручњаци конзерватори били су на специјализацији у овом познатом светском центру заштите културне баштине, и тамо стечена искуства примењивали на заштиту наших културних добара. Осим најсавременијих метода које примењује у конзервацији и рестаурацији уметничких дела, Краљевски институт ствара изузетну документацију о споменицима, систематизује је и омогућава њено јавно коришћење. Историчари уметности, млађи сарадници на пословима документације у Републичком заводу за заштиту споменика културе и Заводу за заштиту споменика културе у Краљеву - Радојка Зарић и Зорица Златић, су користиле ове године размену са Белгијом, са задатком да се управо у овој реномираној установи упознају са методама стварања, чувања и систематизације документације о културним добрима. Током посете Белгији оне су стекле увид у систем заштите споменика и посетиле велике музеје и споменике Белгије, а сарадници Краљевског института, стручњаци за заштиту камена, Pierrick de Hénau и Michel Dupas боравили су у нашој Републици са жељом да стекну увид у методе и средства које примењују наши конзерватори на заштити објекта од камена. Белгијским стручњацима је омогућено да упознају низ објеката и разговарају са конзерваторима који се баве санацијом објеката од камена, што је било довољно да се стекне слика о проблемима који се постављају и методама које се примењују у заштити таквих објеката.

У оквиру програма културно-просветне сарадње између СФРЈ и Грчке и договора са грчком службом заштите, Завод је наставио извођење конзерваторских радова у манастиру Хиландару. У манастирској трпезарији вршене су: конзерваторске интервенције на живопису из XVII века који је радио Георгије Митрофановић; консолидација поткљобучених површина живописа на источном зиду; чишћење наслага чађи. У капели св. Ђорђа откривено је нових 5 м² живописа. Ради се такође на преуређењу старе манастирске житнице за музеј материјалне културе, реконструирале се стари и уводи нови водовод. У извођењу радова од стране Завода учествовали су: Бранислав Живковић, Рајко Сикимић и Радоман Гашић, сликари-конзерватори, а са стране грчке службе: Fotis Zahariu, Sotir, Johanis Vasilotos i Lefteris Kotsenos.

Републички завод се стара и о споменицима српског порекла који се налазе у иностранству. Током 1979. године стручне екипе Завода су обишле неке суседне земље у циљу прикупљања података о споменицима од значаја за изучавање културе и историје српског

народа. Мирјана Шакота, историчар уметности, Иван Костић, архитекта и Радомир Живковић, ВКВ фотограф, Обишли су низ српских споменика у Румунији, снимили стање очуваности, припремили документацију, што ће послужити као основ за израду Програма заштите споменичког фонда српског порекла у Румунији.

Бранислав Живковић, сликар-конзерватор Републичког завода и чланови "Сентандрејског одбора" САНУ, имали су стручне консултације са представницима мађарске службе заштите споменика културе ради: утврђивања метода чишћења и презентације иконостаса у Саборној цркви у Сент Андреји, прегледа извршених радова на иконостасима и договора о радовима на живопису српских цркава у Грабовцу и Српском Ковину.

Бројна гробља и спомен-костурнице српских ратника разасуте су у многим земљама Европе и Африке. Миодраг Соколовић, историчар и Иван Путић, виши техничар, су у Аустрији и Чехословачкој обишли низ гробаља српских ратника и припремили документацију о њима,

У настојању да својим стручњацима омогући усавршавање и да прати најновија достигнућа на пољу заштите културне баштине, Републички завод за заштиту споменика културе ће и даље наставити сарадњу са познатим светским центрима конзервације, као што ће настојати да у оквиру добрих односа са службама заштите споменика суседних земаља води бригу о споменицима српског порекла од значаја за културну историју нашег народа.

АРХИТЕКТИ РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ били су на студијском путовању у Великој Британији са колегама из Покрајинског завода за заштиту споменика културе Војводине, организаторима овог пута. Као гости Директората за заштиту споменика културе Велике Британије обишли су неколика већа конзерваторска радилишта (Лондонску тврђаву и тврђаву у Доверу, Кентенберијску опатију и музеј под ведрим небом у Велсу) и најзначајније конзерваторске радионице и атељеа у Лондону. Упознати су са организацијом целокупне службе заштите споменика културе, затим са функционисањем једног од најсавременијих музеја (Лондонског музеја) и организацијом новоосноване службе пропаганде споменика. Полазећи од становишта да се успешна заштита споменика може остварити само уз високу свест о њиховој вредности и значају, Директорат за заштиту споменичког наслеђа је образовао посебну службу за пропаганду споменика која то остварује већ пуне две године.

ПОДРУЖНИЦА ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ ИЗ КРАЉЕВА организовала је за своје чланове, у пролеће 1979. године стручну екскурзију у Цариград. Чланови подружнице обишли су све најважније споменике некадашње престонице Византијског царства.

Милорад Медић

ПРВА ГЕНЕРАЦИЈА СЛИКАРА РЕСТАУРАТОРА УСПЕШНО ЈЕ ЗАВРШИЛА СТУДИЈЕ

Редовна настава за студенте Факултета примењених уметности уписане у Атеље за конзервацију на Катедри за сликарство отпочела је у понедељак, 27. фебруара 1978. године, како је то најављено у првом броју Гласника.

Прва генерација студената
СТАНКОВИЋ Зоран
СТАНОЈЕВИЋ Драган и
ЦВЕТКОВИЋ Предраг
успешно је завршила студије 31. маја 1979. године.

Студенти друге генерације (Калеч Жени, Мандић Бранислава и Лаваца Бранко) вредно прате наставу последњег семестра и завршиће студије у мају ове године. Наставу истовремено прате и студенти уписани на IV. годину студија на почетку ове школске године (Маговчевић Драгана, Милић Гордана и Савић Светлана).

Практични део наставе која се односи на изучавање метода конзервације зидних слика и мозаика и која траје два семестра, изводи се у просторијама Атељеа за рестаурацију слика у Галерији фресака, а део наставе која се односи на изучавање метода конзервације слика на платну и слика на дрвету и која такође траје два семестра, изводи се у просторијама Атељеа за рестаурацију слика Народног музеја у згради на Тргу Републике.

Сви су студенти још обавезни на учешће у извођењу програма наставе на летњој пракси у трајању од два месеца. Ова је пракса засад организована на два конзерваторска радилишта: у цркви св. Николе у Јежевици код Чачка - за зидне слике и на касноантичком локалитету Гамзиград код Зајечара - за мозаике.

Од 18. фебруара 1980. године почиње обавезни део практичне наставе за кандидате последипломских студија (Карановић Родољуб, Димитријевић Нада, Талијан Србољуб и Пантић Јован).

РАДИВОЈЕ ЉУБИНКОВИЋ

1910 - 1979

Ако је међу нашим конзерваторима било личности које су у својим врлинама имале као најистакнутију црту креативни занос и жар истинског истраживача, онда је то, несумњиво, био Радивоје Љубинковић. Он је спадао у онај сој ретких и драгоцених људи племенитих сањалица који су читаву своју научну активност заснивали на правом и изворном надахнућу, на киптећој осетљивости духа и бескрајном сензибилитету који је испуњавао њихово биће. Он је био изузетан међу свим нашим прегаоцима по оним неодољивим унутрашњим вибрацијама благородног и човекољубивог духа и карактера, које су га чиниле вазда узнемиреним и радозналим и које су га везивале за велике и несвакидашње подухвате како у истраживањима наше средњовековне уметности, тако и у утемељавању наше модерне службе заштите.

Поседовао је магијску моћ да анимира младе сараднике, да их са лакоћом уводи у свет заштите и проучавања нашег културног наслеђа, а посебност и смисао да их усмери према правим задацима били су његове лепе и непревазиђене одлике. Ерудита, сјајни зналац и осетљиви тумач наших уметничких споменика, пружио је изванредан допринос њиховом научном осмишљавању, Ослонце за своје велике конзерваторске замисли и подухвате, које је остварио као први директор Савезног института за заштиту споменика културе, тражио је и проналазио у продубљеном и врсном научном познавању наше средњовековне културне баштине, у одличној и свестраној обавештености о најсавременијим методолошким организационим основама стручног и научног рада у свету и у оригиналном и инвентивном приступу и сагледавању будућих токова у нашем конзерваторству, које је, такође, сам снажно покренуо.

Отпочињући своју пионирску мисију у оснивању послератне службе заштите у Југославији, он је већ од краја 1944. године у Националном комитету ослобођења Југославије уграђивао свој удео на реституцији културних добара из иностранства, на васпостављању музејске службе и на оснивању првих јединица заштите. Као један од главних учесника у изради већ историјског документа - Одлуке о заштити културних старина 1945. године убележио је трајно своје име у животопис правног уређења наше конзерваторске делатности.

Служба заштите наше земље имала је среће што је свој почетак заснивала не само на свестраној стваралачкој активности Радивоја Љубинковића, него што је са поузданошћу могла да рачуна на сигурност свог усмерења, јер је захваљујући ширини видика, визионарству и аутентичним неимарским својствима овог пионира, утемељена и концептована зналачки и умно,

Мало је делатности код нас које су већ на почетку, у најтежим друштвеним и економским условима, имале тако сјајан замах, као што је конзерваторство. Оснивање Савезног института на чијем је челу, како се показало, налазила права личност, отпочела је једна свестрана школа теоретског уобличавања савремене конзерваторске мисли и практичног деловања на споменицима, који су постојали "огледна и узорна радилишта" не само за њихову заштиту, већ и велика школа младих и радозналих сарадника. Сви се још добро сећамо шта је у нашој струци значила св. Софија у Охриду, непоновљиви и вишеструко значајан подухват кроз који су се стварали нови конзерватори. Многи пројекти које је он засновао и остварио,

велики број споменика на којима је радио као организатор или непосредни истраживач (Липљан, Петрова црква у Бијелом Пољу, Ново Брдо, Прокупље, Темска, Нишка тврђава, Липовац, Станичење, Љубостиња и др.), објављене књиге, студије и расправе да нас сведоче да смо у њему имали незамењивог и великог баштинара, луцидног мислиоца наше струке, научника ретке обдарености и учености и човека дивних особина, несаломљиве енергије и неугасиве љубави.

Као научник и истраживач уметничких споменика, Љубинковић је био колико драгоцен, толико и самостојна личност. Сви који смо га знали и поштовали, дивили смо се његовом познавању наше уметничке баштине. Они који су имали с њиме сарадничке односе и блиске контакте, могли су да се увере у којој мери је било раскошно његово знање и познавање управо оних најсуптилнијих питања из области иконографије уметничких дела, њихове атрибуције, а нарочито са подручја односа епископалних седишта и уметничког стваралаштва. С каквом је само пажњом, несребично и ненаметљиво, саопштавао та своја са знања кроз дијалоге које је присно и колегијално успостављао са свима онима који су испољавали интересовање за проблематику којом се бавио, Неретко смо се при том питали: зашто макар део од тога што

је знао и открио није обелодањивао у публикацијама код нас и у свету, које су му издашно нудиле сарадњу, Иако је, мора се рећи, релативно доста објавио, а све што је публиковао готово да има антологијску вредност, остаје за многе од нас, који смо га добро знали и сарађивали, помало загонетно зашто није више писао. Разумевали смо, ипак, једну његову изразиту и потпуно индивидуалну црту строге и неумољиве научне критичности и консеквентности. По тој својој особености он је био међу својим колегама изузетак: никада ништа није хтео да публикује док не постане потпуно сигуран, док не дефинише сва питања и док не истражи и провери све чињенице, везане за тему или питање које је обрађивао. Знајући то, још више смо га ценили.

Оставио је за собом вишезначно дело и светле успомене. Био је човек огромних заслуга. Ми који смо доживљавали незаборавне и пријатне тренутке узбуђења при откривању споменика у чије нас је тајне тако супериорно водио, много му више дугујемо од трајног сећања, топле захвалности и снажног осећања празнине што више није међу нама.

Радомир Станић
Арх. Момчило Митровић

ЗДРАВКО БЛАЖИЋ

1917 - 1979

Када је пре две године уручена награда Друштва конзерватора Србије сликару и рестауратору Здравку Блажићу сви који Здравка нису од раније познавали могли су да сазнају, а његови познаници да се подсетe, колико је био огроман његов допринос очувању сликарског наслеђа.

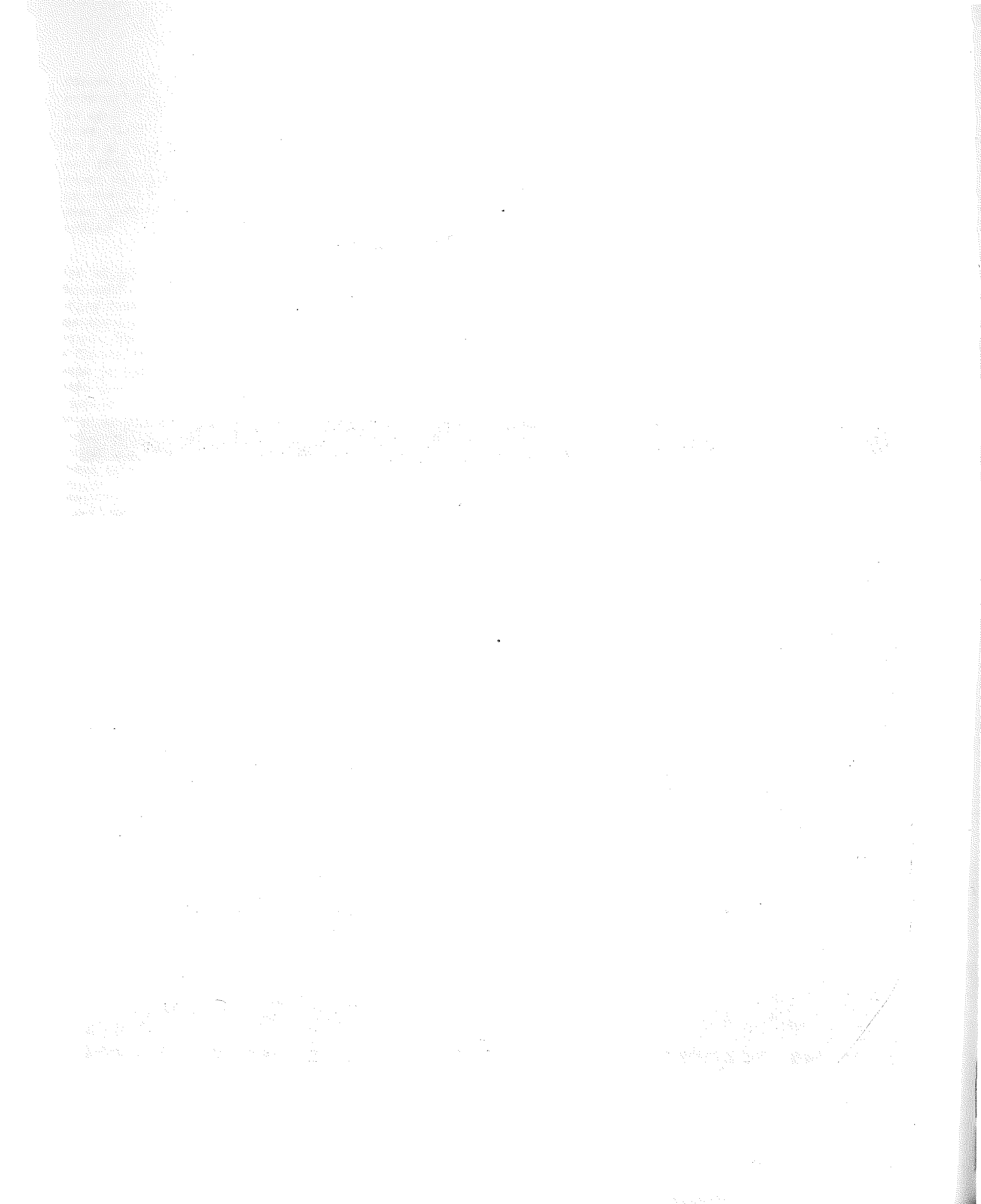
Блажић Здравко, Јованов, сликар, рођен је 2. маја 1917. године у Старом Бечеју. Дипломирао је 1936. на Школи за византијску уметност у Раковици крај Београда. После ослобођења, на Академији за ликовне уметности у Прагу, стекао је звање академског сликара-конзерватора. Поред сликарства главна окупација му је била конзервација фресака и икона. Отпочео је сликарско-конзерваторске радове на цркви св. Софије у Охриду, на једном од највећих југословенских радилишта те врсте, где су се по први пут примениле врло сложене, а једновремено и сасвим савремене методе у чишћењу, скидању и презентовању зидних слика. После тога је остварио значајније радове: на Богородици Перивлепти у Охриду, на цркви у Кучевишту, Водочи, Ваљуси, на цркви св. Ђорђа у Курбинову. Од 1959. године радио је у Београду где је организовао прво сликарско-конзерваторски атеље у Народном музеју, а потом у Музеју савремене уметности.

До краја живота Здравко Блажић је остао и активан сликар. Излагао је прво на заједничким изложбама македонских ликовних уметника, а доцније и самостално у Београду и Скопљу.

Објавио је неколико значајних књига: Конзервација охридских икона и нове констатације (1957.) и Техника и конзервација наше фреске (1958.), поред низа веома драгоцених стручних чланака.

Блажић је био један од првих школованих сликара који се бавио стручном управо научном обновом наших икона и фресака. Његова је заслуга утолико већа што је био и први учитељ данашњих генерација сликара који су се том послу посветили. На великом радилишту св. Софије у Охриду он их је и практично и научио, њих око четрдесет из целе земље, оспособио у том послу, тако да данас не стрепимо за живот фресака и уопште зидног сликарства по нашим манастирима и јавним грађевинама, Али и поред свих заслуга, за које му дугујемо велику захвалност, о Здравку се мора говорити као о другу и човеку, поштеног и честитог карактера, благе и мирне нарави и увек ведрога духа и веселог расположења. Без његове присутности састанци и конгреси конзерватора у Србији и Југославији нису могли да се замисле, јер их је он својом ведрином и стручним саветима увеличавао и освежавао.

Иван Здравковић

ОСКАР ХРАБОВСКИ

1927 - 1979

Сви они који су познавали Оскара Храбовског, конструктора и пројектанта многих мера за стабилизацију историјских споменика, морали су се дивити несвакидашњој марљивости и динамичности тог човека крхке спољашности и његовом необичном, ведром духу. Зато је његова болест, која га је од нас одвојила, изгледала сасвим нестварном.

Оскар Храбовски је рођен у Новом Саду 1927. године. Дипломирао је на Архитектонском факултету у Београду, као одличан ђак, 1953., а убрзо, 1955. био је изабран за асистента за предмет "Механика и отпорност материјала". Од тада је његов живот био уско повезан са наставничким позивом и истраживачким радом. И сам немирне, радознале и трагичке природе, предузимао је многа истраживања и изван својих непоредних школских обавеза, Увиђајући значај челичних конструкција за савремено градитељство врло се рано ангажовао на предмету "Металне конструкције", настојећи да за њега заинтересује што шири круг студената. Своја истраживања челичних конструкција продубљавао је сасвим новим еластооптичким испитивањима која је вршио на Архитектонском факултету Политехнике у Варшави 1965. и доцније, као стипендиста Хумболтове фондације, на Техничком факултету у Клаусталу (од 1968-1970.), где је из те области, 1976. године, одбранио и докторску дисертацију.

Креативна природа Оскара Храбовског, његов необичан дар и марљивост нашли су одраза у пет успешних конкурсних пројеката у челичним конструкцијама,

које је са својим колегама урадио. Из његове плодне делатности и великог радног опуса од седамдесет пројеката, осамнаест чине сложене или сасвим самосвојне замисли као што је заштитна конструкција над праисторијским налазиштем Лепенски Вир, Топлана у Новом Саду, неколике изложбене и творничке хале и хале базена за купање. Седамнаест пројеката за санацију историјских споменика сведоче, са друге стране, о његовом широком стручном опредељењу и богатом и разноврсном образовању.

Врло рано, већ 1956. године, Оскар Храбовски је започео истраживања склопова старих историјских здања. У тешким условима конзерваторских ограничења, када је требало изнаћи решење за консолидацију поремећених архитектонских организама на начин да уграђена ојачања не буду видна, дошла је до пуног израза инвентивност Оскара Храбовског. То потврђују различита решења која је предложио за учвршћење поремећених сводова у историјским здањима (у Липљану, Костањевици, св. Петру Старом и св. Андреји у Задру, у Градцу) и необична решења која је изнашао за стабилизацију нагнутих тврђавских зидова и кула у Смедереву, или мере које је предложио за стабилизацију двеју веома угрожених овчарско-кабларских цркава (манастира Благовештења и манастира Тројице), где је требало уклонити бројне накнадно уграђене затеге - сведоке потпуно разорене стабилности - и новим мерама повратити грађевинама статичку сигурност. Нису мање сложени били ни пројекти за осигурање цркве манастира Љубостиње, Раванице, Солоћана, Велућа, припрате де-

чанске цркве, костурнице у Лазаревцу, Барјакли џамије у Београду. Међу његове најкомплексније радове ове врсте спада конструктивно решење за стабилизацију конака кнеза Милоша у Топчидеру, његов рад на конструктивној асанацији конака кнегиње Љубице у Београду и решења која је нашао за заштитну кровну конструкцију над пренетим праисторијским грађевинским остацима на Лепенском Виру.

Кроз њих је Оскар Храбовски најпотпуније испољио своју изузетну професионалну одговорност и савесност, стваралачку зрелост, темељну образованост и

фино осећање за сложено ткиво споменичког организма.

Данас, када се на његов рад и дело ми конзерватори осврћемо, слободно можемо рећи да је Оскар Храбовски својим доприносом у спасавању споменика грађитељства себе у њима уградио и ушао у њихову историју непобитно и трајно.

Милка Чанак-Медић

СПИСАК ИЛУСТРАЦИЈА

на страни

3	ПЕЧАТ ПРАВИТЕЉСТВУЈУШЕГ СОВЈЕТА из 1804. године	26	НАДГРОБНИ СПОМЕНИК ЛАЗАРА, из 1804. године, Бранковина
4	БОГОРОДИЦА ЉЕВИШКА, цртеж Зорана Петровића	27	ЗВАНИЧКИ КАРАЂОРЂЕВ ПЕЧАТ
7	БЕОГРАД 804. гравира	28	НАДГРОБНИ СПОМЕНИК МИЛАСАВА ЧАМЦИЈЕ, Велики Борак
8	КАРАЂОРЂЕ, рад Сретена Стојановића, споменик откривен децембра 1979. године пред зградом Народне библиотеке у Београду	30	НАДГРОБНИ СПОМЕНИК АЛЕКСЕ НЕНАДОВИЋА, Бранковина
11	БРАНКОВИНА	35	НАДГРОБНИ СПОМЕНИК СА ВРАЧАРА, из 1806. године
14 и 15	МОНАСТИР ГРАДИШТЕ, изглед после земљотреса	42 и 48	СПОМЕНИК ПОГИНУЛОМ ПРИ ОСВАЈАЊУ БЕОГРАДА 1806., на Врачару у Београду
16	УСТАНИЧКИ ТОП ИЗЛИВЕН У БЕОГРАДСКОЈ ТОПОЛИВНИЦИ 1811. ГОДИНЕ	49	СПОМЕНИК КНЕЗУ СТАНОЈУ, 1804., у Заокама
17	СМЕДЕРЕВСКА ТВРЂАВА, гравира из XVIII века	50	ЦРКВА У ТОПОЛИ, задужбина Карађорђа
22	НАДГРОБНИ СПОМЕНИК НЕПОЗНАТОГ УСТАНИКА из 1806. у Барошевцу	56	РАМ - основа
23	НАДГРОБНИ СПОМЕНИК МИЛОВАНА ИВАНОВИЋА из 1813. у Свилајнци	57	СТАРА ШКОЛА У КРАЉЕВУ
25	КУЛА АЛЕКСЕ НЕНАДОВИЋА у Кличевцу код Ваљева	59	КУШИЋА ХАН У ИВАНЈИЦИ
		61	КОНЗЕРВАТОРСКА РАДИОНИЦА НА КАРАТАШУ, пројекат Б. Станковића

ГЛАСНИК издаје
ДРУШТВО КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ
Београд, Калемегдан 14
Горњи град тираж 500

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ чине чланови
Извршног одбора Друштва:

Светислав Вученовић
Момчило Митровић
Радмила Милинковић
Радомир Станић
Бранислав Живковић
Обренија Вукадин

Боривоје Радић
Вељко Вучковић
Радослав Прокић
Миодраг Анђелковић
Јован Шурдиловић
Ђурђина Габричевић

УРЕДНИЦИ:

Милка Чанак-Медић и Радомир Станић

Овај број ГЛАСНИКА технички је уредио
МИЛОРАД МЕДИЋ

Сарадник МИРЈАНА ЈОВАНОВИЋ, дактилограф

ШТАМПА, Југословенско удружење "Наука и друштво"
Београд, Божидара Аџије број 11/1

